

398.2

ด 652 ก

ว. 5

การศึกษาเชิงวิเคราะห์นิทานกลอนอ่าน

ปริกษานิพนธ์

ของ

อารี รุ่งเรือง

20 S.ค. 2539

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย

พฤษภาคม 2539

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ธ 524๙๙

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย ของมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการควบคุม

.....ประธาน

(รศ.สุนันทา ไสร์จักษ์)

.....กรรมการ

(รศ.ดร.อัมพร สุขเกษม)

คณะกรรมการสอบ

.....ประธาน

(รศ.สุนันทา ไสร์จักษ์)

.....กรรมการ

(รศ.ดร.อัมพร สุขเกษม)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(อ.วาสนา นามวงศ์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ดร.ศิริยุภา พูลสุวรรณ)

วันที่...เดือน...พฤษภาคม...พ.ศ.๒๕๖๑

ประกาศคุณูปการ

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ รศ. สุนันทา โลรัจจ์ ประธาน และ รศ. ดร.

อัมพร สุขเกษม กรรมการ ที่กรุณาให้คำแนะนำและสละเวลาตรวจแก้ไขปัญญานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณ อ. วาสนา นามพงศ์ ที่ให้ความกรุณาเป็นกรรมการสอบปากเปล่าปัญญานิพนธ์

ปัญญานิพนธ์ฉบับนี้คงไม่มีขึ้น หากไม่ได้รับความกรุณาจาก อ. วิญญู กองทอง แห่งมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ซึ่งให้คำแนะนำ เอื้อเฟื้อเอกสาร และให้ข้อคิดต่าง ๆ แก่ผู้เขียนมาโดยตลอด ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณ อ. อรุณรรณ ชูจิตร ที่ช่วยตรวจแก้ไขบทคัดย่อภาษาอังกฤษ

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นปริญญาโทภาคพิเศษ วิชาเอกภาษาไทยรุ่นที่ 1 และ พี่ ๆ เพื่อน ๆ น้อง ๆ โรงเรียนบางหัวเสือญแจ่มเนียมนิล จ.สมุทรปราการ ที่ให้กำลังใจด้วยความปรารถนาดีต่อผู้เขียนมาโดยตลอด

และกำลังใจที่ทำให้ผู้เขียนมีวันนี้ได้ คือ แรงใจจากครอบครัว "ริรุ่งเรือง" และครอบครัว "เพื่องเกษม" อันเป็นที่รักยิ่ง

อารี ริรุ่งเรือง

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	3
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	4
ข้อตกลงเบื้องต้น	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	5
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	6
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	7
2 วิเคราะห์อนาคตในตอนสำคัญในทานกลอนอ่าน	14
อนาคตในตอนกำเนิดตัวละครสำคัญ	14
เทพเจ้าเกิดเป็นมนุษย์	14
ความฝันของมารดาขณะตั้งครรภ์	19
เหตุอัศจรรย์ขณะที่เกิด	28
การตั้งครรภ์และการคลอด	33
ชาติตระกูลของตัวละครเอก	36
อนาคตในตอนพลัดพรากออกจากเมือง	38
ความไม่สงบของบ้านเมือง	38
ความประสงค์ในการไปเรียนวิชา	41
ความอัจฉริยภาพในครอบครัว	44
อนาคตในตอนได้คู่ครอง	68
ความช่วยเหลือจากเทพ	69

เทพอัมสม	63
ความฝัน	64
การผ่านการทดสอบ	65
การรบ	72
การเดินทาง	74
อนาคตในตอนพลัดพรากจากคู่ครอง	79
ยักษแย้งคู่ครอง	79
ความอิจฉาริษยา	84
ความพยายาม	90
ความเชื่อเรื่องกรรม	90
อนาคตในตอนกลับมาพบกัน	92
การสร้างโรงงาน	92
การพิสูจน์ความจริง	94
การตามหากัน	99
การร้อยมลัยเล่าเรื่อง	106
 3 วิเคราะห์ลักษณะสังคมที่สะท้อนผ่านตอนสำคัญในงานกลอนอ่าน	109
สถาบันครอบครัว	110
การปกครอง	115
การขึ้นครองราชย์	115
ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับบุคคลอื่น	121
บุคลิกลักษณะของกษัตริย์	131
วิถีชีวิต	133
ค่านิยม	137
การศึกษา	137

การเลือกคู่	139
การมีภรรยามาก	140
การปฏิบัติตนของสตรี	142
ความเชื่อ	144
ความเชื่อเรื่องกรรม	145
ความเชื่อเรื่องความฝันและโหราศาสตร์	147
ความเชื่อในไสยศาสตร์	149
 4 สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ	151
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	151
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	151
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	152
อภิปรายผล	154
ข้อเสนอแนะ	155
 บรรณานุกรม	156
 ภาคผนวก	162
 ประวัติย่อของผู้วิจัย	180

บทที่ 1

บทนำ

บทนำ

นิทาน เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งของมนุษย์ที่สร้างขึ้นมาเพื่อความบันเทิง ดังที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2517:3) กล่าวว่า " ระหว่างที่ต้องเหน็ดเหนื่อย อยู่กับการหาอาหาร หาสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานอื่นๆ มนุษย์ใครได้รับการปลอบใจจากเรื่องราวที่มีได้เกิดแก่ชีวิตมนุษย์โดยแท้จริง มนุษย์จึงมีการเล่านิทาน ฟังนิทาน" และนอกเหนือจากความเพลิดเพลินแล้ว นิทานยังมีข้อคิดคติเตือนใจ ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนปรัชญาชีวิตของแต่ละหมู่ชนแทรกอยู่

นิทานของไทยนั้น มีอยู่ทุกภาคและสืบทอดมาช้านานเช่นเดียวกับนิทานของชาติอื่น ๆ คือตั้งแต่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะจนมาเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ แม้สังคมปัจจุบันจะมีสิ่งบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย นิทานก็ยังคงดำรงอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิทานกลอนอ่านหรือที่เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่านิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งเปลี่ยนจากการนำเสนอในรูปแบบของการอ่านหรือการแสดงละครมาเป็นละครโทรทัศน์ การที่นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ยังคงดำรงอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปมากในปัจจุบันนั้น แสดงว่านิทานยังคงมีความสอดคล้องกับชีวิตของคนในสังคม

นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ นั้น มักจะมีส่วนที่คล้ายคลึงกัน คือ มีการพบและการพบรัก กิ่งแก้ว อัทธการ (2520:163) ได้กล่าวถึงนิทานเหล่านี้ไว้ว่า

มักจะเริ่มด้วยอนาคตของการพลัดพราก แรกทีเดียวพระเอกพบนางเอก ถ้าทุกสิ่งดำเนินไปด้วยดีเรื่องก็น่าจะจบเพียงเท่านั้น แต่เพื่อที่จะสานเรื่องให้ยืดยาวต่อไปอีกพระเอกกับนางเอกก็ต้องถูกสร้างให้พลัดพรากจากกัน เมื่อจากกันแล้วพระเอกจำเป็นต้องออกติดตาม เป็นเหตุให้ต้องเวียนรบเวียนรัก พบกับนางเอกได้เมื่อใดเรื่องจึงจะถึงที่สุด

ศิริพร จิตะฐาน (2528:39) ก็ได้กล่าวถึงโครงเรื่องของนิทานเหล่านี้ไว้ในทำนองเดียวกันว่า "มักดำเนินเรื่องทำนองเดียวกันและมีโครงเรื่องอย่างเดียวกัน คือเป็นเรื่องของพระเอกหลบไถ่นางเอกแล้วต้องพลัดพรากกัน พระเอกออกติดตามนางเอก ต้องผจญภัยมากมาย และมักจะได้อิถิตนางยักษ์ นางกินรี นางนาคร ตามรายทางก่อนที่จะพบกับนางเอกในบั้นปลาย"

เมื่อพิจารณาโครงเรื่องของนิทานกลอนอ่านเหล่านี้ พบว่ามีเหตุการณ์ตอนสำคัญในนิทานเรื่องหนึ่ง ๆ ดังนี้ มีกำเนิดที่พิเศษของตัวละครเอก มีการพลัดพรากออกจากเมือง มีการพบคู่ครองซึ่งมักจะไม่ใช่เพียงคนเดียว มีการพลัดพรากจากกันแต่ในที่สุดเรื่องก็จบลงด้วยดี และเมื่อนำเอาโครงเรื่องดังกล่าวมาแยกเป็นตอน ๆ เรียงลำดับตามเหตุการณ์ในชีวิตของตัวละครเอก ก็จะได้เหตุการณ์เรียงลำดับกันเป็นตอน ๆ ดังนี้

1. การกำเนิดของตัวละครเอก
2. การพลัดพรากออกจากเมือง
3. การได้คู่ครอง
4. การพลัดพรากจากคู่ครอง
5. การกลับมาพบกัน

เหตุการณ์เหล่านี้จัดได้ว่าเป็นตอนสำคัญของเรื่อง ตอนสำคัญ(Episode)นั้นหมายถึง เหตุการณ์หรือส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ที่สมบูรณ์ในตัวเองแต่เป็นส่วนประกอบหนึ่งของเรื่องใหญ่(Webster. 1970 : 471) ตอนสำคัญทั้ง 5 ตอนดังกล่าว เป็นตัวช่วยเชื่อมโยงเรื่องราวให้เกี่ยวเนื่องกันไปเป็นวงจรตั้งแต่ต้นจนจบ และเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก ไม่ว่าจะเป็นนิทานกลอนอ่านเรื่องใดก็มักจะมีตอนสำคัญเหล่านี้ประกอบอยู่

นอกจากนั้นในตอนสำคัญเหล่านี้ยังมีอุปมา (Motif) ที่ซ้ำ ๆ กันอีก เช่น มีตัวละครที่มีลักษณะแปลกกว่าคนธรรมดา มีเหตุการณ์แปลก ๆ หรือมีของวิเศษ เป็นต้น และนอกจากตอนสำคัญและอุปมาแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่ปรากฏในนิทานกลอนอ่านอยู่เสมอคือ

สภาพของครอบครัวไทยและความขัดแย้งภายในครอบครัว

ความขัดแย้งที่มักจะพบในครอบครัวไทย คือความขัดแย้งของสมาชิกภายในครอบครัว เช่น พ่อตากับลูกเขย เมียน้อยกับเมียหลวง พี่กับน้อง ลูกกับพ่อแม่ เป็นต้น ซึ่งในสภาพของความเป็นจริงในชีวิตนั้นคนเราไม่สามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ตามที่ใจปรารถนา นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ จึงเป็นทางออกหนึ่งที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทย ดังที่ ศิราพร จิตะฐาน (2536:68) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า "ในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ นั้น ปมขัดแย้งระหว่างตัวละครมีความสัมพันธ์กับความขัดแย้งในครอบครัวไทยอย่างมาก นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ จึงทำหน้าที่เป็นทางออก(Social outlet) ให้สมาชิกที่มีความสัมพันธ์กันในครอบครัว" และการที่คนไทยยังคงอ่านหรือดูนิทานที่มีเนื้อเรื่องซ้ำ ๆ กัน ก็น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความสอดคล้องระหว่างนิทานกับความคิด วิถีชีวิต ตลอดจนความคิดทางสังคมของคนไทยบางประการ ดังที่ ศิราพร จิตะฐาน (2531:34) ได้กล่าวไว้ว่า "นิทานมีความสัมพันธ์กับสังคม ความขัดแย้งระหว่างตัวละครในนิทานย่อมมีความสัมพันธ์กับความขัดแย้งระหว่างบุคคลจริงในสังคมนั้น ๆ ด้วย"

จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่านิทานเหล่านี้ต้องการเสนอสิ่งใด ผู้แต่งจึงได้สร้างตอนสำคัญและอนาคตเหล่านี้ออกมาอยู่เสมอ และความขัดแย้งที่ปรากฏในตอนสำคัญดังกล่าวทำให้เราเห็นลักษณะสังคมของคนไทยประการใดบ้าง

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัย จึงมีความสนใจเรื่องราวดังกล่าว และเห็นว่าน่าจะได้นำตอนสำคัญดังกล่าวมาศึกษาวิเคราะห์ เพราะนอกจากความเกี่ยวเนื่องของตอนสำคัญในแต่ละตอนที่แสดงให้เห็นแบบอย่างหนึ่งในการสร้างวรรณกรรมแล้ว ลักษณะสังคมของไทยที่สะท้อนผ่านตอนสำคัญเหล่านี้ออกมา ก็น่าจะทำให้เราเข้าใจลักษณะนิสัยและวิถีชีวิตของคนไทยมากยิ่งขึ้น

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อวิเคราะห์อนาคตในตอนสำคัญ ในนิทานกลอนอ่าน
2. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะสังคมที่สะท้อนผ่านตอนสำคัญในนิทานกลอนอ่าน

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ตอนสำคัญ (Episode) ในนิทานกลอนอ่านแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวเนื่องในการสร้างตอนสำคัญแต่ละตอน ซึ่งความเกี่ยวเนื่องดังกล่าวย่อมสะท้อนให้เห็นถึงขนบอย่างหนึ่งในการสร้างวรรณคดีไทยประเภทนิทาน นอกจากนั้นการศึกษาค้นคว้าความคิดทางสังคมของคนไทยโดยอาศัยตอนสำคัญดังกล่าว นอกจากจะทำให้มองวรรณกรรมนิทานกลอนอ่านได้ลึกซึ้งและมีคุณค่ายิ่งขึ้นแล้ว ยังทำให้เข้าใจทัศนะตลอดจนบุคลิกลักษณะของคนไทยมากยิ่งขึ้น อันจะเป็นส่วนหนึ่งในการชี้แนวทางในการสร้างเสริมปรัชญาชีวิตที่เหมาะสมกับคนไทย

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. เกณฑ์ที่ใช้ในการเลือกศึกษานิทานกลอนอ่านมีดังนี้

1.1 เรื่องที่นำมาวิเคราะห์เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ที่แต่งเป็นร้อยกรอง นิพนธ์เรียงตามเล่มแบบสมุดไทยโดยโรงพิมพ์รุ่นเก่า เช่น โรงพิมพ์วัดเกาะ โรงพิมพ์อาหรับราตรี โรงพิมพ์ห้างสมุด และพิมพ์ออกมาในช่วงศตวรรษเดียวกัน คือประมาณ พ.ศ. 2426 - 2498 ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าเรื่องที่นำมาวิเคราะห์มีลักษณะที่เหมือนกันและเป็นนิทานรุ่นเก่าที่มีคุณค่าซึ่งไม่ได้รับการตีพิมพ์อีกในปัจจุบัน จึงสมควรนำมาศึกษาและเผยแพร่

1.2 เรื่องที่นำมาวิเคราะห์ได้มาโดยการสำรวจข้อมูลแล้วอย่างละเอียด แล้วคัดลอกเรื่องที่แสดงให้เห็นบทบาทของตัวละครเอกค่อนข้างชัดเจน คือตั้งแต่เกิดหรือออกผจญภัยจนลงเอยด้วยความสุขมาจำนวน 20 เรื่อง

2. การคัดลอกวรรณกรรมที่นำมาเป็นตัวอย่างประกอบการวิเคราะห์จะคัดลอกตามต้นฉบับทุกประการ

นิยามศัพท์เฉพาะ

นิทานกลอนอ่าน หมายถึงนิทานไทยที่แต่งเป็นร้อยกรอง มุ่งให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ มีเนื้อเรื่องในแนวจักร ๆ วงศ์ ๆ

ตอนสำคัญ (Episode) หมายถึง เหตุการณ์สำคัญในวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่า เป็นส่วนที่ช่วยเน้นแก่นเรื่อง มีความสมบูรณ์ในตัวเองและเมื่อนำเหตุการณ์เหล่านี้มาเรียงติดต่อกันก็จะเป็นโครงเรื่อง

องศา (Motif) หมายถึง องค์ประกอบย่อยที่สำคัญของเรื่อง เป็นจุดเด่นที่ช่วยเน้นแก่นเรื่อง องศาเกี่ยวข้องกับตัวละครที่มีลักษณะเด่น ของวิเศษ และเหตุการณ์ที่สำคัญ

ลักษณะสังคม หมายถึง ลักษณะการดำเนินชีวิต เหตุการณ์และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในสังคม

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานกลอนอ่านตามเกณฑ์ที่เลือกไว้ในข้อตกลงเบื้องต้น รวม 20 เรื่อง ดังนี้

1. กายเพชร
2. เกราะแก้วกายสิทธิ์
3. เกราะเพชรเจ็ดสี
4. ขันทอง
5. จักรแก้ว
6. จันทโครบ
7. จำปาแก้วจำปาทอง
8. จำปาสีตัน
9. ทิณวงษ์
10. ธนุขรรค์
11. นกกระเจา
12. นางอุไทย

13. ปลาบู่ทอง
14. ปังกะชา
15. พระเทวันนางกุลา
16. พระแสงทินกร
17. เพ็ชรรุ้งไฟ
18. สอึงทอง
19. สุวรรณเคียร
20. สุวรรณหงส์ยนต์

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับนิทานกลอนอ่าน อนุภาค
ตอนสำคัญและลักษณะสังคม
2. คัดเลือกนิทานกลอนอ่านตามเกณฑ์ที่ระบุไว้ในขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า
3. วิเคราะห์อนุภาคในตอนสำคัญ ในนิทานกลอนอ่าน ดังนี้
 - 3.1 อนุภาคในตอนกำเนิดตัวละครสำคัญ
 - 3.2 อนุภาคในตอนพลัดพรากออกจากเมือง
 - 3.3 อนุภาคในตอนได้คู่ครอง
 - 3.4 อนุภาคในตอนพลัดพรากจากคู่ครอง
 - 3.5 อนุภาคในตอนกลับมาพบกัน
4. วิเคราะห์ลักษณะสังคมที่สะท้อนผ่านตอนสำคัญในนิทานกลอนอ่าน ดังนี้
 - 4.1 สถาบันครอบครัว
 - 4.2 การปกครอง
 - 4.3 วิถีชีวิต
 - 4.4 ค่านิยม
 - 4.5 ความเชื่อ

5. เสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

1. เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาลักษณะทั่ว ๆ ไปของนิทานซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้า มีดังต่อไปนี้

ประคอง นิมมานเหมินทร์ (2531) ได้ศึกษาวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของไทย โดยศึกษาแหล่งที่มาของนิทาน ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมไทยที่สะท้อนมาจากนิทานพื้นบ้าน ลักษณะเฉพาะของนิทานมหัศจรรย์ของไทยในด้านการจัดประเภท การระบุสถานที่ ตัวละคร แก่นเรื่อง ความมหัศจรรย์และอนุภาคที่พบบ่อย

เสาวลักษณ์ อนันตคานต์ (2515) ได้ศึกษาบทละคอนนอกสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยศึกษาแก่นของเรื่อง ลักษณะของโครงเรื่อง ลักษณะคำประพันธ์ และเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการเล่นละคอน ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ พบว่า บทละคอนนอกทั้ง 19 เรื่อง มีแก่นของเรื่องเป็นประเภทเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งเป็นที่นิยมกันในสมัยกรุงศรีอยุธยา คำโครงเรื่องสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมสมัยอยุธยาได้ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการปกครองซึ่งมีกษัตริย์เป็นประมุข นอกจากนั้นยังทำให้ทราบถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา ความเชื่อ ความยึดมั่นในศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของชาวบ้าน

อุดม หนูทอง (ม.ป.ป.) ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก เพื่อศึกษาและรวบรวมวรรณกรรมท้องถิ่น พบว่า แม้วรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้จะเป็นเรื่องอ่านเอาสนุกแบบเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ แต่ก็มีแนวคิดที่เป็นประโยชน์ส่งเสริมคุณธรรม และนอกจากนั้นยังสะท้อนให้เห็นความเป็นไปของสังคมยุคก่อนในด้านต่าง ๆ เช่น การอบรมสั่งสอน ความสัมพันธ์ทางสังคม ประเพณี การละเล่น และความเชื่อในลักษณะต่าง ๆ

เตือนใจ สันทะเกิด (2520) ศึกษาวรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ" โดยศึกษาลักษณะทั่ว ๆ ไป เนื้อหา ท่วงทำนองและกลวิธี ตลอดจนคุณค่าของวรรณคดีประเภทนี้ ใช้วิธีวิจัยเอกสาร ศึกษาวรรณคดีชาวบ้านจากวัดเกาะ จำนวน 6 เรื่อง

คือ ไกรทอง ปลาบู่ทอง โสนน้อยเรือนงาม พระรถเมรี พระสุธนดัมชะโนรา และนางอุทัย พบว่า เรื่องส่วนใหญ่มาจากนิทานพื้นบ้านและนิทานชาดก จุดมุ่งหมายเพื่อความบันเทิง นิทานเหล่านี้มีความสัมพันธ์และอิทธิพลต่อสังคมไทย

สมาลี กระจ่ายศรี (2528) ได้ศึกษาวรรณกรรมนิทานทรงเครื่องจากสมุดไทยศึกษานิทานจำนวน 5 เรื่องคือ จักรกฤษณ์ จินดาสุริวงศ์ ชินวงศ์ วัฒนวงศ์ และสุวรรณา เพื่อศึกษาและเผยแพร่วรรณกรรมในด้านต่าง ๆ และได้ผลดังต่อไปนี้ การเปลี่ยนสถานภาพของตัวละครเป็นไปอย่างมีเหตุผล มีจุดประสงค์และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ด้านอักขรวิธีมีอักษรหลายตัวต่างไปจากปัจจุบัน จุดมุ่งหมายเพื่อเป็นนิทานอ่านเล่นสนุกสนาน รูปแบบและการดำเนินเรื่องเป็นไปตามขนบธรรมเนียมนิยมแก่นเรื่องเป็นเรื่องของความรัก การผจญภัยของตัวละครเอก โครงเรื่องซับซ้อน ส่วนฉากเป็นฉากในจินตนาการ ตัวละครเป็นตัวละครตามอุดมคติ ภาษาใช้ภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน แนวคิดที่ปรากฏคือ แนวคิดในเรื่องจริยธรรม กฎแห่งกรรมและความเชื่อของคนไทย

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตอนสำคัญ

ความหมายของตอนสำคัญ พจนานุกรมฉบับ Webster's (1970: 471) อธิบายความหมายของ ตอนสำคัญ (EPISODE) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมไว้ดังนี้ "ในวรรณกรรม, บทกวีนิพนธ์ หมายถึงส่วนหนึ่งของเรื่องหรือเรื่องย่อยที่สมบูรณ์ในตัวเอง"

ฮิวจ์ (Hugh, 1986: 181) อธิบายความหมายของตอนสำคัญไว้ว่า "หมายถึงเหตุการณ์ที่มีการแสดงติดต่อกันไปและมีเอกภาพในตัวเอง, ในละครกรีกตอนสำคัญเป็นส่วนหนึ่งของละครโศกที่แสดงระหว่งการร้องประสานเสียง"

ถำรงค์ กาญจนธานี (2527: 10) กล่าวถึงคำนี้ไว้ว่า "ตอนสำคัญ (Episode) หมายถึงตอนหรือฉาก หรือเหตุการณ์สำคัญในเรื่องที่ช่วยเชื่อมโยงเรื่องราวและช่วยเน้นแก่นเรื่อง และสามารถนำมาวิเคราะห์ในแง่สัญลักษณ์ได้..."

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตอนสำคัญนั้น ถำรงค์ กาญจนธานี ได้ศึกษาวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ เพื่อวิเคราะห์สัญลักษณ์ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยม

ของสังคมที่ปรากฏในเรื่อง โดยใช้วิธีวิจัยแบบประวัติศาสตร์ศึกษาจากวรรณกรรม จำนวน 6 เรื่อง คือ นายตัน วันคาร สุบินล้านนเก่า นรธฤ-เมรี มโนราห์นิบาต และสุทธิกรรมชาตคาคาณัสนั้น ในการศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์จากตอนสำคัญพบว่า เหตุการณ์หรือตอนสำคัญที่ปรากฏมากและสามารถตีความในแง่สัญลักษณ์ได้เด่นชัดได้แก่ ความฝัน บทอัศจรรย์ ความมหัศจรรย์ต่าง ๆ พระอินทร์กับการช่วยเหลือคนดี การแปลงกาย การใช้เวทย์มนตร์คาถา พระฤาษีแปลงสาร ราชรถมาเกย ลงบอเหตุ การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์จากตอนสำคัญดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้อภิปรายผลไว้ว่าเป็น การมองวรรณกรรมอย่างลึกซึ้งถึงแก่นของแต่ละตอน ช่วยให้เห็นคุณค่าและความจริง ของวรรณกรรมมากขึ้น

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอนุภาคและโครงเรื่อง

3.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับอนุภาค

อับบรามส์, เอ็ม.เอช.(2529) ได้อธิบายความหมายของอนุภาค (Motif) ไว้ว่า "Motif คือ องค์ประกอบอย่างหนึ่งในงานวรรณกรรม ได้แก่ เหตุการณ์บางอย่างชนิด วิธีการ หรือสูตรอันใดอันหนึ่งที่เกิดขึ้นเนื่อง ๆ ในวรรณคดี

เอียนทิพย์ นีระเสถียร (2528:9) ให้ความหมายของอนุภาคไว้ว่า "หมายถึง องค์ประกอบย่อยในนิทาน เปรียบได้กับอนุหรือสารหรือธาตุที่ผสมอยู่ในเนื้อวัตถุ อนุภาคจะต้องมีความพิเศษพิสดารซึ่งมีใช้ธรรมดาสามัญ อันจะทำให้ผู้เล่าผู้ฟังนิทาน เรื่องนั้นจดจำและนำไปถ่ายทอดในฐานะส่วนสำคัญอันจะข้ามไปไม่ได้"

วรรณา บางเสน (2534:15) สรุปความหมายของ อนุภาค ไว้ว่า "หมายถึง องค์ประกอบของวรรณกรรมซึ่งทำหน้าที่เป็นสิ่งเชื่อมโยงจุดเด่นของเรื่อง และเป็นจุดสำคัญที่ช่วยเน้นแก่นเรื่อง อนุภาคมักเกี่ยวข้องกับตัวละครที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษ สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำให้เรื่องเกิดขึ้นหรือดำเนินไป และเหตุการณ์ที่สำคัญ"

3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอนุภาคและโครงเรื่อง

เอียนทิพย์ นีระเสถียร (2528) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาค ในปัญญาสาตก เพื่อเปรียบเทียบดัชนีแบบเรื่องของนิทานพื้นเมืองและดัชนีอนุภาคนิทานพื้นเมือง โดยการพรรณนาวิเคราะห์นั้น ในส่วนของอนุภาค พบว่า การวิเคราะห์อนุ

ภาคทำให้เห็นค่านิยมและวัฒนธรรมของเจ้าของนิทาน เช่น ความปรารถนา ความเชื่อ ธรรมเนียม ตลอดจนลักษณะสังคม

วรรณา ขางเสน (2534) ได้ศึกษาโครงเรื่องและอนุภาคในวรรณกรรมกลอน อ่านประเภทนิทานจากฉบับตัวเขียนที่มีในหอสมุดแห่งชาตินั้น ปรากฏว่าวรรณกรรมกลอน อ่านประเภทนิทานส่วนใหญ่จะมีการเรียงลำดับปัญหาและเหตุการณ์ของโครงเรื่องที่คล้ายกัน มีการสร้างความขัดแย้งในโครงเรื่องทุกเรื่อง มีอนุภาคเกี่ยวกับตัวละคร ของวิเศษ และเหตุการณ์สำคัญ และวรรณกรรมประเภทนี้ให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมไทย ค่านิยมทางคุณธรรมและจริยธรรม

ศิราพร จิตะฐาน (2534) ได้ศึกษาโครงเรื่องของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ พบโครงเรื่อง 3 ประเภท คือ

ประเภทแรก เป็นเรื่องที่พระราชามีมเหสีหลายองค์ มีการอภิเษกกันระหว่าง เมียหลวง เมียน้อย มเหสีเอกออกลูกเป็นพระเอก ถูกกลั่นแกล้ง เพราะออกลูกเป็นกาลกิณี เช่น สังข์ทอง สังข์ศิลป์ชัย หรือบางเรื่อง เช่น จำปาสีตัน มีการเอาลูกสนับมาสับเปลี่ยน แล้วแม่พระเอกก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นกาลกิณีทั้งแม่และพระเอกก็ถูกเนรเทศออกไป พระเอกโตขึ้นก็ออกตามหาพ่อแม่ ได้ช้ายามีเรื่องทะเลาะกับพ่อตา

ประเภทที่สอง เริ่มต้นที่พระเอกเป็นหนุ่มแล้ว ออกไปหาคู่ที่ถูกต้องตามประเพณี เช่น ไปยกศรีได้ช้ายมา มีการพลัดพรากระหว่างพระเอกกับช้ายคนนั้น แล้วพระเอกก็หลงไปเมืองอื่น ไปเข้าหาลูกสาวพระราชาคณอื่น มีเรื่องทะเลาะกับพ่อตา บางเรื่องลูกเขยจะฆ่าพ่อตาตาย แต่บางเรื่องลูกเขยถูกพ่อตาฆ่า เช่น การะเกด สุวรรณหงส์ ฤาษีมาชุบให้ฟื้น แล้วก็ย้อนกลับมาฆ่าพ่อตาตาย

ประเภทที่สาม เริ่มต้นที่พระเอกมีช้ายแล้ว อย่างเช่น มณีนิชัย ไชยเชษฐ์ พระเอก ออกประพาสป่า ได้นางมาอีก รวมช้ายมาไว้ด้วยกัน มีการอิจฉากันระหว่างเมียหลวง เมียน้อย ท้ายที่สุดพระเอกต้องตามองน้อง

4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะและสภาพสังคม

4.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะและสภาพสังคม

ความหมายทางสังคม จรัญ นรหมอยู่ (2526:72) ได้อธิบายความหมายสังคม ไว้ว่า " สังคม คือ กลุ่มคนซึ่งอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่งเป็นระยะเวลาพอสมควร โดยที่ผู้คนในกลุ่มมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีลักษณะหลายสิ่งหลายอย่างคล้ายหรือเหมือน ๆ กัน เช่น ภาษาที่ใช้ การแต่งกาย หรือกล่าวโดยรวม ๆ คือมีวัฒนธรรมเดียวกัน "

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2522:2) อธิบายความหมายของ สังคม ไว้ว่า "สังคม หมายถึง กลุ่มชน สถาบัน หรือสมาคมต่าง ๆ ซึ่งรวมตลอดถึงพันธะกรณีในด้านวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ ที่ยึดถือกันสืบมา"

4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะและสภาพสังคม

วิชาญ สว่างวงศ์ (2520) ได้ศึกษาวิเคราะห์ค่านิยมจากวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์(ช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3) โดยศึกษาจากวรรณคดี 3 เรื่อง คือ รามเกียรติ์ เสภาขุนช้างขุนแผน และพระอภัยมณี ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้วิเคราะห์ค่านิยมโดยใช้สถาบันทางสังคมเป็นหลัก พบว่า สภาพสังคมบางอย่างทำให้เกิดค่านิยมบางประการและค่านิยมบางประการก็มีส่วนผลักดันให้สภาพสังคมเป็นไปเช่นนั้น เช่น สังคมที่มีการปกครองโดยยกย่องให้กษัตริย์มีอำนาจสูงสุดเป็นทั้งเจ้าชีวิตและเจ้าแผ่นดิน ทำให้มีค่านิยมในด้านความซื่อสัตย์สุจริตและความจงรักภักดี แต่การที่สังคมนิยมการรับราชการเป็นอาชีพสำคัญ ก็เพราะมีค่านิยมเกียรติยศชื่อเสียงเป็นพื้นฐานทางจิตใจ

นิพนธ์ อินสิน (2520) ศึกษาความขัดแย้งในวรรณกรรมสามเรื่องของสุนทรภู่ คือเรื่อง โคบุตร สิงห์ไกรภพ และพระอภัยมณี ในด้านการสะท้อนสภาพสังคมในยุคสมัยของกวีนั้น พบว่า ความขัดแย้งที่ปรากฏในวรรณกรรมมีความสัมพันธ์กับความขัดแย้งที่ปรากฏในสังคมจริง ๆ ดังนั้นการสร้างหรือกำหนดความขัดแย้งในวรรณกรรมของสุนทรภู่ จึงมีความสัมพันธ์หรือมีพื้นฐานความคิดอยู่บนเหตุการณ์จริง ๆ ในสังคม ตลอดจนความคิดความอ่านของผู้คนร่วมสมัย

พทธี ศกเศรษฐศิริ (2523) ได้ศึกษาลักษณะขัดแย้งของชนชั้นใน ๑๖๘๘ พระราชนิพนธ์ทะเลนครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยพิจารณาและตีความลักษณะขัดแย้งในแง่ของการสะท้อนความเป็นไปของสังคมในยุคนั้นและการแสดงโลกทัศน์ของกวี โดยศึกษาจากบทละครนอก 5 เรื่อง คือ สังข์ทอง ไชยเชษฐ์ ไกรทอง คาวี และฉนิษัย พบว่า ลักษณะขัดแย้งที่กวีสร้างขึ้นมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตจริง หรือมีปรากฏในสังคมจริง ๆ ทั้งในด้านสถาบันครอบครัวและสภาพสังคมที่มีการขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ

อำรงค์ กาญจนธานี (2527) ได้ศึกษาวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้เพื่อวิเคราะห์สัญลักษณ์ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในเรื่องโดยใช้วิธีวิจัยแบบประวัติศาสตร์ศึกษาจากวรรณกรรมจำนวน 6 เรื่อง คือ นายตัน วันคาร สุนีนแสนแก้ว พระรถ-เมรี มโนราห์นิบาตและสุทธิกรรมชาดกคำกานย์ ในการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมนั้น พบว่า คนในสังคมยังคงมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ภูมิใจและยึดมั่นในประเพณี มีค่านิยมในการเลือกคู่ครองที่ดี และในด้านการปกครองนั้นพบว่าประชาชนชื่นชมและเคารพนับถือยกย่องพระมหากษัตริย์ให้อยู่ในฐานะสมมุติเทพหรือเจ้าชีวิต คำสั่งของพระมหากษัตริย์ถือเป็นกฎหมาย ลักษณะผู้ปกครองที่ดีต้องมีความเที่ยงธรรม ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน และที่สำคัญคือ จะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตเพียงพระองค์เดียว

ตรีศิลป์ บุญขจร (2530) ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง ซึ่งในการศึกษากลอนสวดประเภทสวดคติธรรมโดยอ้อมนั้น ข้อมูลที่นำมาศึกษาเป็นเรื่องแนวเดียวกับนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ และในการวิเคราะห์ความขัดแย้งระดับครอบครัวและสังคมนั้น พบว่า เป็นความขัดแย้งของบุคคลต่างฐานะกันในสังคมบุคคลในชนชั้นที่แตกต่างกันมักไม่ยอมรับชนชั้นอื่น โดยเฉพาะชนชั้นที่ต่ำต้อยกว่าตน

ศิราพร จิตะฐาน (2531) ศึกษา นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ในเชิงมานุษยวิทยา พบว่า นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ เน้นเรื่องชีวิตครอบครัวไทย ความขัดแย้งระหว่างบุคคลผู้ที่สถานภาพขัดแย้งกันในครอบครัวไทย นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ นำเสนอปัญหาและสนองความพอใจให้กับคนได้ทั้งสองฝ่าย

นอกจากนี้ ศิราพร จิตะฐาน (2536) ยังได้ศึกษาละครนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ในโทรทัศน์ในแง่ของการเป็นกระจกเงาสท้อนความสับสนและความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ซึ่งพบว่าละครนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ บางส่วนยังคงสะท้อนความคิด ค่านิยมและพฤติกรรมแบบไทย ๆ บางประการ ยังคงดำรงอยู่และดำเนินอยู่ในสังคมไทย โดยเฉพาะเรื่องระหว่างเมียหลวงกับเมียน้อยและกนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ บางส่วนที่เปลี่ยนแนวเรื่อง เนื้อหา และลักษณะตัวละครที่สะท้อนความคิด ค่านิยมและพฤติกรรมของคนไทยร่วมสมัยที่มีแนวโน้มจะยกย่องบุคคลด้วยความสามารถไม่ใช่ชาติกำเนิด สะท้อนภาพผู้หญิงเก่ง สภาพสังคมที่แก่งแย่งขัดกันด้วยผลประโยชน์และเสนอกภาพผู้ชายที่มีภรรยาคนเดียว

จากเอกสารดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมประเภทนิทานได้รับการศึกษาออกไปในหลายแง่มุม จึงช่วยให้เกิดประโยชน์ต่อผู้วิจัยในการที่จะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ตอนสำคัญในนิทานกลอนอ่านต่อไป

บทที่ 2

วิเคราะห์อภิปรัชญาในตอนที่สำคัญในนิทานกลอนอ่าน

การวิเคราะห์อภิปรัชญาในตอนที่สำคัญของนิทานกลอนอ่านที่นำมาศึกษา จะดำเนินไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. อภิปรัชญาในตอนกำเนิดตัวละครสำคัญ
2. อภิปรัชญาในตอนพลัดพรากออกจากเมือง
3. อภิปรัชญาในตอนได้คู่ครอง
4. อภิปรัชญาในตอนพลัดพรากจากคู่ครอง
5. อภิปรัชญาในตอนกลับมาพบกัน

1. อภิปรัชญาในตอนกำเนิดตัวละครสำคัญ

ในตอนกำเนิดตัวละครสำคัญ ได้พิจารณาถึงตัวละครเอกที่มีบทบาทในการดำเนินเรื่อง อาจจะเป็นฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงก็ได้ซึ่งมักจะมีกำเนิดที่แปลกกว่าคนธรรมดา

การวิเคราะห์การกำเนิดตัวละครสำคัญพบว่ามีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

- 1.1 เทพเจ้าเกิดเป็นมนุษย์
- 1.2 ความฝันของมารดาขณะตั้งครรภ์
- 1.3 เหตุอัศจรรย์ขณะที่เกิด
- 1.4 การตั้งครรภ์และการคลอด
- 1.5 ชาติตระกูลของตัวละครเอก

1.1 เทพเจ้าเกิดเป็นมนุษย์

ในอนภิปรัชญาตัวละครเอกที่มาก่อเกิดมักจะเกิดจากคำบัญชาของเทพชั้นสูงที่ต้องการส่งผู้มาปราบคนพาลในเมืองมนุษย์ มาเกิดตามคำบวงสรวงของผู้มีคุณธรรม

หรือมาเกิดเพราะล้นบุญบวรศักดิ์ จากการศึกษพบว่าอนาคตนี้ปรากฏในนิทาน 8 เรื่อง คือ เกราชแก้วกายสิทธิ์ เกราชเพชรเจ็ดสี จำปาแก้วจำปาทอง จำปาสีตัน เพ็ชรรุ่งไฟ ส่องทอง สุวรรณเคียรและสุวรรณหงส์ย่นต์

เรื่อง เกราชแก้วกายสิทธิ์

พระอัครมณีนุชาให้พระนารายณ์แบ่งภาคลงมาเกิดเป็นโอรสของท้าวอุดมวงศ์ เพื่อปราบท้าวทะเลอันซึ่งมีนิสัยพาล ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อจวนแจ้งแสงทองขึ้นส่องนพราย	เชิญนารายณ์แบ่งภาคจากวิมาน
แล้วยื่นให้เกราชแก้วกายสิทธิ์	สำหรับปิดกายาด้วยกล้าหาญ
นารายณ์รับเกราชแก้วสุริยาจัน	จากสถานพระสยามบรมวงศ์
ครั้นได้ฤกษ์จวนอรุณจะรุ่งสาง	แสงสว่างขอบฟ้าปาระหง
พระนารายณ์สวมเกราชคูเหมาะทรง	แบ่งภาคองค์จากสถานวิมานพลัน
จุดสุครุภพหาช้าไม่	...
	เกราชแก้วกายสิทธิ์

เรื่อง เกราชเพชรเจ็ดสี

ท้าวมหาราชมิมเหลือนางกัลยาณี ไม่มีโอรส-ธิดา ท้าวมหาราชจึงให้นางฉันทาภรรยาฝ่ายของท่านพระครูนำบุตรชายเข้าเฝ้า ด้วยประสงค์จะเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมเพื่อครองเมืองสืบไป พระอินทร์จึงโปรดให้สุริยวงศ์เทวัญมาเกิดในครรภ์ของนางกัลยาณี ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

สุริยวงศ์เทวัญทรงบรรหาร	ลงกราบกรานรับรสบทศรี
ก็จุดลงมาไม่ช้าก็	เข้าสู่ที่ในครรภ์กัลยา
	เกราชเพชรเจ็ดสี

เรื่องจำปาแก้วจำปาทอง

ท้าวตรีสุรย์เป็นเจ้าเมืองยักษ์ที่มีคุณธรรมแต่ไม่มีโอรส-ธิดา พระอินทร์จึงให้นางฟ้าสององค์มาเกิดในดอกจำปาเพื่อให้ท้าวตรีสุรย์เก็บไปเลี้ยง ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

ท้าวเล็งเนตรดูเหตุทั่วสุธา	ท้าวเทวเห็นเหตุสังเกตุล
เห็นตรีสุรย์อสุรีไม่มีบุตร	เมื่อม้วยมฤตพิราลัยไปทางหน
สิ้นผู้ครองพาราทั่วสากล	จะร้อนรนไพร่ฟ้าทั่วหน้าไป
จำจะให้นางฟ้าลงมาเกิด	ก่อกำเหนิดดอกจำปากกลางป่าใหญ่
ครั้นคิดแล้วมิช้าเทวาลัย	เรียกนางในคฤดาเข้ามาพลัน
ว่าตุรณารทั้งพี่น้อง	เจ้าจะต้องจำจากปากสวรรค์
จงจัดลงไปทีไรวัน	สองเจ้านั้นเกิดกายาในมาลี
จำปาทองสองต้นอยู่บนเขา	ต้นหนึ่งเล่าดอกขาวสะอาดสี
ต้นหนึ่งเหลืองเรืองรองส่องไสว	สองต้นมีขึ้นเรียงอยู่เคียงกัน
	จำปาแก้วจำปาทอง

เรื่องจำปาลีตัน

เมื่อท้าวหน تراชาไปบนนางสร้อยสุวรรณอยู่ในกลองก็พากันกลับเมืองและจัดพิธีอภิเษกขึ้นเป็นพระมเหสี ต่อมาไม่นานนางก็ตั้งครรภ์โดยมิเทพบตรมาเกิดถึงสิ่งศักดิ์ ตั้งคำประพันธ์ที่ว่า

เทพบุตรจุติมาบังเกิด	บุญประเสริฐยิ่งกว่านราสวรรค์
ทั้งน้องพี่สิ่งศักดิ์พระทรงธรรม	อยู่ในครรภ์มารดาไม่ร้อนใจ
	จำปาลีตัน

เรื่องเพชรรุ้งไฟ

ท้าวมรกฏ เจ้าเมืองกัทธราชไม่มีโอรส จึงแต่งตั้งหลานชื่อไชยวุฒิเป็น
รัชทายาท พระอินทร์เห็นว่าไม่เหมาะสมจึงให้เทพบุตรมาเกิดเป็นโอรสท้าวมรกฏ
ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เห็นเทพบุตรบุรุษช่วงช่วงนารายณ์	จะสละกายจากสถานนิมานอินทร์
จึงตรัสเรียกมานั่งแล้วสั่งสาร	ท่านถึงกาลจะต้องไปไกลไกลคิด
จงจัดไปสู่พระบูริน	ที่ภูมินแก้วมรกฏยศบิดา
สุมาลัยโถมมิ่งดวงสมร	เป็นมารดรก่อเกิดเจ้า เกิดหนา
แต่ตัวเจ้าต้องลำบากยากกายา	แต่หากว่าชีวิตมิบัลโดย
เมื่อสิ้นเคราะห์เหมาะสมจะได้ครองภพ	จะเลิศลยยิ่งล้ำในตำไต้
เมื่อเจ้าคลอดแล้วของที่ต้องใจ	จะโยนให้เป็นประณมฤกษา
เมื่อภายหลังคู่ครองงามผ่องใส	จะจัดให้ตามมาตรฐานปรารถนา
เจ้าจะไปไวยมะโหฬาร	หมู่ปัจจายารอมาต่อกร
	เพชรรุ้งไฟ

เรื่องสิ่งทอง

ท้าวผลาญตรีภพเป็นยักษ์ครองเมืองกาลจักร์ ได้พรจากพระอิศวรให้อยู่ยง
คงกระพันใครฆ่าไม่ตาย จึงเที่ยวทำลายวิมานของเทวดาและไล่ปล้นนางฟ้า วันหนึ่ง
ท้าวผลาญตรีภพกับลูกชายทั้งสองเข้าเฝ้าพระอิศวร อรรณพนักตร์ลูกชายคนหนึ่งของ
ท้าวผลาญตรีภพเห็นพระอุมา เข้าก็หลงใหลจึงตรงเข้าอุ้มพระอุมา พระอุมาขว้างด้วย
แก้ววิเศษจนนอกทะเลแล้วให้นางเมฆขลาอวตารลงไปปราบ โดยไปเกิดเป็นธิดาท้าว
ภานุราชกับนางศรีสังจจา ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

จึงเรียกนางเมฆหลามาทันใด	อรทัยมีพระเสาวณี
คำรัสสั่งอวตารไปในมนุษย์	เกิดเป็นบุตรภานุราชอันเรื่องศรี

ท้าวครอบครองพาราสาเวดี	ในครรถ์นางเทวีศรีสัจจา
แล้วจะได้สังหารผลาญรากโซส	ให้สิ้นโคตรอรชรพัทธกัฏฐายักขา
ให้สมจิตที่มันคิดคองทั้งกา	จนคักคาล้ำประเสริฐเลิศนารี
	ส้องทอง

เรื่องสุวรรณเคียร

พระโพธิสัตว์สิ้นบุญบนสวรรค์ จึงมาเกิดในครรภ์ของหญิงชาวบ้าน ชื่อนาง
จันทาระบัตติตย์ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

...	แสนภิรมย์เรียงสำราญอยู่นานมา
กำหนดนับกับปิ่นหนึ่งในบาลี	บารมียังอ่อนไม่แก่กล้า
อายุสิ้นสุดจากคฤสิดา	จติจากปากฟ้าสราลย์
ปฏิสนธิ์ในครรภ์นางจันทา	ในเวลาใกล้รุ่งปัจจุสมัย
	สุวรรณเคียร

เรื่องสุวรรณหงส์ยนต์

ท้าวอาทิตย์เจ้าเมืองไพจิตรกับนางแก้วสัจจามเหสีไปบวงสรวงเทวดาเพื่อ
ขอบุตร พระอินทร์จึงให้พระโพธิสัตว์มาเกิด ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เหนือองค์พระโพธิสัตว์	ที่จะตรัสเป็นกศพล
จะใกล้สิ้นพระชนม์	จติจากปากสวรรค์
แล้วองค์ท้าวอินทรา	จึงราชนาพระทรงธรรม
จติจากเมฆัน	ลงไปเกิดในเมืองคน
พระองค์ผู้ทรงศีล	นั่งพระอินทร์รับนิมนต์
จติจากเมืองบน	ปัตติสนธิ์ครรถ์เทวี
	สุวรรณหงส์ยนต์

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น อนาคตเกี่ยวกับการกำเนิดของตัวละครสำคัญ นอสรุปได้ว่า เทพที่มาเกิดเป็นมนุษย์นั้นได้แก่ พระนารายณ์ เทพบุตร นางฟ้า และ พระโพธิสัตว์ ในการจุติลงมาเกิดมักจะขึ้นไปตามคำบัญชาของพระอิศวร พระอุมา และพระอินทร์ แต่ส่วนใหญ่มักเป็นคำบัญชาของพระอินทร์ ดังในเรื่อง เกราะเพชร เจ็ดสี จำปาแก้วจำปาทอง เพ็ชรรุ่งไฟ และสุวรรณหงส์ยนต์ สิ่งนี้จึงแสดงให้เห็น ถึงคติเกี่ยวกับเทพเจ้าของพราหมณ์ว่าผู้ที่ทำความดีย่อมได้รับความช่วยเหลือจาก เทพเจ้าโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากพระอินทร์ ดังที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพสุวรรณ (2517:106) กล่าวไว้ว่า "พระอินทร์เป็นตัวแทนของความเป็นธรรม ผู้ที่อยู่ใน ธรรมนั้นพระอินทร์จะคอยช่วยเหลือทะนุบำรุง" นอกจากนั้น เพ็ญศรี ตึก และคนอื่นๆ (2526:113) ยังได้กล่าวถึงพระอินทร์ในไตรภูมิพระร่วงว่า

ไตรภูมิพระร่วง กล่าวถึงพระอินทร์ว่าเป็นเจ้าแห่งไตรตรึงษ์ ซึ่งตั้งอยู่ บนยอดเขาพระสุเมรุ เป็นสวรรค์ที่กว้างว่างดงาม สดุดีสถานที่สุด ทรง เป็นเจ้าแห่งจุติโลกบาล ทรงมีบัญชาทัมพลศิลาอาสน์ ซึ่งอ่อนนุ่มยิ่งนัก ถ้า ผู้มีบุญได้รับความเดือดร้อนแล้วแท่นนี้จะวิปริตไถ่แทนที่ พระอินทร์และเทวดา มีบทบาทช่วยเหลือมนุษย์หรือผู้มีบุญบารมีที่ตกทุกข์ได้ยากเสมอ

ส่วนการจุติของเทพนั้น บางองค์แบ่งภาคลงมาเกิดเพื่อปราบเหล่าพาล เช่น พระนารายณ์ในเรื่องเกราะแก้วกายสิทธิ์ เทพบุตรมาเกิดเป็นโอรสท้าวมรกฏในเรื่อง เพ็ชรรุ่งไฟ นางอัปสรเมขลาลงมาเกิดเป็นธิดาท้าวภาณุราชในเรื่องสอึงทอง นอกจากนั้น เทพมักจะลงมาเกิดในเมืองมนุษย์เป็นโอรสหรือธิดาของผู้มีคุณธรรม และต่อไป จะเป็นตัวละครที่มีบุญบารมี

1.2 ความฝันของมารดาขณะตั้งครรภ์

มารดาของตัวละครเอกเมื่อจะตั้งครรภ์มักจะฝัน และใครจะเป็นผู้ทำนาย

ความฝันนั้น ดังปรากฏในเรื่อง เกราะแก้วกายสิทธิ์ เกราะเพชรเจ็ดสี พินวงษ์
ธนบรรค์ เพ็ชรรุ่งไฟ สุวรรณเคียร และสุวรรณหงส์ย่นต์

เรื่องเกราะแก้วกายสิทธิ์

เมื่อพระนารายณ์จุติมาเกิดนั้น นางอำไพมเหสีท้าวอุดมวงศ์ก็ฝันว่าได้เกราะ
แก้ว ดังคำประพันธ์ที่ว่า

...	นิมิตฝันเกราะน้อยลอยลงมา
มีสีขาวราวสังข์เปล่งปลั่งใส	นางคว่าได้เกราะแก้วแวววาว
	เกราะแก้วกายสิทธิ์

นางตกใจตื่นและเล่าความฝันให้ท้าวอุดมวงศ์ฟัง ท้าวอุดมวงศ์จึงให้โหร
ทำนาย โหรทำนายว่าจะได้โอรสแต่บ้านเมืองจะวิบัติ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ประสูตรแล้วธานีจะวิบัติ	สามกษัตริย์จะต้องไกลไ้อศรชัย
ต่อนานไปจะได้คืนมาเขตคันธ	ตอนปลายนั้นจะประเสริฐเลิศลาภ
	เกราะแก้วกายสิทธิ์

เรื่องเกราะเพชรเจ็ดสี

เมื่อท้าวมหาราชรับลูกของนางฉันทาซึ่งเป็นหญิงม่ายมาเป็นลูกบุญธรรมเพื่อ
จะได้ครองเมืองต่อไปนั้น พระอินทร์จึงให้สุริยวงศ์เทวัญมาเกิดในครรภ์ของนาง
กัลยาณีและนางก็ฝันว่ามีคนแก่เฒ่าแก้วมณีมาให้ และนางก็ได้รับอันตราย ดังคำประพันธ์
ที่ว่า

เจ้ายอดหญิงมิ่งมิตรนิสมัย	เมื่อจะได้ทรงยศไอรสา
ปฏิสนธิ์คลจิตเมื่อนิกรหา	จนเวลารุ่งหรือเจ้าฝันไป

ว่าผู้เฒ่าเอาจินตามาถวาย	มณีนายสอคล้องสีห้อยใส่
นางรับได้มณีแล้วมียัย	มาทำให้จินดาเป็นราศี
	เกราะเพชรเจ็ดสี

โหรทำนายฝันของนางกัลยาณีว่านางจะได้โอรสแต่จะมีทั้งเคราะห์และโชค
ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

...	คงจะได้บุตรชมสมถวิล
แต่จะต้องขัดสนเป็นมลทิน	ได้ราศีและเพาะพระเคราะห์มี
ถ้าสิ้นเคราะห์เหมาะดีคงมีโชค	ได้ทรงโลกปราบยุคเป็นสุกษี
ที่ยังอยู่ในเวลากาละกนิ	ร้ายกับดีจึงปนระคนกัน
	เกราะเพชรเจ็ดสี

เรื่องทิววงศ์

เมื่อจะตั้งครรภ์นางสุวรรณประไพฝันว่าพระอาทิตย์ลอยลงมาถึงมือ ตั้งคำ
ประพันธ์ต่อไปนี้

ทรงสบินว่าอาทิตย์ฤทธิรงค์	เธอลอยลงจากฟ้ามาธานี
นางซ่อนได้สรีรยทรงสวัสดิ์	ไว้กับหัตถ์ปรีเปรมเกษมศรี
ออกฉายแสงแจ้งกระจ่างทั้งบุรี	นางเทววิมลขึ้นจันต้นนอน
	ทิววงศ์

โหรทำนายฝันของนางสุวรรณประไพว่าจะได้โอรสที่มีบุญญาธิการมาก
ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

...	อัคเรศมันนี่คันทักหนา
-----	-----------------------

ตำราบอกจะได้บุตรสุดศักดา
 ดั่งหนึ่งดวงสริยงอันทรงฤทธิ์

มิบุญญาเลิศลภนไตรย
 ส่องทั่วทิศกระจ่างสว่างไสว
 ทิฆวนษ์

เรื่องธนูพรรค

เมื่อนางดาราวดีมีเหลือทำพรหมทัตจะทรงครรถ์นั้นนางก็ฝันว่าพระอินทร์นำ
 แก้วห่อผ้ามาให้นางแล้วก็เฝ้ากลับคืนไป ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อเทวีจะมีโอรสา
 เอาภูษาห่อแก้วงามแพรวพรรณ
 นางรับมาผ้านั้นยังคลุมมิด
 แล้วกลับคืนเอาไปในทันที
 อัสจรรยนี้มีตติลิตหนักหนา

นิมิตที่ว่าเจ้าไตรตรึงสวรรค
 มาไว้ในห้องสุวรรณของเทวี
 ไม่ทันได้ชมริตมสิตรี
 ตกใจตื่นจากที่บรรทมพลัน
 แต่ก่อนมามากเอ๋ยไม่เคยฝัน
 ธนูพรรค

โหรได้ทำนายฝันของนางดาราวดีว่า นางจะตั้งครรถ์และมีโอรสที่มีบุญมาก
 แต่ร่างกายไม่เหมือนคนธรรมดาทั่วไป และต้องพลัดพรากจากเมืองจนได้คู่ครองแล้ว
 จึงจะได้กลับเมือง ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

ราชครุฑรักดูในความฝัน
 จิงกรบาทูลทรงธรรม์บรรยาย
 จะประกอบบุญญาบารมี
 จะประกอบบุญญาศักดาครัน
 แล้วจะต้องพลัดพรากจากสถาน
 ถ้ามันได้คู่สมภิรมยา

รู้สำคัญไม่เคลื่อนที่เงื่อนสลาย
 แม้โฉมฉายยอดองค์จะทรงครรถ์
 ทรงฤทธิ์ลือจบนิภพลัน
 แต่รูปนั้นผิดเราชาวโลกา
 พระภูบาลจะปรากฏด้วยยศ
 จึงจะมาพระนครขจรยศ

จะประกอบพระเดชทุกเขตขอบ

จะบนอบหน่อนรินทรจันล้นหมด

ธนรรค์

เรื่องเพชรรุ้งไฟ

เมื่อเทพบุตรจุติมาสู่ครรภ์ของนางสุมาไลย นางก็ฝันว่าเห็นสายรุ้งกลายเป็น
แหวนเพชร นางจึงเอามาสวมใส่ไว้ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

...

ทรงนิมิตร่วนางอยู่ปราศศรี

เห็นสายรุ้งพ่วงพราวขาวรุจี

เดี่ยวกลับสีรุ้งแดงเป็นแสงไฟ

พอสงหายก็กลายเป็นธำมรงค์เพชร แต่ละเม็ดแวววาวขาวสุกใส

นางฉวยได้ธำมรงค์วงวิไล

ทรงสวมใส่นิ้วหัตถ์คชสี

เพชรรุ้งไฟ

โหรทำนายความฝันของนางสุมาไลยว่าจะได้โอรส ดังคำประพันธ์ที่ว่า

...

มิ่งสมรของพระองค์จะทรงครรภ์

พระโอรสโสมฉายเป็นชายชาติ

มีอำนาจบุญเลิศงามเจิดฉ้าน

มิใช่เภทเหตร้ายมิไถย

นิมิตรนั้นยิ่งยงเป็นมงคล

เพชรรุ้งไฟ

เรื่องสุวรรณเคียร

เมื่อจะตั้งครรภ์ นางจันทาฝันว่ากบเหาะไปกินดวงจันทร์และตกลงมาถูครรภ์
ของนาง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ฝันว่ามีกบหนึ่งใหญ่ใจฉกาจ

อันสามารถเหาะเหินระเห็จทัน

ลอยโผล่โผล่ทะลึ่งถึงดวงจันทร์

เข้าคาบคันทบกัดแล้วมีดกิน

แล้วตกต้องนาภิศรึศดา

ผวาหวาดแว่วเสียงสกุณ

กลยาม่หวาดจิตต์คิดถวิล

ก็พอสันเรื่องฝันบรรยาย

สุวรรณเคียร

นางจันทาเดินทางไปให้โหรทำนายฝัน ระหว่างทางนางพบคนพาล นางจึง
เล่าความฝันให้คนพาลฟัง คนพาลได้ทำนายความฝันของนางว่านางจะมีบุตรชายที่มีบุญ
แต่จะมีเจเนาะศิระชะ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

...

ซึ่งชื่อว่ากบหมิ่นนั้นกินจันทร์

อันตัวกบได้กับราหูสุรา

จะได้บุตรล้ำเลิศประเสริฐชาย

จงเร่งจำหรือซ้ำคำโบราณ

แม่ร้อยซึ่งจะได้ซึ่งบุตรา

จะทรงครรภ์มั่นแท่นักหนา

เจ้าแก้วตาอย่าได้แคลงระแวงการ

ไม่มีกายมีแต่เศียรนำสงสาร

ก็เหมือนการเรื่องนิมิตต์ไม่คิดเลย

สุวรรณเคียร

นางจันทาฟังคำทำนายแล้วก็โกรธ จึงไปหาโหรเฝ้าตามความตั้งใจเดิม
โหรเฝ้าได้ทำนายเช่นเดียวกับคนพาล คือ

โถมเฉลาจะได้ซึ่งบุตรา

จะมีบุญเลิศลบบจรมก

ถึงมีแต่เศียรเปล่าก็เอาเกิด

จะได้ซึ่งบุญญาเป็นอาจัน

แต่กายาไม่มีแน่แล้วแม่หนู

แม่โถมตรูจทราบเรื่องสบัน

จะประเสริฐเลิศมุนย์สุดถวิล

โดยสบันนั้นเหมาะจำเพาะเป็น

สุวรรณเคียร

เรื่องสุวรรณหงส์ยนต์

เมื่อพระโณิสัตว์จะมาก่อเกิดในครรภ์ นางแก้วสัจจามเหสีท้าวอาทิตย์ฝันว่า

พระอินทร์เอาแก้วมาให้ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ในสีกินว่าสินทรา	เอาแก้วมาแต่สวรรค์
มาให้นางจอมขวัญ	เจ้ารับไว้ด้วยดีใจ
ชมเชยอยู่ช้านาน	แก้วบันดาร์กลับลอยไป
ไปตกอยู่เมืองไกล	แล้วกลับมาสู่ฐาน
เมื่อแก้วเลื่อนลอยมา	ดวงมลาอันตระการ
มาด้วยไพสิสมภาร	ดวงดารามาด้วยกัน
	สุวรรณหงส์ยนต์

โหรทำนายความฝันของนางแก้วสัจจว่าจะได้โอรสที่มีบุญและต้องจากบ้านเมืองเมื่ออายุ 16 ปี ไปได้ชายาและมีโอรสแล้วจึงจะกลับเมือง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ฝันนี้ตึ๊ง โฉมยงนงลักษณ์ นางจกทรงครรภ์
 ในฤกษ์เวลา ลักษณะความฝัน พระโอรสนั้น เป็นชายโสภา
 บุญหนักศักดิ์ใหญ่ เมื่อพระจะได้ สิบหกชั้นชา
 เจ้าจะจรจาก พลัดพรากพารา สมเด็จพระเจ้าฟ้า ตกอยู่เมืองไกล
 อันดอกมลา จะได้ชายา โฉมเลิศจิไลย
 เป็นพระมะเหสี แห่งที่หน่อไท ดารานั้นไรรู้ คือพระลูกยา
 เมื่อพระจอมไตร กลับมาเวียงไชย ทั้งสามกระบัตตรา
 ได้เมื่อกุศล ปราศจากพารา พระกลับคืนมา เป็นปิ่นธรรณี
 สุวรรณหงส์ยนต์

จากตัวอย่างข้างต้น นอจะกล่าวได้ว่า ความฝันของมารดาขณะตั้งครรภ์นั้น แบ่งได้เป็น 4 ประเภทคือ ประเภทแรก ฝันว่าได้แก้วมณีหรือเพชรนิลจินดาที่มีค่า จะ

ได้โอรสรูปงาม มีบุญธิการ เช่น เรื่องเกราะแก้วกายสิทธิ์ มารดาฝันว่าได้เกราะแก้วลอยลงมาจากฟ้า เรื่องเกราะเพชรเจ็ดสี มารดาฝันว่าได้แก้วมณีฉายแสงส่องไส เรื่องธนุขรรค์ มารดาฝันว่าได้แก้วมณีลอยมาจากสวรรค์แต่ก็ลอยกลับไป เช่นเดียวกับ เรื่องสุวรรณหงส์ยนต์ ประเภทที่ 2 ฝันว่าเห็นดวงอาทิตย์ลอยลงมาถึงมือ จะได้โอรสรูปงามและมีบุญบารมี ดังเรื่องทิดวงษ์ ประเภทที่ 3 ฝันเห็นสายรุ้งและได้แหวนเพชร จะได้โอรสรูปงามและมีบุญบารมี ดังในเรื่องเพชรรุ้งไฟ ประเภทที่ 4 ฝันเห็นกบใหญ่เหาะไปก่อกินดวงจันทร์ จะได้บุตรชายที่รูปร่างประหลาด มีแต่ศีรษะไม่มีร่างกาย แต่จะมีบุญบารมีมาก

ในเรื่องของความฝันนี้ ดิกาลัง(นามแฝง) (2537:53) ได้กล่าวไว้ว่า มีหลักฐานทางพุทธศาสนากล่าวถึงเหตุของความฝันว่ามี 4 ประเภทคือ กรรมนิมิต จิตนิวรรณ์ เทพสังหรณ์ และธาตุกำเริบ จากการวิเคราะห์ข้อผูกเกี่ยวกับความฝันของมารดาและในข้อ 1.1 เทพเจ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ จึงกล่าวได้ว่าเป็นความฝันประเภทเทพสังหรณ์มากที่สุด และในการทำนายฝันโหรจะทำนายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในภายหน้าได้อีกด้วย

เรื่องของความเชื่อเกี่ยวกับความฝันในลักษณะนี้ก็มีปรากฏในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ เช่น สังข์ทองและขุนช้างขุนแผน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องสังข์ทอง ท้าวศุภพิมลฝันว่ามีดวงอาทิตย์และดวงดาวตกลงมา พระองค์ทรงคว่ำมาไว้ แล้วพระอาทิตย์ก็หายไป เมื่อพระองค์ทรงแสงพระอาทิตย์จึงกลับคืนมา ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ฝันว่าอาทิตย์ฤทธิรงค์	ตกลงตรงนักรักร้างทุกนิค
ดาวน้อยพลอยค้างอยู่กลางคืน	เราสินนักรักรักร้างด้วยพลัน
มือซ้ายได้ดวงคารา	มือขวาคว้าได้สุริย์ฉัน
แล้วหายไปแล้วพระสุริย์	ต่อโศกคล้ายร้ายไรจึงได้คืน
	สังข์ทอง

โหรได้ทำนายฝันของท้าวศุขวิมลว่า

...	ว่าพระปิ่นนางในฝ่ายขวา
จะทรงครรภ์พระราชบุตร	บุญญาธิการมากมี
แต่จะพลัดพรากไปจากวัง	ภายหลังจึงจะคืนยังกรุงศรี
ตาราคือพระบุตร	จะเกิดที่สนมอันควร
ฝันว่าพระทรงไศกา	จะได้ชมลูกยา เกษมสรวล
	สังข์ทอง

เรื่องขุนช้างขุนแผน นางทองประศรีเล่าความฝันให้ขุนไกรฟัง และขุนไกรก็ทำนายฝันของนาง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ขุนไกรลืมนึกว่าอะไรเจ้า	นางจึงเล่า เนื้อความนิมิตฝัน
ทั้งสองลูกออกมาล้างหน้าพลัน	หาหมากพลูสู้กันแล้วทำนาย
ฝันว่าได้ข้ามรงค์วงศ์	ของโกสิยัตริเนตรอันเจิดฉาย
เพชรต้นอร่ามงาม เพชรศรราย	บรรยายว่า เป็นสิ่งมิ่งมงคล
จะมีครรภ์ลูกนั้นจะเป็นชาย	ดังท้าวพระนารายณ์มาปฏิสนธิ
กล้าหาญการณรงค์คงทน	ฤทธิรณ/ราท้าวทั้งแดนไตร
ซึ่งว่าเพชรศรีสีกล้า	ภายหน้าจะได้เป็นทหารใหญ่
มียศศักดิ์เป็นพระยาช้างใช้	ร่วมพระทัยทรงธรรม์นบิ
	ขุนช้างขุนแผน

จึงกล่าวได้ว่า ความเชื่อในเรื่องความฝันนี้เป็นกลวิธีหนึ่งในการดำเนินเรื่องของวรรณคดีไทย รวมทั้งเป็นเสมือนคำบอกเล่าเรื่องราวที่จะดำเนินต่อไป

ส่วนการที่มารดาฝันถึงสิ่งมีค่าและงดงาม เช่น แก้ว เพชรนิลจินดา ดวงอาทิตย์ สายรุ้ง ฯลฯ และได้รับการทำนายว่าจะมีลูกนั้น นอกจากเป็นการเน้นความสำคัญของ

ตัวละครเอกแล้วยังเป็นสัญลักษณ์ที่ตีความได้ว่า ลูก คือสิ่งทั้งดงามและมีค่าสำหรับพ่อแม่ และสิ่งมีค่าที่มารดาฝันถึงเหล่านั้นมักจะแปลงปรายกายหรือมีความสุกใสดงามจับตา นั่นก็คือ ความปรารถนาของพ่อแม่ที่อยากจะได้ลูกมีอนาคตที่รุ่งโรจน์สดใสนั่นเอง

1.3 เหตุการณ์ระยะที่เกิดขึ้น

ปรากฏการณ์พิเศษหนึ่งที่ตัวละครสำคัญเกิด พบในเรื่อง กายเพ็ชร เกราแก้ว กายสิทธิ์ จำปาแก้วจำปาทอง จำปาสีตัน ทิมวงษ์ นกกระเจาบ เพ็ชรรุ้งไฟ และสิ่งทอง

เรื่องกายเพ็ชร

กายเพ็ชรนั้นมีพลังอำนาจวิเศษในตน คือเมื่อแรกเกิดก็วิ่งได้เลย ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ฝ่ายพระหน่อวรรณชาติสวรค์	ออกจากครรภ์ฤทธิแรงกำแหงหาญ
ก็วิ่ง เต้น เล่น ค่นองลงอาการ	แสนสำราญ เริงจิตกุมารา
	กายเพ็ชร

เรื่องเกราแก้วกายสิทธิ์

ขณะที่เกราแก้วเกิดนั้นพระบิดาพระมารดาเห็นรูปร่างดำ มีสีกร ถืออาวุธ 4 อย่าง คือ ตริ คทา จักร และสังข์ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ถึงยามปลดนางก็คลอดพระไอรส	เห็นปรากฏกายดำดูลำสาม
ด้วยเกราแก้วกายดำเห็นชั่วทรม	รูปร่างงามอยู่ในวิไลตา
พระมารดาตรึงคั่นกสงสัย	เหตุฉนั้นใดลูกตัวชั่วนักหนา
เผ่าพิศองค์ไอรสปรากฏตา	เห็นหัตถ์ถือตรีมีสีกร
พระจักรสังข์คทาตรีสีอาวุธ	บริสุทธิภายในสไมสร
แล้วพิศไปอีกครุ่นพระภุช	คงสองกรพระกุมารชาญคักดา

สองกษัตริย์รู้แจ้งที่แห่ง เหตุ
คือนารายณ์ไวยกุลให้เกิดมา

หน่อนะ เรศน์ฤทธิศักดิ์บุษบันกหนา
พระราชาแสนเกษมสด เปรมปรีดี
เพราะแก้วกายสิทธิ์

เรื่องจำปาแก้วจำปาทอง

เมื่อนางฟ้าได้รับบัญชาเกิดในดอกจำปากลางป่า ดอกจำปานั้นก็ส่งกลิ่น
หอมไปคลอใจท้าวตรีสุรย์ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

สองสุรางค์นางฟ้าสมามาศ
ก็จุติลงมาไม่ช้าพลัน
เมื่อจวนรุ่งสุริยสงกรานต์
ลมพระพายรายพัดกระพือมา
จอมกุ่มกัลปพฤกษ์กริรมย์รื่น
ทรงบรรทมตรมจิตต์ผิดราศี

รับพระราชบรรชาเจ้าสวรรค์
สู่อาลัยเกิดก่อในชื่อจำปา
หอมจรไปทั่วทุกทิศสา
หอมจำปาทราบทรวงอสุรี
ด้วยหอมขึ้นนาสาจำปาลี
หอมมาลิที่ไทรทราบในทรวง
จำปาแก้วจำปาทอง

ท้าวตรีสุรย์จึงออกประพาสป่า เทพก็คลอใจให้ไปพบดอกจำปา ดังคำประพันธ์
ที่ว่า

เทพเจ้านำทางมากลางป่า
อสุราฉันแปรพิศแลยล
ต้นหนึ่งนั้นใหญ่รีดอกสีขาว
ขึ้นเป็นค้อยู่บนผาพนาราม

ที่จำปาแก้วทองทั้งสองต้น
ฉิฉินกลดอกจำปาส่งางาม
ต้นหนึ่งราวทองสีไม่มีสาม
เป็นพุ่มงามดอกใหญ่วิไลตา
จำปาแก้วจำปาทอง

ท้าวตรีสุรย์จึงเก็บดอกจำปากลับเมืองและนำไปให้นางจันทร์ต้นผู้เป็นพระมเหสี
นางพบว่าในดอกจำปานั้นมีเด็กอยู่ทั้งสองดอก ดังคำประพันธ์ที่ว่า

...	นางเทวีนิศวียิ่งสงกา
แล้วแย้มกลีบนิศศุเห็นหนน้อย	ดูชุ่มช้อยขาวปลั่งทั่วมังสา
นิกรที่มีนางสาวอังกา	กลายแปรปรดิยังดีใจ
แล้วแย้มกลีบมาลีดอกที่สอง	จำปาทองงามแท้ดังแซ่ไข
เห็นกายมีนางอยู่ข้างใน	เนื้ออะไรสุดต้องดังทองทา
	จำปาแก้วจำปาทอง

ทั้งสองพระองค์จึงเลี้ยงดูจำปาแก้วจำปาทองเป็นพระธิดาแต่นั้นมา

เรื่องจำปาสัติน

นางบุษผาคู่ครองของพระอนันต์ นอกจากเกิดจากดอกบัวแล้วร่างกายยังมี
กลิ่นหอม ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ให้ร้อยชั่งนึ่ง เหนือลมแล้วชมจิต	พระนักลิตจี๋หอมหวานยาวนาน
เพราะบุษเลิศเจ้าเกิดในดอกไม้	ต้องพระพายหอมประทึนกลิ่นมังสา
	จำปาสัติน

เรื่องทิวงษ์

นางเอกของเรื่องทิวงษ์ คือนางทิวเกษร ธิดาของท้าวอะไภยขุนลินกับนาง
สุวรรณแห่งเมืองพรหมลาลี เกิดมาพร้อมกับเหตุอัศจรรย์ คือมีกลิ่นหอมตรลบไปทั้ง
แผ่นดิน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

พอได้ถือนกำหนดคทา
ก็เคลื่อนคลาตบุตรไม่มีสอง
หอมกระหลบชานันท์กลิ่นล่อง
นางรับรองห้อมล้อมอยู่พร้อมกัน
ก็หวัง

เรื่องเพชรรุ้งไฟ

เมื่อนางสุมาลัยคลอดเพชรรุ้งไฟนั้น เกิดเหตุอัศจรรย์คือ พระอินทร์โยน
แหวนเพชรรุ้งไฟลงไปทำให้ปราสาทมีแสงสีแดง ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

จะกล่าวองค์โกนท้าวตรีเนตร ครั้นแจ้งเหตุจะประสูติโอรสา
โยนแหวนเพชรรุ้งไฟเข้าสายตา สู่ปราสาทสีแดงดังแสงไฟ
ทุกขัณฑ์ยามพลอดคลอไอรส คนทั้งหมดเห็นแจ้งเป็นแสงใส
ตกตลึงตามัวกันทั่วไป พระหน่อไทรก็ประสูตรออกจากครรภ์
เพชรรุ้งไฟ

เรื่องสิ่งทอง

เมื่อนางศรีสัจจา มเหสีท้าวภานุราชได้อาบน้ำทิพย์ก็ตั้งครรภ์ โดยตั้งครรภ์
นานถึงสิบสองเดือน ตั้งคำประพันธ์ที่ว่า

ครรภ์นี้งักขันธ์หนักถึงสิบสองเดือน จึงคลาตเคลื่อนประสูติเจ้าสาวสวรรค์
สิ่งทอง

และเมื่อคลอดนางสิ่งทองออกมา นางก็มีสิ่งทองสวมติดตัวออกมาด้วย
ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

ถึงยามพลอดเจ้าจึงคลอดพระบุตร งามวิไลในมนุษย์สุดจะหา

สื่อทองสวมองค์ลงกา

พระบิดาชนนีตีพระทัย

สื่อทอง

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น พบว่าการสร้างเหตุอัศจรรย์ณะที่ตัวละครเอก เกิดนั้นมีหลายวิธี ถ้าเป็นตัวละครฝ่ายหญิงมักสร้างให้มีกลิ่นกายหอมมาแต่แรกเกิด เช่น นางทิพเกษรจากเรื่องทิววงศ์และนางบุษมาจจากเรื่องจำปาสี่ต้น และมักให้เกิดในดอกไม้ ที่มีกลิ่นหอม เช่น ดอกจำปา ดอกบัว ดังเรื่อง จำปาแก้วจำปาทองและจำปาสี่ต้น บางเรื่องให้มีสิ่งของติดกายมาด้วย เช่นเรื่องสื่อทอง

ส่วนตัวละครฝ่ายชาย สร้างให้มีเหตุอัศจรรย์ที่แตกต่างออกไป เช่น เมื่อแรก เกิดก็วิ่งได้เลย ดังเรื่องกายเน่ย์หรือเมื่อมารดาจะให้กำเนิด พระอินทร์ก็โยนแหวน ลงมาทำให้เกิดแสงสีแดงสว่างไสวไปทั่วปราสาท ดังเรื่องเน่ย์รุ่งไฟ เป็นต้น

การสร้างเหตุอัศจรรย์ณะที่ตัวละครเอกเกิดขึ้น สอดคล้องกับโครงสร้างชีวิต ของวีรบุรุษตามประเพณีโบราณ ตามที่ลอร์ดแรกแลน (กึ่งแก้ว อัทธการ. 2519:164; อ้างอิงมาจาก Lord Raglan. 1965) ได้สรุปไว้ว่าพระเอกแบบวีรบุรุษนั้นมักจะผ่าน เหตุการณ์ที่สำคัญจำนวน 22 เหตุการณ์ และหนึ่งในจำนวนนั้นคือ "ภาวะการมาสู่ปฏิสนธิ แปลกกว่าธรรมดา"

ส่วนการสร้างให้ตัวละครฝ่ายหญิงมีกำเนิดที่พิเศษกว่าคนธรรมดา นั้น แสดงให้เห็นว่าการสร้างวรรณกรรมไทยไม่ได้เน้นความสำคัญเฉพาะตัวละครฝ่ายชายฝ่ายเดียว บางครั้งบทบาทสำคัญก็อยู่ที่ตัวเอกฝ่ายหญิง ดังที่ กึ่งแก้ว อัทธการ (2519:165) กล่าวไว้ว่า "ในบรรดานิทานทรงเครื่องของไทยนั้น ตัวเอกอาจจัดเข้าแบบของลอร์ดแรกแลน ได้บ้างแต่ตัวเอกมิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะฝ่ายชายเท่านั้น ในบางเรื่องตัวเอกไปตกอยู่กับ นางเอกก็มี"

จะเห็นได้ว่า การสร้างเหตุอัศจรรย์ณะที่ตัวละครเอกเกิดขึ้น เป็นกลวิธีหนึ่งของผู้ประพันธ์ที่ต้องการเน้นความสำคัญของตัวละครให้เด่นชัดและเป็นเสมือนการแนะนำตัวละครดังกล่าวจะมีบทบาทสำคัญต่อไป

1.4 การตั้งครุฑและการคลอด

เหตุการณ์พิเศษที่ผิดแปลกไปจากปกติเกี่ยวกับการตั้งครุฑและการคลอดของมารดาของตัวละครสำคัญ พบในเรื่องกายเพ็ชร เกราะเพ็ชรเจ็ดสี ขันทอง จำปาสีตัน ธนบรรค์และสุวรรณเคียร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องกายเพ็ชร

กายเพ็ชรอยู่ในครรภ์ของนางฟ้าผู้เป็นมารดานานถึงสามปีจึงคลอดออกมา
ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

...	ส่วนนางฟ้าตั้งครุฑไม่ทันนาน
พระสิทธาทันอุราแม่โฉมศรี	ถึงสามปีในมนุษย์สุดสงสาร
บนสวรรค์กำหนดจะจดจวน	ดูประมาณโหมกว่านาฬิกาไทย
จนทารกในครรภ์ก็ขึ้นแรง	ดูเร็วแรงฤทธาจะหาไหน
ถึงสามขวบฉับพลันด้วยทันใจ	ก็อยู่ในอุทรร้อนกายา
...	...
ถึงกำหนดดาบสก็ตื่นขึ้น	ให้เมามันมัวไปทั้งชายขวา
ก็หลุดพลันจากนางสาวางตา	กุมารารคลอดพลันไม่ทันนาน
	กายเพ็ชร

เรื่องเกราะเพ็ชรเจ็ดสี

เมื่อนางกัลยาณีคลอดโอรสออกมาเป็นเด็กที่มีร่างกายพิการ ดังคำประพันธ์
ต่อไปนี้

ได้เวลาฤกษ์ลมอุคมธาตุ	ก็เคลื่อนคลาตทรงยศโอรสา
เปนน้อยเปลี้ยเสียคนพิการมา	ทั้งแขนขาอังก่อทรชน

เป็นฉะเพาะเคราะห์กรรมได้ทำไว้ จึงเกิดได้วัดให้ชัดเจน
เกราะเพชรเจ็ดสิบ

เรื่องขันทอง

นางประไพสมาลิคลอดธิดาออกมาเป็นขันทอง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

... พ้อออกมาจากครรภ์เป็นขันทอง
ขันทอง

เรื่องจำปาสีดิน

นางสร้อยสุวรรณคลอดโอรสออกมาถึงสิ่งศักดิ์ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

พอยามพลอดนางคลอดสีโอรส ช่างปรากฏงามเกินเจริญศรี
จำปาสีดิน

เรื่องอุษุขรรค์

นางดาราวดีคลอดโอรสออกมาเป็นงูเขียว ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

อนงค์นวลยามพลอดก็คลอดพลัน	เป็นงูเขียวออกมาน่าประหลาด
ต่างกริดกราดสำเนียงเสียงสวรรค์	ทั้งองค์นางอรทัยตกใจครัน
พระทรงธรรมบิดาประหม่าใจ	เจ้างูเขียวแลเห็นนางสาวศรี
กลัวเต็มทีเกลื่อนกลาดคหวาดไหว	จึงคลานขึ้นพานพหลันในทันใด
ก็ขดนิ่งอยู่ในไม่วุ่นวาย	...
	อุษุขรรค์

การที่ชนุวรรค์มีร่างกายเบ้แงงเขี้ยวเน้น เป็นเพียงรูปภายนอกที่บังบังรูป
ภายในไว้ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ฝ่ายพระหน่อปนิตรอิศเรศ	ซึ่งกลับเพศเป็นบุุคระหง
อยู่ภายในไม่มีใครเห็นองค์	เล่นกับฝูงอนงค์ทุกเวลา
	ธนวรรค์

เรื่องสุวรรณเคียร

เมื่อนางจันทาทั้งครรภ์นั้นสามีของนางก็ตายจากไป เมื่อนางครบกำหนดคลอด
พระโศภิต์ตัวเกรงว่ามารดาจะคลอดลำบากเพราะอยู่เพียงลำพัง จึงอธิษฐานขอให้
ร่างกายมีแต่ศิระษะ เพื่อจะได้คลอดง่ายขึ้น ดังคำประพันธ์ที่ว่า

จำจะประสูตรแต่เคียรเกล้า	จะบรรเทาทุกข์ที่หม่นไหม้
จะคลอดเคลื่อนก็ไม่ยากลำบากใจ	ทั้งโผภัยจะไม่พาลรำคาญกาย
คำรณกลางทางน้อมศิโรโรตรัม	หวังจะโปรดสัตว์ทั่วโลกทั้งหลาย
จึงตั้งสัตย์อธิษฐานบันดาลกาย	ให้ศูนย์หายอยู่ในเคียรสวัสดิ
พระย้อยนกายาเข้าเคียรลั่น	หน่อณรินทร์ปริดีเปรมเกษมศรี
	สุวรรณเคียร

เมื่อนางจันทาคลอดบุตรที่มีแต่ศิระษะออกมาแล้วนางก็ยิ่งแข็งแรงเหมือนสตรี
ทั่วไป หาได้เหมือนสตรีเฝ้าคลอดบุตรไม่ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ลมร่ำจวนป่วนอุรอรทัย	นางทรมวยก็ประสูตรกุมาร
เจ้ามีแต่เคียรเกล้าคูปเกล้ากาย	ประเพราพรายแลเลื่อมดังเลขา
...	...

นางเห็นบุตรสุดประเสริฐไม่ไศกเศร้า โฉมฉายยินดีจะมีไทน์
 อัมประทับรับขวัญไว้ทันใด ortsยขึ้นบานสำราญกาย
 ไม่วิตจริตข้องด้วยโรคา เพราะบุญญาไพจิตรั่วให้เสื่อมหาย
 สารนัตโรครภัยไม่ไกลกราย สุขสบายเหมือนมิได้คลอด้งบุตรา
 สุวรรณเคียร

จากตัวอย่างอนุภาคเกี่ยวกับการตั้งครรภ์และการคลอดของมารดาของตัวละครเอกมีเรื่องกายสิทธิ์และจำปาสีตันเท่านั้นที่ตัวละครเอกคลอดมาในลักษณะของคนปกติทั่วไป ส่วนเรื่องอื่น ๆ ตัวละครจะคลอดออกมาในรูปคนพิการ ขัน จู เขี้ยว การสร้างตัวละครในลักษณะนี้เป็นการซ่อนรูปตัวละคร ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงว่าความดีและความงามของคนนั้นอาจจะถูกซ่อนเร้นอยู่ภายใต้รูปอันผิดปกติหรือไม่งดงาม การมองคนจึงอย่ามองเฉพาะรูปร่างภายนอก ต้องมองให้ลึกซึ้งถึงจิตใจ ส่วนเรื่องสุวรรณเคียรซึ่งตัวละครซ่อนตัวอยู่ในศัรขนั้น ตีความได้ว่ารูปร่างภายนอกที่ผิดปกติหรืออัปลักษณ์หาได้มีความสำคัญเท่าสติปัญญาไม่ สิ่งที่จะทำให้คนเราประสบความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา คือสติปัญญา มิใช่รูปร่างภายนอก

1.5 ชาติตระกูลของตัวละครเอก

ตัวละครสำคัญส่วนใหญ่เกิดในราชตระกูล โดยเป็นโอรสหรือธิดาของกษัตริย์กับมเหสีเอก ดังเรื่องต่อไปนี้

เกราะแก้วกายสิทธิ์	เกราะแก้ว	เป็นโอรสของท้าวอุคมวงศ์กับนางอำไพ
เกราะเพชรเจ็ดสี	เกราะเพชร	เป็นโอรสของท้าวมหาราชกับนางกัลยาณี
ขันทอง	นางขันทอง	เป็นธิดาของท้าวพิณสุริยากับนางประไพสุมาลี
จักรแก้ว	จักรแก้ว	เป็นโอรสของกษัตริย์เมืองจักรรัตน์
จันทโครบ	จันทโครบ	เป็นโอรสของท้าวพรหมทัตกับพระมเหสี

จำปาสดัน	จำปาทอง, โสณิน, สุวรรณคงคา, อานันท์	เป็นโอรสของท้าวแสนพรหมกับนางสร้อยสุวรรณ
ทิมวงศ์	พระทิมวงศ์	เป็นโอรสของท้าวพัฒน์วงศ์กับนางสุวรรณประไพ
ธนบุรุษ	ธนบุรุษ	เป็นโอรสของท้าวพรหมทัต
พระเทวันนางกุลา	พระเทวัน	เป็นโอรสของท้าวไถยวงศ์กับนางเกษมาลี
พระแสงทิดกร	พระแสงทิดกร	เป็นโอรสของท้าวสุทนต์กับนางสุทินโกสมุฏ
เน็ชรรุ้งไฟ	เน็ชรรุ้งไฟ	เป็นโอรสของท้าวมรกฏ
สอึงทอง	สอึงทอง	เป็นธิดาท้าวภานุราชกับนางศรีสัจจา
สุวรรณหงส์ยนต์	พระสุวรรณ	เป็นโอรสของท้าวอาทิตย์กับนางแก้วสัจจา

ส่วนอีก 7 เรื่องที่ตัวละครเอกกำเนิดในตระกูลอื่น คือ

เรื่องกายเพ็ชร กายเพ็ชรเป็นลูกของนางฟ้ากับพระฤาษี ต่อมาภายหลังจึงได้เป็นกษัตริย์

เรื่องจำปาแก้วจำปาทอง นางจำปาแก้วจำปาทองเกิดในดอกจำปา แต่ก็มีกษัตริย์เก็บไปเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรม

เรื่องนกกระเจาบ สรรพสิทธิ์เป็นลูกเศรษฐีแต่ภายหลังก็ได้ครองเมือง

เรื่องนางอุไทย นางอุไทยเป็นลูกของพญานาค แต่ภายหลังก็ได้เป็นมเหสีของกษัตริย์

เรื่องปลาบู่ทองและปึงกะชา นางเอื้อยและนางปึงกะชาเป็นคนธรรมดา แต่ต่อมาก็ได้เป็นมเหสีของกษัตริย์

เรื่องสุวรรณเคียร สุวรรณเคียรเป็นลูกคนธรรมดา ต่อมาก็ได้เป็นกษัตริย์

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า ตัวละครเอกมักเป็นโอรสหรือธิดากษัตริย์เป็นส่วนใหญ่ หรือไม่เช่นนั้นก็เป็นลูกเศรษฐีมีอำนาจ ส่วนที่เกิดเป็นลูกของคนธรรมดา มีน้อย และเมื่อเติบโตขึ้นก็ได้เป็นกษัตริย์หรือเป็นมเหสี ส่วนการกำเนิดที่แปลกออกไป เช่น เกิดในดอกจำปาหรือเป็นธิดาพระยานาคนั้น พอจะตีความได้ว่า

ตัวละครเหล่านี้เป็นตัวแทนของคนต่างชาติ ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม หรือแม้แต่ต่าง
ภาคต่างถิ่นฐานซึ่งต้องใช้ความสามารถเพื่อการปรับตัวอยู่ร่วมกับคนต่างเผ่าพันธุ์

การที่ตัวละครเอกมักจะเป็นบุคคลในราชตระกูลหรือได้เข้ามาอยู่ราชตระกูล
ในภายหลังนั้น เป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงค่านิยมในสถาบันกษัตริย์ รวมทั้งการยอมรับผู้ที่
มาเป็นผู้นำว่า ควรจะเป็นผู้ที่อยู่ในราชตระกูลโดยกำเนิด ถ้าหากมิใช่โดยกำเนิดก็ต้อง
แสดงให้เห็นว่ามีคุณสมบัติที่เพียงพอที่จะเป็นชนชั้นปกครองหรือผู้นำได้ เช่นฝ่ายชายก็จะ
ต้องมีฝีมือหรือมีความรู้ความสามารถพิเศษ ดังเช่น กายเนิร์ชและสรรพสิทธิ์ ฝ่ายหญิง
ก็จะต้องมีคุณสมบัติของกุลสตรีโดยเฉพาะเรื่องความจงรักภักดีต่อสามีแต่เพียงผู้เดียว
ดังเช่น นางอุไทย นางเอื้อย และนางบึงกะชา เป็นต้น

2. อนาคตในตอนพลัดพรากออกจากเมือง

การออกจากเมืองของตัวละครเอกในนิทานกลอนอ่าน มีเหตุการณ์ที่เป็น
สาเหตุแตกต่างกันออกไป และเมื่อตัวละครต้องไปตกกระกำลำบาก มักจะได้รับความ
ช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ

ในการวิเคราะห์ตอนพลัดพรากออกจากเมืองพบว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตอน
ที่เป็นสาเหตุให้ตัวละครเอกต้องออกจากเมือง มีดังนี้

- 2.1 ความไม่สงบของบ้านเมือง
- 2.1 ความประสงค์ในการไปเรียนวิชา
- 2.1 ความอิจฉาริษยาในครอบครัว

2.1 ความไม่สงบของบ้านเมือง

ตัวละครในนิทานกลอนอ่านส่วนใหญ่มักจะเกิดในตระกูลกษัตริย์ เหตุร้าย
ที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองจึงมีอิทธิพลต่อตัวละครเอก เรื่องที่พบว่าตัวละครเอกต้องพลัดพราก
กันไปเพราะเหตุการณ์บ้านเมืองคือเรื่องเกราะแก้วกายสิทธิ์ พระแสงพิณกรและสื่อทอง

เรื่องเกราะแก้วกายสิทธิ์

เมื่อเกราะแก้วเกิดมาไม่นานนัก ท้าวทะเลลั่นก๊วยกกองทัพมาตีเมือง ท้าว
อุดมวงศ์กับนางอำไพจึงต้องพาเกราะแก้วหนีเข้าป่า ขณะที่บรรทมอยู่ใต้ต้นไม้ นางมี
ต้อยต้อมาเห็นเข้าจึงขโมยไอรลไป ทำให้ทั้งสามพระองค์ต้องพลัดพรากจากกัน ตั้งคำ
ประณันต์ที่ว่า

สองกษัตริย์ตกยากจากนิเวศน์	นอนทุเรศอยู่ในไพรพญากษ
บรรทมหลับอยู่ใต้ไม้โครธา	เป็นเวรลุลูกจะพราดไปจากกาย
	เกราะแก้วกายสิทธิ์

ต่อมาตำตงซึ่งเป็นคนป่ามีฤทธิ์เดชเวทมนตร์ไปพบนางมีต้อยต้อย จึงเกิดการ
แย่งชิงพระไอรลเกราะแก้ว พระฤาษีได้ยินเสียงรบกันก็ไปช่วยพระไอรลไว้ แล้ว
พระฤาษีก็ให้ตำตงและนางต้อยต้อมาอยู่ด้วยเพื่อช่วยเหลือเกราะแก้ว ตั้งคำประณันต์
ที่ว่า

เจ้าทั้งสองต้องอยู่กับภูคิ้ว	จะได้ช่วยเลี้ยงกุมารชาลุขัยศรี
จะได้พึ่งบุญญาบารมี	กุมารนี้คือองค์วงศ์นารายณ์
	เกราะแก้วกายสิทธิ์

เรื่องพระแสงทมิฬ

พระแสงทมิฬเป็นไอรลของท้าวสุทนต์กับนางสุทินโกศลภักซึ่งครองเมืองสามล
ราชบุรี นางวารีวรรณหลงรักพระแสงทมิฬจึงปลอมตัวเป็นชายเข้ามารับใช้ พระ
แสงทมิฬได้กับนางวารีวรรณ แต่นางวารีวรรณเป็นหญิงกาลกิณี ตั้งคำประณันต์ที่ว่า

ด้วยหญิงชั่วตัวศรีไม่มีคิด	ที่ต่ำสูงทรงฤทธิ์ไม่ปราไสย
มันทำเล่นวุ่นวายสวายใจ	เรนยพระภูไนยเทียวเหวี่ยงว้าง

เอาขาทั้งข้อมกราบมิได้ว่า

ผ้านุ่งมาบนระย้าทำทูกอย่าง

พระแสงทมิฬกร

แม้นางจะมีความประพฤติไม่เหมาะสมดังกล่าว พระแสงทมิฬกรก็หลงรักนาง
วารั้วรณมาก เหตุนี้จึงทำให้ข้าวยากหมากแพงบ้านเมืองล่มจม จนโหรทำนายว่า

ชะตาเมืองเคืองขุนวุ่นรำคาญ

มาเกิดการเพราะไอรสยศยง

เอาหญิงกาลกิณีมาวิรภัย

มามุ่งหมายร่วมชมสมประสงค์

ด้วยศิริพระไอรสยศยง

ประเสริฐองค์ชาติดิยาทั่วสามัญ

เหมือนดวงจันทร์วันเพ็ญเปล่งจรัส

ได้ส่องสัตว์มีแต่ศุขเกษมสันต์

ครั้นเมวมิตพิศนวิวารณ

แสงพระจันทร์มีคมัวออกทั่วไป

เหมือนพระมาคบบกาลกิณี

ศิริหนึ่นนอนรินทรปั้นมะไท

จะเป็นหลักโลกาในราไชย

จึงเกิดให้วิปริตผิดรำคาญ

พระแสงทมิฬกร

เมื่อท้าวสุทนต์บอกให้ทั้งนางวารั้วรณ พระแสงทมิฬกรก็ไม่ยอม ท้าวสุทนต์จึง
ขับไล่คนทั้งสองออกจากเมืองเพื่อรักษาบ้านเมืองไว้ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เมื่อจากกันไม่ได้ก็ไม่ว่า

ไม่ไว้ในพาราราชสถาน

จะพลอยให้บ้านเมืองเคืองรำคาญ

จะต้องเสียเคราะห์บ้านเคราะห์เมืองไป

พระแสงทมิฬกร

เรื่องลือทอง

ท้าวผลาญตรีภพเป็นยักษ์ครองเมืองกาละจักร์ เที้ยวติเมืองมนุษย์ ข้าเจ้า
เมืองเสียแล้วให้คนของตนครองเมือง เมื่อลือทองธิดาของท้าวภาณุราชอายุได้

2 ขวบเศษ ท้าวผลาญตรีภพก็มาล้อมเมืองของท้าวภาณุราชไว้ ท้าวภาณุราชออกรบก็สู้ไม่ได้ เพราะท้าวผลาญตรีภพได้พรจากพระอศิวร ไม่มีใครสามารถฆ่าให้ตายได้ นอกจากนางสีทองแดงเพียงผู้เดียว เทวดาได้ลงมาช่วยให้ท้าวภาณุราช มเหสีและลูกหนีออกจากเมืองไปได้ นางสีทองแดงและนางศรีสัจจามุขเป็นมารดานั้น เมื่อเทวดามาส่งในป่าก็ไม่พบท้าวภาณุราชจึงระหกระเหินอยู่ในป่า นางคินีซึ่งพระอุมมาสาปลงมาให้สอนวิชาแก่นางสีทองแดงมาพบสองแม่ลูกเข้า จึงพาทั้งสองไปอยู่ที่ถ้ำของตน

การพลัดพรากออกจากเมืองของตัวละครอันเกิดจากความไม่สงบของบ้านเมืองนี้จึงสรุปได้ 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก เพราะบ้านเมืองเกิดศึกสงคราม เมืองที่ถูกโจมตีสู้ไม่ได้ ต้องหนีออกจากเมืองก่อนที่จะพ่ายแพ้ ส่วนใหญ่มักหนีเข้าป่า และมีผู้มาช่วยไว้ ดังในเรื่องเกราะแก้วกายสิทธิ์และสีทอง ประเด็นที่สอง ตัวละครเอกต้องออกจากบ้านเมืองเพราะถูกขับไล่ด้วยสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง เช่น เรื่องพระแสงพิณกร พระแสงพิณกรถูกขับออกจากเมืองเพราะมีคู่ครองเป็นหญิงกาลกิณีทำให้บ้านเมืองล่มจม

2.2 ความประสงค์ในการไปเรียนวิชา

การไปเรียนวิชาเป็นสาเหตุหนึ่งที่ตัวละครต้องออกจากเมือง แต่เป็นการออกไปด้วยความสมัครใจ เรื่องที่ตัวละครเอกไปเรียนวิชา คือ กายเพชร จันทโครบ พินวงษ์ นกกระเจา และสุวรรณหงส์ยนต์

เรื่องกายเพชร

เมื่อกายเพชรเกิดมาพระฤาษีผู้เป็นพ่อก็ไม่ยอมรับรู้เรื่องราวใด ๆ ทั้งสิ้น นางฟ้าผู้เป็นแม่จำต้องพากายเพชรซึ่งมีกำเนิดเป็นมนุษย์ไปอยู่บนสวรรค์ด้วย และแม้จุดประสงค์จะมีได้ไปเพื่อเรียนวิชาแต่กายเพชรก็ได้เรียนวิชากับพระอินทร์ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

... อมรินทร์บอกเวทวิเศษสรรพ
 รู้จำลงแปดกายทุกสิ่งอัน กุมารนั้นเรื่องฤทธิ์อิศรา
 กายเพชร

เมื่ออยู่ได้ชั่วระยะหนึ่ง กายเพชรก็ต้องกลับมาครองเมืองมนุษย์ตามชาติ
 กำเนิด

เรื่องจันทโครบ

ท้าวพรหมทัตให้พระจันทโครบผู้เป็นโอรสไปเรียนวิชาเพื่อกลับมาครองเมือง
 ตั้งคำประพันธ์ที่ว่า

เจ้าพ่อเอ๋ยบิดาชราแล้ว อันลูกแก้วจะได้ครองไอศวรรย์
 ประเพณีมีมาแต่สามัญ ทุกเขตคั่นแวนแคว้นในแดนดิน
 กษัตริย์ใดให้เมืองกับโอรส ให้ปรากฏเรียนรู้ธนูศิลป์
 เจ้าจะสืบสืวงศ์ดำรงดิน ไปเรียนศิลปศาสตร์ให้เชี่ยวชาญ
 จันทโครบ

พระจันทโครบจึงออกไปเรียนวิชากับพระฤาษีในป่า

เรื่องทิวงษ์

ท้าวทิวงษ์ต้องการให้ทิวงษ์เรียนวิชาอยู่ในเมือง แต่ทิวงษ์ต้องการไป
 เรียนในป่า ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

ลูกขอลาหาครูผู้สำคัญ สมหมายมันแล้วจะมายังธานี
 ขอเบื้องบาทฝ่าละอองสองขนก อย่าวิตกด้วยโอรสกำสละศรี

จะพากเพียรเรียนหาวิชาดี

พระภูมิจะช่วยอำนวยความสะดวก

ทิมวงศ์

ท้าวพัฒน์วงศ์จำใจอนุญาต ทิมวงศ์จึงได้ไปเรียนวิชากับพระฤาษีในป่า

เรื่องนกกระเจาบ

สรณสิทธิ์กุมารลาโกณฑัญเษรผู้เป็นบิดาออกไปเรียนวิชา ตั้งคำประพันธ์

ต่อไปนี้

ว่าตัวลูกรักใคร่

จะลาไปเรียนวิชา

ยังเมืองตักกศิลา

แห่งสำนักพระอาจารย์

นกกระเจาบ

สรณสิทธิ์ได้เรียนวิชาอดดวงใจพร้อมกับพี่เลี้ยง ตั้งคำประพันธ์ที่ว่า

เจ้าสรณสิทธิ์

จึงด่าเรียนศิลป์บรรด

ยิ่งกว่ากษัตริย์

ผ่อาจอดหัวใจ

กับพี่เลี้ยงของเจ้านั้น

เรียนเหมือนกันได้ตั้งใจ

นกกระเจาบ

เรื่องสุวรรณหงส์ยนต์

พระสุวรรณอายุได้ 16 ปีก็มีผู้มาทำหงส์ยนต์ให้ พระสุวรรณขึ้นหงส์ยนต์ไป

เที่ยวป่าแล้วก็ขอท้าวอาทิตย์ไปเรียนวิชา ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

...

...

บิศรมารดา

ลูกขอลาไป

เสาะหาวิชา

เป็นธรรมดา

ไอรสท้าวไท

จะมานั่งอยู่ ไม่รู้สิ่งไร ข้าเฝ้าชาวใน จะฉินินทา
 เป็นหน่อกระษัตริย์ ไม่เพียรเรียนหัด ศิลปศาสตรา
 เป็นคนใจเฝ้า เหมือนเต่าเหมือนปลา ไม่มิวิชา รักษาธานี
 สุวรรณหงส์ยงค์

จากตัวอย่างข้างต้น พบว่าตัวละครเอกที่จะต้องเป็นเจ้าเมืองในวันข้างหน้า จะต้องไปเรียนวิชาเพื่อกลับมาปกครองบ้านเมือง ดังเรื่อง กายเพ็ชร จันทโครบ พินวงษ์ และสุวรรณหงส์ยงค์ ซึ่งเป็นสิ่งแสดงให้เห็นความคิดของคนในสังคมว่า ผู้ที่จะเป็นผู้นำนั้นจะต้องมีวิชาความรู้ก่อนที่จะมาทำหน้าที่ปกครองบ้านเมือง

ส่วนในเรื่องนกกระจาบ สรรพสิทธิ์เป็นบุตรของคณธรรมาแต่ก็ไปเรียนวิชาหาความรู้ สิ่งนี้แสดงแนวคิดที่ว่าเมื่อถึงวัยอันควร พ่อแม่ก็ต้องให้ลูกศึกษาหาความรู้ มีวิชาติดตัว จะได้ปกครองบ้านทาสบริวารทรัพย์สินที่มีอยู่ต่อไป ส่วนที่ไปเรียนวิชานั้น มักจะอยู่ในป่า เมืองตึกกศิลา และอยู่บนสวรรค์ อาจารย์ผู้สอนมักเป็นพระฤาษี พระอินทร์ ส่วนวิชาที่เรียนเท่าที่กล่าวไว้มีวิชา อนุศิลป์ ศิลปขรรค์ การจำแลงแปลงกาย การถอดดวงใจ เป็นต้น

2.3 ความอิจฉาริษยาในครอบครัว

การมีภรรยามากเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของตัวละครฝ่ายชายในนิทาน สิ่งนี้น่าจะเป็นผลมาจากสภาพสังคมไทยในสมัยก่อนที่ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้รับผิดชอบทำมาหาเลี้ยง ฝายหญิงจึงไม่กล้าคัดค้านการมีหญิงอื่น ครอบครัวที่มีภรรยาหลายคนมักจะเกิดความขัดแย้งระหว่างคนหลายคน เช่น การอิจฉาริษยากันระหว่างเมียหลวงกับเมียน้อย ลูกของเมียเอกกับลูกของเมียรอง แม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง เป็นต้น อนุภาคนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ตัวละครเอกต้องออกจากบ้านเมืองไปดังที่ปรากฏในเรื่อง เกราะเพชรเจ็ดสี ขันทอง จำปาสีตัน และพินวงษ์

เรื่องเกราะเพชรเจ็ดสี

เมื่อนางกัลยาณีประสูติโอรสออกมาเป็นคนพิการ นางฉันทาจึงหาเรื่องไล่ความเพื่อกำจัดนางกัลยาณีและโอรส ลูกชายของนางจะได้ครองเมืองและนางจะได้มีอำนาจ นางจึงร้ายเวทมนต์เรียกปิศาจให้อาละวาดทั่วเมืองแล้ววางแผนกับโหรให้ทำนายว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะโอรสเป็นกาลกิณี ต้องขับไล่ออกจากเมืองไปเสีย ดังคำประพันธ์ดังต่อไปนี้

ด้วยเอกองคั่นงลักษณะอัครราช	มีหน่อनावิปริตติวิสัย
อยากกำจัดตนนางให้ห่างไกล	คิดจะใคร่ถ่ายเทด้วยเล่ห์กล
ฉันจะเรียกปิศาจเกรี้ยวกราดร้อง	ให้กักกองพาราไกลหล
องค์ท่านท้าวเจ้านครคงร้อนรน	กลัวคลคงถามความโหร
พระครูช่วยทูลว่า เป็นอา เนค	จะมีเหตุอัปลักษณ์ร้ายนักหนา
ด้วยหน่อไทไม่ประเสริฐที่เกิดมา	เสียขนขวางอนหง่อทรชน
ถ้าเลี้ยงไว้ในบุรีจะวิบัติ	ให้กำจัดจากสำนักอภัยศ
ขึ้นเลี้ยงไว้ก็จะพาจลาจล	มิได้พินัยยันต์อันตราย
	เกราะเพชรเจ็ดสี

นอกจากนั้นนางฉันทายังได้เป่ามนต์ให้ท้าวหาราชลุ่มหลง ท้าวหาราชจึงขับไล่นางกัลยาณีและสุริยวงศ์เทวัญออกจากวังไป ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

จะอยู่ในพาราเป็นกาลิ	ให้ธานีราชฤๅได้ร้อนรน
อย่าวิงวอนสิ้นสวาทขาดจากเจ้า	จะพาเรายากเย็นทุกเส้นขน
จงเร่งรีบออกไปเสียให้พ้น	อย่าปะปนตัวข้าสิ้นอาลัย
	เกราะเพชรเจ็ดสี

นางกัลยาณีและสรีรวงศ์เทวัญออกจากวังได้สามปี ได้รับความทุกข์ทรมาน
จนทำให้อาสน์ของพระอินทร์ร้อน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

จะกลับกล่าว เทวาราฤทธิ	ที่สถิตวิมานชั้นเวหา
ที่บัลลังก์นั่งนอนร้อนวิญญา	คิดสงกาทัดขวาง เป็นอย่างไร
จึงแลเล็งกินเนตรดูเหตุผล	ในสากลเคืองเห็นเป็นไฉน
เห็นนางกษัตริย์ขัดขวางอยู่กลางไพร	ทั้งหน่อไทไฉนยากนั้นมากมี
เกราะเพชรเจ็ดสี	

พระอินทร์จึงลงมาช่วยเหลือโดยให้ของวิเศษ

เรื่องขันทอง

เมื่ออิหระทำนายว่าขันทองเป็นกาลกิณีให้ไล่ออกจากวัง ท้าวพิษสุริยาเชื่อ
คำทำนายของอิหระ ให้นางประไพสุมาลีและขันทองออกจากเมืองไป ดังคำประพันธ์
ต่อไปนี้

ให้อำอึ้งรังร่อนถอนฤทัย	แล้วปราศรัยบอกเจ้าเขาวมาลัย
เป็นกรรมแล้วแก้วตาต้องคลาคลาด	เพราะอุปาทว้ตลอดบุตรสุดสงสาร
ผิดประหลาดชาติคนวิกลการ	ใช้กุมารจากครรภ์เป็นขันทอง
มิให้โหราคูรู้หลัก	เขาทลายทักความชั่วให้มัวหมอง
ลูกอุปาทว้วิปริตผิดทำนอง	ถ้าแม่นน้องอยู่บุรีจะมีภัย
จะต้องกำจัดเจ้าเขาวเรศ	ให้หันเขตต์วิบัติปิดไถม
ที่สุดแสนเสนาหาความอาลัย	เป็นจนใจจะต้องร้างไปห่างกัน
	ขันทอง

นางประไพสุมาลีจำต้องออกจากเมืองพร้อมพระดารณีไชยและขันทอง ดัง
คำประพันธ์ต่อไปนี้

นางเทวีวิตกเนียงอกหัก	เห็นผัวรักสิ้นชาติสวาทหวัง
อเมีย่น้อยพลอยอยากให้จากวัง	ความแค้นคั่งอยู่ไปทำไมมิ
เข้ากอดกุมขันทองประคองถือ	แล้วจูงมือลุดอย่างจากปรางค์ศรี
นางมิได้ทูลลาเจ้าธานี	จากบุรีเดินตรงไปคงดอน
	ขันทอง

เมื่อนักอยู่กลางป่า นางประไพสุมาลีได้บูชาเทวาอารักษ์ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ประณมทนต์วันทา เทพารักษ์	ที่สำนักสำเนาภูเขาลวง
ช่วยป้องกันไพรินสิ้นทั้งปวง	อย่าให้ลวงทำร้ายถึงวายชนม์
	ขันทอง

เทวดาฟังคำอ้อนวอนของนางแล้วจึงนำของวิเศษมาให้

เรื่องจำปาสดัน

ก่อนที่ท้าวหนัทรราชจะไปพบนางสุวรรณอยู่ในกลองและพากลับมาอภิเษกเป็น
มเหสีนั้น ท้าวหนัทรราชมีสนมเอกอยู่แล้วคือนางอัคคี เมื่อนางสุวรรณตั้งครรภ์นางอัคคีก็
เกิดความอิจฉาริษยา จึงให้สาวใช้ไปหาหมอทำเสน่ห์ให้จนท้าวหนัทรราชหลงใหล
ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ขัตติย์วงศ์ทรงต้องอาคมขลัง	ด้วยกำลังมนต์เวทวิเศษศรี
เราร้อนรักหนักรามณ์ไม่สมประดี	พอราตรียาตรามาหานาง

เลยหลงไหลไม่กลับไปรับขวัญ

ทั้งสุวรรณชนองให้หมองหมาง

จำปาสัติน

เมื่อนางสุวรรณจะคลอด นางอัคคีก็ให้สาวใช้ไปหาลูกสุนัขมาไว้คอยลับเปลี่ยน
กับทารก ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เจ้าเร้วราจัดหาลูกสุนัข

เอามานักซ่อนไว้ในสถาน

พอสุวรรณนั้นประสูติพระกุมาร

จึงคิดอ่านเปลี่ยนลับให้ลับลิ

จำปาสัติน

เมื่อนางสุวรรณคลอดแล้วนางอัคคีก็ให้น้ำกุมารทิ้งใส่ทิ้งน้ำ ดังคำประพันธ์
ต่อไปนี้

กุมารร้องนางจ้องจับใส่หม้อ

ไม่เหลือหลอสีนระองค์น่าสงสาร

ให้สาวใช้ไปทิ้งชลธาร

บุญกุมารทั้งสิ้นนั้นไม่บรรลีย์

จำปาสัติน

นางอัคคียุ่งท้าวหนัทรราชว่านางสุวรรณคลอดลูกออกมาเป็นสุนัข นางสุวรรณ
จึงถูกปลดไปเป็นคนรับใช้ในครัว

เรื่องทินวงษ์

เมื่อนางสุวรรณามเหลือเอกลของท้าวอะโกลนสินเจ้าเมืองพรหมคาลิ คลอดนาง
ทินเกษรออกมาพร้อมด้วยร่างกายที่มีกลิ่นหอม ท้าวอะโกลนสินก็รักนางยิ่งนัก ทำให้
ธิดาทั้งเจ็ดองค์ที่เกิดจากนางสนมอิจจานางทินเกษร ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ทั้งเจ็ดนางต่างคิดค้นธิดา	รียาพยาบาลไม่ขาดวัน
ต่างร้อนร่ำ เสราจิดรไม่คิดหมาย	จะทำร้ายให้ชีวาถึงอาลัย
ด้วยว่าพระบิดรงค์ผู้ทรงธรรม	เธอผูกพันเสนาหาหนักหนานัก
ด้วยเขาเป็นบุตรที่ภักดี	เป็นองค์เอกกล้าเลิศประเสริฐศักดิ์
เราที่โชนบิดาจะมารัก	จะน้อยมักตร์ต่ำเตี้ยน่าเสียใจ
นานร้าวร่าก็จะทำให้ช้ำจิตตร	จะต้องคิดล้างลงให้จงได้

ทิววงษ์

ดังนั้น เมื่อทิววงษ์ปลอมตัวเป็นคนง่อยมาอยู่ในสวน นางทินเกษรและพี่สาวไปพบเข้า พี่สาวทั้งเจ็ดจึงยุให้นางเปลี่ยนผ้าสไบให้ทิววงษ์ แล้วนางทั้งเจ็ดก็ไปทูลท้าวอะไยสนุนให้นางทินเกษรเป็นชู้กับคนง่อย ทำให้ท้าวอะไยสนุนโกรธมาก ชับไล่ นางทินเกษรออกไปอยู่ในสวนกับทิววงษ์ง่อย ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

รักบุรุษภูมิจึงชาติจัญไร	เร่งออกไปอยู่กับมันเหมือนลัญญา
อันกนิมิใช้พ่อไม่ขอเห็น	อิลกเช่นชั่วชาติไม่ปรารถนา
ได้ทำบุญสุนทรธรรม์ทุกวันมา	จะตรวจหน้าคว่ำกะลาไม่อาลัย

ทิววงษ์

ในตอนนี้เรื่องดำเนินไปเหมือนเรื่องสังข์ทอง คือพระอินทร์มาทำตลิดกับเขยของท้าวอะไยสนุน ทิววงษ์ตลิดชนะ ได้อภิเษกกับนางทินเกษร แต่พี่สาวทั้งเจ็ดก็มาขยุ่งให้ลองใจทิววงษ์อีก โดยครั้งแรกให้อาบน้ำร้อนสาด ครั้งที่สองใช้มีดฟันพินหน้า ทำให้ทิววงษ์โกรธมากจนหนีกลับเมือง นางทินเกษรจึงออกเมืองตามพระทิววงษ์ไป

จะเห็นได้ว่าความอิจฉาริษยาในครอบครัวมักเกิดจากการที่ผู้ชายมีภรรยา มากกว่าหนึ่งคน หากความอิจฉาไม่เกิดในรุ่นภรรยา ก็มักเกิดในรุ่นลูก ดังเรื่องทิววงษ์ ส่วนความขัดแย้งที่เกิดในรุ่นภรรยา ดังที่ปรากฏในเรื่อง เกราธแก้วกาฬสิทธิ์

ชั้นทอง และจำปาสีตัน ซึ่งมักจะเกิดตอนที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีบุตรนั้น ศิราพร จิตฐาน (2537:167) ได้กล่าวไว้ว่า

นิทานสะท้อนให้เห็นว่าภรรยาหลวงไม่จำเป็นต้องเป็น "คนโปรด" ของสามีเสมอไป ในนิทานเราจะเห็นว่า สิ่งที่กำหนดความเป็น "คนโปรด" ของสามีอยู่ที่ว่าภรรยาคนใดตั้งครรรค์และกำลังจะให้กำเนิดผู้เป็นทายาท ดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่ภรรยาคนหนึ่งตั้งครรรค์ ภรรยาคนอื่น ๆ ทั้งหมดจะรู้สึกว่าคุณภาพของตนสั้นคลอน และจะต้องหาทางกำจัดภรรยาคนที่คลอดลูกเป็นชาย(ทายาท) ทั้งแม่และลูกจึงมักจะถูกกำจัดออกไปจากเมือง

3. อนาคตในตอนใต้ครุฑ

คู่ครองของตัวละครเอกในนิทานกลอนอ่านส่วนใหญ่ พระเอกมักจะมีภรรยาหลายคน แต่คู่ครองที่ไม่ใช่นางเอกมักจะเป็นตัวละครที่แทรกเข้ามาเสริมเรื่อง ก่อนที่พระเอกจะตามหานางเอกพบ ดังที่ กิ่งแก้ว อรรถากร (2520:68) กล่าวไว้ว่า

แรกทีเดียว พระเอกพบนางเอก ถ้าทุกสิ่งดำเนินไปด้วยดีเรื่องก็น่าจะจบเพียงนี้ แต่เพื่อที่จะสานให้เรื่องยืดยาวต่อไปอีก พระเอกกับนางเอกก็ต้องถูกสร้างให้พลัดพรากกัน เมื่อจากกันแล้วพระเอกจำเป็นต้องออกติดตาม เป็นเหตุให้ต้อง เวียนรบเวียนรัก พบนางเอกได้เมื่อใด เรื่องจึงจะถึงที่สุด

ดังนั้นในการวิเคราะห์ตอนใต้ครุฑครั้งนี้จึงพิจารณาเฉพาะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตอนใต้ครุฑคู่กับนางเอกเท่านั้น อนาคตเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เป็นสาเหตุในการพบคู่ครองและได้ครองคู่กัน มีดังต่อไปนี้

3.1 ความช่วยเหลือจากเทพ

3.2 เทพอัมสม

3.3 ความฝัน

3.4 การผ่านการทดสอบ

3.5 การรบ

3.6 การเดินทาง

3.1 ความช่วยเหลือจากเทพ

สาเหตุการได้คุ้มครองของตัวละครเอก ข้อที่พบมากที่สุดคือ ความช่วยเหลือจากเทพหรือฤาษี ดังปรากฏในเรื่อง กายเพ็ชร จักรแก้ว จันทโครบ ทิณวงศ์ อนุชรรค์ พระแสงทมิฬกร ส้องทอง และสุวรรณหงส์ยนต์

เรื่องกายเพ็ชร

คุ้มครองของกายเพ็ชรที่พบกันจนได้ครองเมืองด้วยกันคือ นางวิมานลอย เหตุการณ์ที่ทำให้พบกันคือ กายเพ็ชรนั่งเรือเหาะชนวิมานของยักษ์ชื่อท้าวเมฆิน จึงเกิดการรบกันขึ้น ก่อนที่จะรบนั้นเทวดามายบอกกายเพ็ชรถึงฤทธิเดชของท้าวเมฆินและแจ้งว่าท้าวเมฆินมีลูกสาวอยู่ในวิมาน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

อสุรีมีบุตร เป็นสุดงาม

แม่นสงครามสำเร็จสมประสงค์

จงไปหาที่วิมานสำราญองค์

นวลอนงค์ก็จะได้รับไคลคลา

กายเพ็ชร

เมื่อรบกันแล้วท้าวเมฆินหนีไปขอความช่วยเหลือ กายเพ็ชรก็เข้าไปในวิมานของนางวิมานลอย พบนางฟ้าผู้รับใช้นางวิมานลอย นางฟ้าได้บอกคุณสมบัติของนางวิมานลอยว่านางเป็นผู้ที่มีกลิ่นกายหอม ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

แม้พระองค์จะไปเที่ยวหา	เพราะนางฟ้าเหมือนกันผิวพรรณศรี
งามเสมอกลิ่นลิ้นทั้งอินทรี	แต่วิถีจงจำฉันรำพรรณ
<u>นวลอนงค์องค์หอม เป็นที่สุด</u>	แม้นางงามเลิศคุณเจิดฉัน
	กายเฝ้า

กายเฝ้าเข้าไปพบนางตามข้อสังเกตที่นางฟ้าบอกและได้นางเป็นคู่จนนางตั้งครรรภ์ เป็นที่น่าสังเกตว่าคุณสมบัติของนางวิมานลอยที่นางฟ้าบอกนั้นเป็นลักษณะหนึ่งของนางแก้ว

เรื่องจักรแก้ว

ในระหว่างทางที่จักรแก้วขี่ม้าเหาะกลับเมืองนั้น เทพเจ้าก็คลไคลให้หลงทาง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เทพเจ้าคลคลใจในไพรเถื่อน	ให้พันเรือนมรรคาป่าระหง
ผิดสังเกตเรตร์เขาลำเนาทอง	พระโสมยงนิกรนาถประหลาดใจ
	จักรแก้ว

จักรแก้วจึงลงไปยังพื้นดินเที่ยวหาทางกลับเมือง ระหว่างทางที่จักรแก้วกำลังนอนพักอยู่ใต้ต้นไทรและปล่อยให้ม้าออกไปกินหญ้าตามลำพังนั้น มียักษ์ตนหนึ่งชื่อท้าวกาลสุริย์ ครองเมืองงจักร มีธิดาชื่อเทพธิดาจวน กำลังจะไปเฝ้าท้าวเวศสุวรรณ ผ่านมาพบเข้าจึงปราบม้าของจักรแก้วแล้วขี่กลับเมือง

จักรแก้วตื่นขึ้นมาไม่พบม้าก็เดินไปในป่าอีกหลายวัน เทพจึงมาช่วยย่นระยะทางให้ไปเมืองของท้าวกาลสุริย์ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เทพเจ้าเนาว์ในพนาสณฑ์	ช่วยย่นมรรคาเข้ามาให้
-----------------------	-----------------------

หน่อกล้วยรับรด แรงครรไกร

ถึงเวียงไชยสุราษฎร์

จักรแก้ว

จักรแก้วเข้าไปอาศัยอยู่กับยายมาลีซึ่งทำหน้าที่ร้อยมาลัยและเฝ้าสวนของ
ท้าวกาลสุริย์ เมื่อยายมาลีจะเข้าเฝ้าพระธิดาเทพรำจวน จักรแก้วก็ขอเข้าเฝ้าด้วย
พร้อมกับร้อยมาลัยไปถวายและแปลงกายเป็นหญิงโดยการสวมแหวนที่ได้มาจากบิดา
ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

ว่าพลางทางถอดแหวนวงน้อย

มาใส่ก้อยเบื้องซ้ายพระโสมศรี

ก็กลายกลับกายา เป็นนารี

ดูท่วงทีทำจริตไม่ผิดเลย

จักรแก้ว

เมื่อนำมาลัยไปถวาย นางมาลีก็บอกนางเทพรำจวนว่าหลานสาวชื่อสุวรรณ
จินดาเป็นผู้ร้อย เทพรำจวนจึงชวนอยู่ด้วย เมื่ออยู่ด้วยกันเพียงลำพังจักรแก้วก็ถอดแหวน
ออกจากนิ้วก้อยซ้าย ร่างจึงกลับเป็นชายดังเดิมและเล่าเรื่องราวให้นางเทพรำจวนฟัง
ทั้งสองจึงอยู่ด้วยกันมาตลอด โดยในเวลากลางวันจักรแก้วก็อยู่ในร่างของผู้หญิง ตก
กลางคืนก็กลับเป็นผู้ชาย

เรื่องจันทโครบ

พระอินทร์มาช่วยชีวิตให้จันทโครบและบอกทางกลับเมือง ทั้งยังบอกถึง
เนื้อคู่ของพระจันทโครบด้วย ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

จะขี้ทศเวียงไชยให้ไคลคลา

มรดาข้างทิศอุดรตรง

ที่กลางทางมีนางอยู่ในเขา

ไปเกิดเจ้าจะได้ชมสมประสงค์

แต่ตัวนางเป็นบุตรท้าวภษงค์

นางอนงค์วรรณมุขลินี

เดิมवासูกริอันมิเดช

มาสู่สมกินเรศในไพรสณฑ์

กนิชคลอบุตรชื้อมจุลินท์	ท้าวนาคนิทรมิได้พาไปบาตาล
ให้อยู่ในเคหาณาสงฆ์	ผูกพยนต์เป็นรูปอสุรหาร
แต่เบื้องบาทอสุราอยู่บาตาล	ศิระมารเยียมเมฆเมฆา
อันยักษภาพยนต์พระยานาค	ยืนอยู่ปากถ้ำแก้วพระคูหา
มันใครเป็นคู่สร้างของนางมา	สังหารภาพยนต์ตายจึงได้นาง
อันตัวเจ้าเราแจ้งอยู่เต็มจิต	กับมิ่งมิตรมจุลินท์เป็นคู่สร้าง
จงรีบไปเกิดจะได้อนงค์นาง	อย่าลืมหาดตรงนี้เราชี้ไป
	จันทโครบ

และพระจันทโครบก็สามารถผ่านการทดสอบคือ สังหารยักษภาพยนต์ตายและได้นางมจุลินท์

เรื่องทิมวงษ์

เมื่อทิมวงษ์เรียนวิชาจนแก่กล้า พระฤาษีกาลาทันทีบอกให้ไปหาเนื้อคู่ก่อน แล้วค่อยกลับเมือง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เจ้าจะได้คู่ครองที่ต้องจิต	จงเร่งคิดสืบสวนนวลหงษ
ไปหาเมียเสียให้ได้ดังใจจง	แล้วจึงคงคืนวัง เทนบังควร
ถ้าเจ้าจะได้คลคลาหาสมร	ก็ศอตรจงคะเนอย่าเหวน
คงพบเจ้าโณมยอนงค์นวล	ทราชมสงวนอยู่พาราพรหมศาลิ
	ทิมวงษ์

ทิมวงษ์ปลอมตัวเป็นคนง่อยเข้าไปอาศัยอยู่กับตาชายคนเฒ่าสวนของท้าวอะไยณสิน เมื่อนางทิมเกสรลงมาเที่ยวสวนพบเข้าก็เกิดความสงสาร เมื่อนี้สาวทั้งเจ็ดยุยงให้เบียดเบียนไปให้ทานนางก็ทำตาม ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ให้สาวใช้ไปเอาผืนแพรมา	แล้วเปลี่ยนผ้าที่ทรงเดินกรงไป
ถึงกุดถึงนั่งลงแล้วทรงจบ	โดยเคารบใจว้าจาอำมาไสย
ตั้งมุงมาทปราภนาประสาใจ	แล้วยื่นให้ต่อหัตถ์ด้วยศรัทธา

ทิฆวงษ์

นางทั้งเจ็ดชวนทิดเกษรให้ไปเล่นซ่อนหาในสวน แล้วออกอุบายให้นางไปซ่อนในห้องของทิฆวงษ์ แล้วพวคนางก็กลับมาทูลท้าวอะไยสนุนีนว่านางทิดเกษรอยู่ในห้องกับทิฆวงษ์สองต่อสอง เมื่อท้าวอะไยสนุนินทรงทราบก็โกรธมาก นางทั้งเจ็ดก็อุบายให้นางทิดเกษรหนีไปอยู่ในสวนกับทิฆวงษ์ ในคืนนั้นพระอินทร์มาเข้าฝันทิฆวงษ์บอกอุบายเรื่องตติล พร้อมกันประทานเครื่องทรงให้ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

แกล้งให้เห็น เช่นกับฝันสำคัญใจ	เอาเครื่องทรงส่งให้พระทิฆวงษ์
ด้วยกุศลหนุนหลัง เจ้าทั้งคู่	ให้เรารู้เรื่องความตามประสงค์
จะแก้ไขให้ได้ครองกันสององค์	ใส่เครื่องทรงนี้ออกตติลกับเรา
แล้วเล่าว่าข้าจะไปให้ท้าวพ่อ	ต้องมาของ้องอนอ่อนนอนเจ้า
เสร์จล้าแดงแจ้งความตามล้าเนา	พระอินทร์เข้าไปในเขตรนิเวศน์วัง

ทิฆวงษ์

พระอินทร์ไปทำตติลกับลูกเขยของท้าวอะไยสนุนิน ท้าวอะไยสนุนินให้ทิฆวงษ์ออกตติลเพื่อจะหาเรื่องประหารเสีย เมื่อถึงวันนัดทิฆวงษ์ก็สวมเครื่องทรงที่ได้รับประทานมาจากพระอินทร์ออกตติล ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ปางองค์พระทิฆวงษ์สอดทรงเครื่อง	อร่ามเรืองรัสมิศรีแจ่มใส
ล้วนแก้ว แก้วเนาวรัตน์ของห้านัยน์	แลวิไลงาม เล่ห์เทวดา
ขึ้นทรงนั่งหลังนิลสินธพ	เคยชื่อบรอนราฐผลลาญักษ์ชา
ถือคันคลิตรีเนตร์เดชศักดิ์ดา	แล้วควม้ามามาตามทางถึงกลางเมือง

เข้าสนามงามสง่ายืนม้านิ่ง

ฝ่ายชายหญิงเห็นพระองค์เธอทรงเครื่อง

ล้ามนุหส์สุดงามอร่ามเรือง

นวลเนื้อเหลืองงามเปล่งดังเพ็ญจันทร์

ทิววงศ์

เมื่อทิววงศ์ตัดสินพระอินทร์ ท้าวอโยธยเสนางกเมืองและนางทศเกสรให้
ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

พ่อจะมอบขอบเขตประเทศสถาน

ให้เจ้าผ่านนารายณ์จักร

ภิเชกสองครองกรุงบำรุงรัก

ได้สมศักดิ์สมวงศ์วงศ์ประยูร

ทิววงศ์

เรื่องอุษรรค์

เมื่ออุษรรค์มาเกิดในร่างของงูเขียว ทำให้ท้าวพรหมทัตแลยมเหสีไม่ยินดีนัก
พระอินทร์จึงแปลงร่างเป็นเหยี่ยวมาโฉบไปด้วยเหตุผลว่าจะพาไปพบคุ้ ตั้งคำประพันธ์
ที่ว่า

บิดเรตมารตรไม่แจ้งใจ

ไม่มีความอาลัยสักสิ่งสรรพ

จะพาไปสมสู่กับคุ้นั้น

ประจักษ์กันให้คงเป็นองค์มา

ษรรค์

พระอินทร์ในร่างของเหยี่ยวนำอุษรรค์ในร่างของงูเขียวไปเมืองรัตนาของ
ท้าวพรหมา ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

...

จะกล่าวเหตุเหยี่ยวบินพันถิ่นฐาน

มาถึงเมืองรัตนาไม่ช้านาน

จึงทะยานลงมาไม่ช้าก็

เอาทรงพุด์ลงหยุดฝั่งน้ำนั้น

เพศกลายเป็นกลับเห็นเป็นไกสีย์

สั่งว่าเจ้าอยู่ยงฝั่งนี้	ไปอาศัยอยู่ที่ยายกับตา
ถ้าทุกข์ร้อยอาวรณ์สิ่งไรเล่า	นึกถึงเราเกิดยอดเสน่หา
คือองค์อินทร์อิศโรเจ้าโลกา	จะลงมาช่วยไม่ม้วยมรณ์
	ธนบรรค

เมื่อธนบรรคอยู่กับตายายและช่วยเนรมิตสิ่งต่าง ๆ ให้จนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ธนบรรคให้ตายายไปขอลูกสาวเศรษฐี เศรษฐีไม่ยอมยกให้ ธนบรรคจึงให้ไปขอลูกสาวเจ้าเมือง เจ้าเมืองโกรธมากที่มาขอลูกสาวให้งูเขี้ยว จึงให้ไปตามความสมัครใจของพระธิดาเอง สององค์แรกปฏิเสธ แต่นางประไพองค์สุดท้ายต้องตอบว่าสุดแท้แต่พระบิดา ยายจึงกลับมาทูลท้าวพรหมว่านางยอม ท้าวพรหมโกรธมากแต่ก็ต้องรักษาสัจจะ จึงให้เงื่อนไขว่าให้สร้างสะพานเงินสะพานทองจากบ้านตายายมาถึงวัง ไม่เช่นนั้นจะฆ่าเสีย ในคืนนั้นธนบรรคจึงรำลึกถึงพระอินทร์ เพื่อขอความช่วยเหลือ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ฝ่ายพระองค์ทรงภพจบจังหวัด	หน่อกษัตริย์ปรีดีเปรมเกษมศานต์
ครั้นดึกเข้าเพลาราตรีกาล	พระภบาลถวิลจินตนา
ที่จะสร้างปราสาทราชวัง	พร้อมอีกทั้งสะพานแก้วแววเวหา
พระลาลิการ์ถึงท้าวอินทรา	ขอเทวมาช่วยอำนวยพร
อันเคหาต้ายทั้งสองนั้น	เป็นสวรปรางค์มาศราชบรรจรณ์
ทั้งรวิวงศ์ลงนาคถาวร	...
อีกสมบัติสถานบันดาลเกิด	ให้ล้ำเลิศปรากฏศกดิ์ศรี
ปราสาทแก้วแววช่วงดวงมณี	บังเกิดมีเหมือนจิตต์ที่คิดไว้
สะพานเงินสะพานทองของทั้งนั้น	มีครบครันเดียวระดาข่อยาขาดได้
ราชวัติฉัตรแก้วอันแวไว	ตลอดไปวังองค์พระทรงธรรม
...	...

พอสำเร็จตั้งจิตต์อธิษฐาน
พร้อมปราสาทราชวังอลังกา

ก็บันดาลสมมาตรปรารภนา
ล้วนจินดาแก้วนมขึ้นแกมกัน

ธนบรรค

ท้าวพรหมมาจึงจัดการแต่งงานให้แต่ก็มีอายุที่มีลูกเขยเป็นงู จึงให้ไปอยู่
บ้านยายตา ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

จงไปอยู่เคหาของตายาย
มีทั้งปราสาทปราสาทราชมณิ

แกมีบุญมากมายทั้งสองศรี
แต่พี่เลี้ยงสองศรีจงเอาไป

...

...

ตามแต่จิตต์ของเจ้าจะเอาไป
จึงจะรับมาไว้ในบุรี
จะเลื่องลือออกไปทั้งปารา

ถ้ากลับเมื่อไรเป็นคนมา
แต่เดี๋ยวนี้ออกไปอยู่ชายหน้า
เขาจะว่าชั่วชาติอนุบาทวันก

ธนบรรค

เมื่อไปอยู่บ้านยายตา เวลากลางวันธนบรรคก็ออกจากคราบงูมาอยู่กับนาง
ประไพ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ฝ่ายบรมนเรศเกษกษัตริย์
ออกจากงูยุรยาตรค้อยนาคราย
แล้วสกดสาวสวรรค์ก้านัลใน
จึงขึ้นยังแท่นทองห้องนาวัน

ดึกสงัดคนหลับกลับขยาย
งาม เนิตฉายรูปทรงเหมือนองค์อินทร์
ก็หลับไหลสมจิตต์คิดถวิล
ใกล้ยุพินแนบชิดนิศอนงค์

...

...

ครั้นรุ่งรางสร้างแสงแจ้งนภา
ครั้นค่ำเข้าแอบองค์นางโสมทรู

ก็เข้ารูปราชาเสียทันใด
ครั้นเข้าเข้ารูปงูไม่อยู่ได้

แต่พระทำอย่างนั้นหลายวันไป

พระพี่เลี้ยงนางในก็สงกา

ธนบรรค

พี่เลี้ยงจึงคอยแอบดูและเอาคราบงูไปเผาเสีย เมื่อความจริงปรากฏ ท้าว
นรหมากก็ต้อนรับทั้งสองกลับวังด้วยความยินดี ตั้งคำประพันธ์ที่ว่า

ท้าวผิงพระเชษฐาจารย์รจนา

พระผ่านฟ้าปริดีเปรมเกษมศรี

จึงตรัสกับเสนาไม้ซ้าที

ลูกกึ่งพิงศกษัตริย์ชาติตียา

สมกับองค์ธิดายาพักตร์

เสมอศักดิ์สุริยวงศ์เผ่าพงศา

น่อจะมอบขอบันธเสมอ

ให้สองราครองเมืองให้เรืองยศ

ธนบรรค

เรื่องพระแสงทมิฬ

เมื่อพระแสงทมิฬเรียนวิชาสำเร็จก็ออกเดินทาง ไปพบนางเกษมมาลีซึ่งเป็นนางฟ้าที่ถูกสาปลงมาก็ได้ครองคู่กัน อยู่ได้เพียง 7 วัน นางก็นำจักรออกมาให้และขอให้พระแสงทมิฬให้จักรผ่านนางเสียเพื่อนางจะได้พ้นคำสาปและกลับไปอยู่บนสวรรค์ดังเดิม นางได้บอกถึงเนื้อคู่ของพระแสงทมิฬว่าเนื้อคู่ของพระแสงทมิฬเป็นธิดาของท้าวไกรลาส ท้าวไกรลาสสร้างปราสาทไว้ให้นางอยู่กับพี่เลี้ยง ที่ปราสาทนั้นมีกลไก หากเป็นคู่ของนางก็จะผ่านกลไกนั้นได้ ให้พระแสงทมิฬเดินทางไปหานางก็จะพบนางที่สระอินทาด ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

อยู่ข้างหน้าลูกสาวเจ้าไกรลาส

คู่พระบาทมั่นคงอย่างสงไสย

พระบิดาพ้องคู่ระไทย

ลงมาไวยังเชิงยุคนธร

อยู่ถ้ำคู่ระไทยให้นางพัก

สร้างปราสาทนงลักษณ์กับสิงขร

จึงผูกกลไกไว้ในบัลลาร

ฤทธิ์รอนเลิศลภภไกร

ถ้า เป็นคู่สับสนรัก	กลมิได้หาผูกอย่าสงไสย
อันยักชีเทवासลาย	ต่างอยากได้กล้ายาพาล
แต่เกรง เชนบุตรคัมภีร์ทรงศักดิ์	นางนงลักษณ์ปริ เปรม เกษมสานต์
กับพี่เลี้ยงขององค์นางนงคราญ	พากันเที่ยวสำราญไม่มีไภย
น้องก็รู้ยั่วว่า เป็นคู่แล้ว	เชิญพระแก้วจรจรลอย่าหวั่นไหว
จะได้พบสบของคู่ระไทย	มาสร่งในอะโนดาตสอาดชล
	พระแสงทิณกร

เมื่อพระแสงทิณกรพานางเกษมมาดีแล้วก็เดินทางไปใกล้สระอินดาตแล้ว
บอกกับม้าว่าให้เหาะลงไปในป่าจะพบนางมาอาบน้ำที่สระอินดาตตามที่พระฤาษีบอกมา
ดังคำประพันธ์ที่ว่า

จึงตรัสบอกภาชีโดยนิยม	ว่าโคดมบอกมาสารพัน
จะพบของคู่ระไทยวิไลเลิศ	คู่ประเสริฐปั้นสุรางค์นางสวรรค์
จงพาน้องลงไปในไพรวัน	ดูแจ่มจันทร์มาสร่งคงคาไฉย
	พระแสงทิณกร

เมื่อพระแสงทิณกรพานางเทพศกัณหารัก จึงเข้าเกี้ยวนาง นางหนีไป
ไกรลาส พระแสงทิณกรก็ตามไป วันรุ่งขึ้นนางเทพศกัณหากับพี่เลี้ยงไปฟังธรรม พระ
แสงทิณกรตามไปพบและได้ถามถึงเผ่าพงศ์ของนาง นางจึงตอบว่า

...	น้องอยู่ไกรลาสเรือนเนินศิริ
พระบิดาให้เข้าบทจร	กับบังอรพี่เลี้ยงเคียงเป็นลี
มาอยู่ยุดนครบนศิริ	ปรากฏมะลิสร้างไว้ให้อยู่พัก
ประกอบทำกลไกไว้หลายอย่าง	ถ้าใคร เป็นคู่สร้างคงประจักษ์

ขึ้นปราสาทศุภาลักษณ์	กลไม้หักเปิดรับด้วยขับพลัน
ถ้ามิใช่ศุภครองของน้องแน	จะถึงแก่ภรรมาชีवास
	พระแสงทมิฬกร

พระแสงทมิฬกรขอตามนางไปด้วย และสามารถเข้าไปในปราสาทได้โดย
สวัสดิภาพ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ครั้นถึงปราสาทต่างขึ้นปราสาทไชย	กลไม้เปิดรับด้วยขับพลัน
นางโสมมิงเชื้อพระองค์สถิตย์อาสน์	ภูวนาทเหือบแลพลางแปรผัน
	พระแสงทมิฬกร

เมื่อพระแสงทมิฬกรได้นางเทพธิดาโกกักหักคำประพันธ์ต่อไปนี้

อันกลไม้หักพลันด้วยทันที	สนั่นดังอสนีกระจายพราย
อสรียักขาแลคนธรรพ์	เทเวศร์ทั่วกันคะเนหมาย
ที่ปองรักมิ่งมิตรคิดเสียดาย	ต่างไม่วายเสน่หาพพาน
	พระแสงทมิฬกร

เรื่องสองทอง

เรื่องนี้ต่างจากเรื่องอื่น ๆ ตรงที่ทั้งพระเอกและนางเอกต่างก็รู้ว่าเป็นคู่
ครองกัน แต่ก็มีได้รับร้อนที่จะครองคู่กัน ช่วยกันรบกับศัตรูจนท้ายที่สุดเมื่อศึกสงบจึงได้
เข้าพิธีแต่งงานกัน

พระจักรวาลไปเรียนวิชากับพระฤาษี วันหนึ่งออกไปเที่ยวป่าพบโอรสกษัตริย์
ประมาณ 100 องค์ที่หนีรอดจากการตามฆ่าของท้าวผลาญตรีภพมาได้ โอรสกษัตริย์ทั้ง
หมดต้องการเรียนวิชากับพระฤาษี พระจักรวาลจึงพาไปพบพระฤาษีที่เป็นอาจารย์ของ
ตน เมื่อเรียนวิชาสำเร็จแล้ว พระฤาษีก็ให้พระจักรวาลและโอรสกษัตริย์ไปช่วยนาง

สื่อทองปราชญ์ เมื่อช่วยกันปราชญ์เรียบร้อยแล้วและเข้าพิธีแต่งงาน พระจักรวาลก็เหมือนพระเอกเรื่องอื่น ๆ คือ มีภรรยาหลายคน ในพิธีแต่งงานจึงมีเจ้าสาวทั้งฝ่ายชายและฝ่ายขวา ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

สมเด็จพระเจ้าภราดร	นำส่งนางทรมสงวนนวลหงษ์
มายังโรงพิธีสุวรรณอันบรรจง	แล้วเชิญองค์พระกุมารผู้ชาญไทย
ให้นั่งเหนือกองสุวรรณมัทนชา	ข้างฝ่ายขวาสื่อทองผู้มองใส
ทั้งฝ่ายซ้ายสร้อยมาลิตริอาไทย	เสียงหวานไหวส่งแต่รสสำเนียง
	สื่อทอง

เรื่องสุวรรณหงส์ยนต์

เมื่อพระสุวรรณนึ่งหงส์ยนต์ออกไปเรียนวิชา ได้บวงสรวงเทพารักษ์ประจำต้นไทร เทพารักษ์จึงปรากฏตัวและเมื่อทราบความประสงค์ของพระสุวรรณ นอกจากจะบอกแหล่งเรียนวิชาแล้วยังบอกถึงคู่ครองด้วย ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เมธิดาจารย์	ครูเจ้าเวียงไทย	อยู่ในสุฐาน
ท้าวแก้วเบญจา	ธิดาภูบาล	ชื่อเจ้าเยาวมาลย์ ประทุมเกสรเอย
สุวรรณหงส์ยนต์		

พระสุวรรณจึงผูกหงส์ยนต์ไว้ที่ยอดไม้และฝากเทวดาไว้แล้วเดินเข้าเมืองไปพักที่ศาลาได้นบพราหมณ์เฝ้ากลับจากเข้าเฝ้าท้าวเบญจาจึงไปเรียนวิชากับพราหมณ์ นอกจากเรียนวิชาแล้วพราหมณ์ยังอุปการะเป็นบุตรบุญธรรมด้วย เมื่อเรียนวิชาสำเร็จพราหมณ์ก็พาเข้าเฝ้าท้าวเบญจา ท้าวเบญจาโปรดปรานมากหวังจะให้อภิเษกกับพระธิดา แต่ทั้งสองลักลอบได้เสียกันจนนางประทุมเกสรตั้งครรภ์ ท้าวเบญจาจับได้จึงสั่งให้เพณฆาตนำพระสุวรรณไปประหาร

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น ผู้ที่มากขอให้พระเอกรู้ถึงเนื้อคู่ของตน มีทั้ง พระอินทร์ เทวดา นางฟ้า และพระฤๅษี ดังในเรื่อง กายเพ็ชร จันทโครบ พิมวงษ์ สິงทอง พระแสงทมิฬกร และสุวรรณหงส์ยนต์ ส่วนในเรื่องจักรแก้วนั้นเทวดามา คลังใจให้ลงทางและช่วยย่นระยะทางให้เพื่อให้ถึงเมืองของเนื้อคู่

จะอย่างไรก็ตาม เรื่องดังกล่าวข้างต้นล้วนแล้วแต่ตัวละครได้พบเนื้อคู่เพราะ เทพหรือฤๅษีทั้งสิ้น สิ่งนั้นนอกจากแสดงให้เห็นถึงความคิดความศรัทธาต่อเทพเจ้าหรืออำนาจเหนือธรรมชาติแล้ว ยังอาจกล่าวได้ว่า เทพเจ้าหรือฤๅษีก็คือ ผู้รู้หรือผู้อาวุโสกว่าที่มีความปรารถนาดีต่อคนหนุ่มสาว จึงแนะนำให้พบผู้ที่เหมาะสมกันทั้งในด้านชาติตระกูล และฐานะทางสังคม

3.2 เทพอัสม

เรื่องราวของเทพอัสมซึ่งพบในวรรณคดีไทยหลายเรื่องนั้น เป็น อนุภาคที่น่าสนใจ ในนิทานกลอนอ่านที่นำมาวิเคราะห์นั้นพบเรื่องราวของเทพอัสม ในเรื่องขันทอง คือตอนที่พระคาราณิไชยพี่ชายของนางขันทองออกตามหามารดา ขณะที่หลบอยู่เพื่อกั๊กไปหานางสุวรรณมาลาลูกสาวเจ้าเมืองตรีเมศ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

จำจะพาพระนิไชยให้ไต่คู้	ไปสมสู่กับเจ้าสาวสวรรค์
ได้พบแม่มีคู่อยู่ด้วยกัน	องค์เทวัญคิดเสร็จเสด็จไป
ลงอุ้มพระคาราแล้วพาเหาะ	มาจำเภาตรีเมศนิเวศน์ใหญ่
ลงสู่ยังห้องนางที่ปรากฏไชล	วางหน่อไถแนบชิดพระจิตา
	ทันทอง

เรื่องราวของการอัสมนั้นพบในวรรณคดีหลายเรื่อง จนมีผู้ศึกษาและวิจารณ์ อนุภาคนี้อย่างน่าสนใจ เช่น ปรีชา ทิพนพงศ์ (ลัดดา ปานทัย. 2520:119; อ้าง

อิงมาจาก ปรีชา ทิพนพงศ์. 2517) ได้วิจารณ์ฉากอุ้มสมในวรรณคดีเรื่องอนิรุทธคำฉันท์ไว้ว่า "เป็นความฝันอันแสดงความปรารถนาทางเพศอย่างรุนแรงที่ถูกเก็บกดอยู่ภายในจิตสำนึก" ตัวละครของเรื่องที่ได้รับการอุ้มสมจากเทพนี้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอนิรุทธหรือเรื่องขันทอง ล้วนแล้วแต่อยู่ในวัยหนุ่มสาวทั้งสิ้น ซึ่งวัยนี้เป็นวัยที่มีแรงขับทางเพศ (Sexual drive) ความปรารถนาทางเพศจึงปรากฏออกมาในรูปของการอุ้มสม ผู้ที่ศึกษาเรื่องการอุ้มสมอีกท่านหนึ่งคือ ลัดดา ปานุกัย (2520:119) ซึ่งได้กล่าวถึงอนุภาคของการอุ้มสมไว้อย่างน่าสนใจว่า "การอุ้มสมก็เป็นสัญลักษณ์ของความปรารถนาทางเพศที่ปรากฏในรูปของความฝัน"

3.3 ความฝัน

การได้คู่ครองโดยพบในความฝันปรากฏในเรื่อง ขันทอง เรื่องเดียว กล่าวคือ พระสตุจจินดาโอรสท้าวกะล่ำกั๊กและนางโสภาสแห่งเมืองไกรจักร ฝันถึงนางขันทอง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อคราวจะมีคู่ได้สัสม	เข้าบรรทมแท่นรัตนปัจจุภรณ์
จนดาวเคลื่อนเดือนดับระงับนอน	จนจะค่อนข้างแจ้งแสงทริภุ
ทรงสับนินมิตติดิประหลาด	ว่านางนาฏอาศัยอยู่ในชั้น
ไปได้มาขันทองของสำคัญ	เกษมสันต์ชมชื่นจนตื่นนอน
	ขันทอง

การฝันถึงนางของพระสตุจจินดาเป็นความฝันที่แสดงถึงความปรารถนาของวัยหนุ่มซึ่งเป็นวัยที่ต้องการคู่ครอง ความฝันของพระสตุจจินดาจึงกล่าวได้ว่าเป็นความฝันที่มีความจริงในชีวิตเป็นส่วนผลักดันให้เกิดขึ้น ซึ่งในเรื่องของการแสดงความปรารถนาออกมาในรูปของความฝันนี้ เดโซ สวานานท์ (2518:184) กล่าวไว้ว่า "ความฝันเป็นการแสดงออกถึงความปรารถนาที่แท้จริงของมนุษย์ เนื่องจากความ

เครียดในจิตใจไม่ได้รับการตอบสนอง แต่ถูกเก็บกดไว้ด้วยแรงกดของจิต จนเป็นจิต
ไร้สำนึก"

เมื่อตาสายขโมยขึ้นมาถวาย พระสตุจินตาก็สามารถเห็นนางในชั้นแต่เพียง
ผู้เดียว ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

...	ชั้นทรงใบนี้เห็นดีจริง
พระหน่อนางเห็นชั้นอันวิจิตร	ทรงพินิจพิศดูเห็นผู้หญิง
อยู่ในชั้นทองคำงามพริ้ง	ให้ประวิงโคมตรุเคยคู่กัน
	ชั้นทอง

พระสตุจินตารำรณาให้นางออกมาจากชั้นจนกินไม่ได้นอนไม่หลับ นางชั้นทอง
จึงออกจากชั้นมาหา และได้ครองคู่กันดังคำประพันธ์ที่ว่า

นางชั้นทองนิศงด้วยทรงศักดิ์	เพราะความรักตัวเราเฝ้ากะสัน
...	...
เห็นเธอหลับสาวสวรรค์จากชั้นทอง	ค่อยเยื้องย่องขึ้นเตียงอยู่เคียงองค์
	ชั้นทอง

3.4 การผ่านการทดสอบ

การผ่านการทดสอบความสามารถเพื่อเลือกคนนี้ ปรากฏในเรื่องเกราะเพชร
เจ็ดสี จันทโครบ ธนุบรรค์ นกกระเจาบ นางอุไทย พระแสงทมิฬกร และสุวรรณเคียร

เรื่องเกราะเพชรเจ็ดสี

ท้าวฤทธาและนางพัชรา ครองเมืองโชตนา มีธิดาชื่อสุวรรณเลขา เมื่อ
นางจะมีคู่ก็บังเกิดเหตุการณ์ประหลาดคือแผ่นดินไหว 7 วัน 7 คืน จนพระปรางค์ทรุด
เอียง ท้าวฤทธาจึงให้ประกาศหาคู่ให้พระธิดา โดยให้ผู้ที่มาเป็นคู่แสดงความ

สามารถโดยการยกปรางค์ปราสาทให้ตั้งตรงเหมือนเดิม ตั้งคำประพันธ์ที่ว่า

ขอพระองค์จงให้ไปประกาศ	ทุกเชื้อชาติรัชตติยามหาศาล
ให้มายกปรางค์รัตนัศวาล	คงสัมฐานจะให้ชนพระบุตร
ใครมีบุญจนเจือเนื้อค่นาง	คงยกปรางค์ให้ตรงขึ้นคงที่
ไม่เป็นเหตุเภทภัยสิ่งใดมี	เหตุดังนี้กลัวในयोอย่าได้กลัว
	เกราะเพชรเจ็ดสี

เมื่อออกประกาศไป กษัตริย์ทั้ง 101 หัวเมือง เกราะเพชร และสิทธิกลับ
ลูกท้าวอนันตวงศ์เจ้าเมืองยักก็มา กษัตริย์ทั้ง 101 หัวเมืองไม่สามารถยั้บปราสาท
ได้ สิทธิกลับยั้บได้แต่ไม่ตรง เกราะเพชรสามารถยั้บให้ตรงได้ ตั้งคำประพันธ์ต่อ
ไปนี้

ที่โชมชุดที่ทางในปรางค์ไชย	ก็ตรงได้มันคงขึ้นตรงดี
ทั้งน้อยใหญ่ร้อยเอ็ดเจ้าเขตหลัก	ทั้งกุมภภักต์เคื่องร้องให้หมองศรี
ตกตะลึงอึ้งอันตันฤติ	เจ้าบุรินศวงให้หงงัน
	เกราะเพชรเจ็ดสี

สิทธิกลับไม่ยอมจึงรบกัน สิทธิกลับถูกจักรแสนขาดจึงเหาะหนีไป ในวันนั้น
เป็นวันเสาร์ ร่างกายเกราะเพชรจึงมีสีดำเป็นที่น่ารังเกียจ แต่พอวันรุ่งขึ้นเป็นวัน
อาทิตย์ร่างกายก็มีสีแดง เกราะเพชรจึงเล่าเรื่องราวของตนให้ท้าวภุชคานัง
ท้าวภุชคานังจัดการอภิเษกให้

เรื่องจันทโครบ

เมื่อพระจันทโครบถูกโจรฆ่าตาย พระอินทร์ก็มาช่วยชุบชีวิตให้และบอกว่า
เนื้อคู่ของพระจันทโครบคือนางมุลินทร์ นางอาศัยอยู่ในถ้ำที่มียักษ์ภานยนต์รักษาอยู่

ถอดเอาดวงใจ ของพี่เลี้ยงไซรี ออกไว้เร็วรา
 แล้วเอาซ่อนไว้ เมื่อใกล้สนธยา เจ้าจึงไคลคลา ขึ้นปราสาทไชย
 ยามหนึ่งนั่งอยู่ ที่ริมประตู เอาดวงหทัย
 ของพี่เลี้ยงนั้น ออกมาทันทิด เอาใส่เข้าไว้ ที่ในทวาร
 นกกระเจา

เมื่อสรณสิทธิ์เล่านิทานปริศนาให้หัวใจพี่เลี้ยงฟัง หัวใจพี่เลี้ยงแกลังตอมนิด ๆ
 นางสุวรรณเกสรซึ่งนั่งอยู่ด้วยก็กล่าวแย้งและอธิบายเหตุผล เป็นดังนี้หลายครั้งสรณสิทธิ์
 จึงผ่านการทดสอบ เพราะสามารถทำให้นางสุวรรณเกสรพูดด้วยได้ ท้าวพรหมทัตจึงทำ
 ตามสัญญาโดยจัดการอภิเษกให้ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ท้าวมีโองการ ตรัสว่ากุมาร เชี่ยวชาญวิชา
 ไปพูดด้วยเจ้า พระเยาวธิดา เจ้ามาเจรจา พูดด้วยกุมาร
 นางพูดด้วยเจ้า วันหนึ่งตัวเรา ได้มากล่าวสาร
 ว่าจะเสกเจ้า สองเขวามาลัย เปนใหญ่ในสถาน ปกครองกำนัล
 ให้เป็นอุปราช มอบสมบัติขาด อำนาจครามครัน
 ให้เจ้าทั้งสอง ครอบครองไธสวรรย์ เจ้าปกครองกัน กับขวัญธิดา
 นกกระเจา

เรื่องนางอุไทย

พระสุทกุมารได้ยินว่าจะมีการแสดงธรรม จึงเดินทางไปฟังธรรมและได้พบ
 นางอุไทยซึ่งออกจากซากคางคกไปฟังธรรมเช่นกัน พระสุทกุมารหลงรักนางจึงให้ทหาร
 ตามไปที่บ้าน ยายกับตาบอกกับทหารว่า ให้ไปบอกผู้ที่ต้องการนางอุไทยไปเป็นคู่ว่า
 ให้ปลุกปราสาทร้อยห้าสิบห้องพร้อมเครื่องทองและสร้างสะพานทองยาวมาถึงบ้านยายตา
 ท้าวดารพระบิดาของพระสุทกุมาร โกรธมากที่ตายายบังอาจยื่นข้อเสนอ เช่นนี้กับตนผู้
 เป็นเจ้าเมือง ครั้นจะสั่งประหารก็กลัวคำติฉิน จึงยื่นข้อเสนอให้ยายตาปลุกปราสาท

แก้ให้แล้วเสร็จภายใน 15 วัน คินันนางอุไทยจึงเฝ้าทูลปราสาท ตั้งคำประพันธ์ที่ว่า

ครั้นคำเที่ยงคินราตรี	อุไทยโณศรี
เทวีนกมิตต์ปรากฏไย	
แสงามอร่ามสกุไล	แก้วทองประไพ
ของใครไม่มีถึงสอง	
เสามม่น้อยอมด้วยทอง	หน้าต่าง เรืองรอง
ประดับด้วยแก้วแพรวตา	

นางอุไทย

พระสุทกุมารจึงตั้งจิตอธิษฐานถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ว่าถ้าเป็นเนื้อคู่กับนาง ก็ขอให้เทวอารักษ์มาช่วยสร้างสะพานให้ พระอินทร์จึงลงมาช่วย ตั้งคำประพันธ์ที่ว่า

บัดเดียวร้อนอาสน์อินทรา	จึงแลลงมา
ก็เห็นเจ้าสุทกุมาร	
พระอินทร์จึงรู้อาการ	บัดเดียวบนาน
ก็ลงมาช่วยทันใจ	
นิมิตต์สะพานไสว	แต่ห้วงบันได
จนถึงเรือนสองเพ่าพลัน	
นิมิตต์ปราสาทเจ็ดชั้น	เสามมพรายพริ้น
ประดับด้วยแก้วชัชวาลย์	

นางอุไทย

เมื่อทั้งสองฝ่ายเห็นว่าต่างก็ทำตามข้อเสนอของแต่ละฝ่ายได้สำเร็จ พระสุทกุมารจึงได้อภิเษกกับนางอุไทย

เรื่องพระแสงทมิทร

นางเกษมมาลีเป็นนางฟ้าที่ถูกสาปลงมาอยู่เมืองมนุษย์ได้บอกถึงเนื้อคู่ของพระแสงทมิทรว่า เนื้อคู่ของพระแสงทมิทรคือนางเทพธิดา เป็นธิดาของท้าวไกรลาส ท้าวไกรลาสสร้างปราสาทไว้ให้นางอยู่กับพี่เลี้ยง ที่ปราสาทนั้นมีกลไก หากเป็นคู่ของนางก็จะผ่านกลไกนั้นได้ พระแสงทมิทรเดินทางไปหานางเทพธิดาและสามารถผ่านกลไกเข้าไปในปราสาทได้โดยสะดวก ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ครั้นถึงปรากฏต่างขึ้นปราสาทชัย	กลไกไซ้ เปิดรับด้วยฉับพลัน
นางโฉมงาม เชิญพระองค์สถิตย์อาสน์	ภูวนาทเหือบแลพลางแปรผัน
	พระแสงทมิทร

พระแสงทมิทรจึงได้นางเทพธิดาเป็นคู่ครอง

เรื่องสุวรรณเคียร

เมื่อสุวรรณเคียรสร้างฐานะจนเป็นเศรษฐีแล้วก็ให้มารดาไปขอร้องอำมาตย์ให้ไปทูลขอนางคันทา พระธิดาองค์สุดท้ายของท้าวพรหมทัตแห่งเมืองพาราณสี ท้าวพรหมทัตเคียดพระทัยที่สุวรรณเคียรต่ำศักดิ์ตระกูลและมีแต่ศรัทธาแต่ก็อยากทดสอบความสามารถของสุวรรณเคียร จึงให้สร้างสะพานทอง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

จงตกแต่ง เปนสะพานมา เร็วพลัน	ให้ทำด้วยสุวรรณตลอดมา
นั่นแลเราจะได้ให้บุตร	จึงจะไม่มีคนคะระหา
ทำไม่ได้แล้วไม่ไว้ซึ่งชีวา	ให้ก่อกังการไม่ควรการ
	สุวรรณเคียร

พระอินทร์ให้พระวิศณุกรรมมาสร้างสะพานให้สุวรรณเคียร พร้อมทั้งแรมเงินทองกองไปตามทาง ท้าวพรหมทัตเห็นว่าสุวรรณเคียรทำตามคำบัญชาได้จึงจัดการ

อภิเชกให้แต่ก็ยั้งรังเกียจ เมื่อออกประพาสป่าพร้อมกับมเหสีและพระธิดาอีก 2 องค์
ก็มิได้ชวนนางคันหาและสุวรรณเคียรไปด้วย นางจึงน้อยใจจนสุวรรณเคียรต้องเปิด
เผยความจริง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

คำรันทกลางทางออกจากเคียรสวัสดิ์ องค์จรัสศรีศรีสุกใส
ส่ำอากเอี่ยมเทียมทัดหัสสนัยน์ เลิศวิไลล้ำกษัตริย์ในปัทม
สุวรรณเคียร

เพื่อที่จะให้ท้าวพรหมทัตยอมรับสุวรรณเคียร พระอินทร์จึงมาถามปริศนาท้าว
พรหมทัตและท้าตคิลี ท้าวพรหมทัตตอบไม่ได้ สุวรรณเคียรสามารถตอบปริศนาแทนได้
และตคิลีกับพระอินทร์ พระอินทร์แกล้งแค้นและบอกกับท้าวพรหมทัตว่าสุวรรณเคียรสมควร
ได้ครองเมือง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ลูกเขยท้าวพรหมทัตเธอคนนี้ สีมือคลิ่นนั้ก็ดีเป็นนักหนา
จะรับรับสัพพะทุกข์ไม่อัปรา ถ้าวหาไม่พอตาจะม้วยมรณ
ก็ควรแล้วที่จะให้เจ้าครองเมือง ด้วยฤทธิ์เดชรุ่งเรืองทั้งไกรสร
ชาวประชาจะได้สรวล ลือขจรเลื่องชื่อระบือยศ
สุวรรณเคียร

จากเรื่องดังกล่าวข้างต้น การผ่านการทดสอบนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท
คือ ประเภทแรก ผ่านกลไกที่ทางบิดาของฝ่ายหญิงสร้างไว้โดยไม่ได้รับอันตรายและไม่ได้
ใช้ความสามารถแต่อย่างใด ดังเรื่องพระแสงทมิฬกร ประเภทที่สอง ผ่านโดยการใช้
ความสามารถเอาชนะเงื่อนไขหรือด่านที่บิดาของฝ่ายหญิงตั้งขึ้น คือ

- ผ่านการทดสอบด้านกำลังความสามารถ ดังเรื่อง

เกราะเพชรเจ็ดสี เกราะเพชรสามารถยกปรากฏให้ตั้งตรงได้ตั้งเดิม
จันทโครบ พระจันทโครบสามารถทำลายยักษ์ภาพยนต์ได้

- ผ่านการทดสอบด้านกำลังทรัพย์ ดังเรื่อง
 - ธนุบรรค์ ธนุบรรค์สามารถสร้างสะพานทองได้
 - นางอุไทย พระสุทกุมารสามารถสร้างสะพานทองได้
 - สุวรรณเคียร สุวรรณเคียรสามารถสร้างสะพานทองได้
- ผ่านการทดสอบด้านกำลังสติปัญญา ดังเรื่อง
 - นกกระเจา สรรพสิทธิ สามารถทำให้นางสุวรรณเกสรนุคด้วยได้

การได้คู่ครองโดยผ่านการทดสอบนี้จะเห็นได้ว่ามีทั้งการทดสอบด้านกำลังความสามารถ กำลังสติปัญญาและกำลังทรัพย์ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่ครอบครัวของฝ่ายหญิงกำหนดขึ้น แสดงให้เห็นถึงความต้องการเลือกสรรคู่ครองที่เหมาะสมที่สุดสำหรับบุตรสาว

3.5 การรบ

อนาคตเกี่ยวกับการได้คู่ครองอันเกิดระหว่างการรบกับศัตรูนั้น พบในเรื่อง เกราชแก้วกายสิทธิ์และสื่อทอง

เรื่องเกราชแก้วกายสิทธิ์

การพบคู่ของเกราชแก้วเกิดจากเกราชแก้วรบกับยักษ์ชื่อท้าวมหาเมฆ ท้าวมหาเมฆจับเกราชแก้วได้ ธิบอาวุธและเกราชไว้ สร้อยสุวรรณคีติดาท้าวมหาเมฆเห็นเกราชแก้วก็รัก จึงหาทางช่วยโดยแอบขโมยเกราชและอาวุธไปช่วยเกราชแก้วหนีไปได้ เกราชแก้วหนีไปพบอาศรมของท้าวอุดมวงศ์ พ่อแม่ลูกจึงได้พบกัน กองทัพของพวกจึงตามมาช่วยเกราชแก้ว มาพบสร้อยสุวรรณคีติสวมเสื้อเกราชคิดว่าเป็นเกราชแก้วจึงพาไปพบพระฤาษี แต่ไปพบอาศรมของท้าวอุดมวงศ์ก่อน เรื่องจึงปรากฏนางสร้อยสุวรรณคีติจึงสารภาพความจริง ตั้งคำประณันต์ต่อไปนี้

นามข้าบาทนงน้อยสร้อยสุวรรณคี	ใช้ฝ่าพนธ์วงศ์ศักดิ์ท้าวยักษ์
วงศ์มณีนุชหลดลอยมาคงคา	อสุราเก็บได้เลี้ยงไว้ปรางค์

รักเป็นบุตรสุดทรงตำราขี้กษ
เห็นทรงศักดิ์สารพัดจะขัดขวาง
คิดลักของทั้งสามงามล้ำนาง
ใส่สวมร่างมาช่วยฝ่าธุลี
เกราะแก้วกายสิทธิ์

เกราะแก้วจึงอภิเษกกับนางสร้อยสวรรค์

เรื่องสิ่งทอง

เมื่อพระจักรวาลเรียนสำเร็จ พระฤาษีก็บอกให้ไปช่วยสิ่งทองรบ ตั้งคำ
ประพันธ์ต่อไปนี้

ตัวของเจ้าคือจักรวาล	พระทรงครุฑให้แบ่งภาคจากสวรรค์
ให้ช่วยสิ่งทองชัยอ้ายกมกัณฑ์	เป็นคู่กันควรจะครองทั้งสองรา
บัดนี้นางสิ่งทองสุดผ่องศรี	จะราวีรบรับกับยักษ์
เจ้าจงไปช่วยสังหารมารพาลา	ให้สมคำเจ้าโลกาประสาสน์พร
จงไปทางข้างทิศอาคเน	อย่าไฉไลเสลดคงประสนพบสมร
	สิ่งทอง

พระจักรวาลก็มาพบนางสิ่งทองรบกับท้าวผลาญตรีภพจึงเข้าช่วยและช่วยกัน
รบปราบยักษ์โดยตลอด จนได้อภิเษกกันในที่สด ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

สมเด็จท้าวเจ้ามาราณราช	นำสองนางภูทราสงวนนวลหงษ์
มายังโรงพิธีสุวรรณอันบรรจง	แล้วเชิญองค์พระกุมารผู้ชาญไชย
ให้นั่งเหนือกองสุวรรณมิติน้ำ	ข้างฝ่ายขวาสิ่งทองงามผ่องใส
	สิ่งทอง

จากเรื่องข้างต้น การได้คู่ครองของตัวละครเกิดจากการช่วยเหลือกัน ผู้ให้ *
ช่วยเหลือไม่จำเป็นต้องเป็นฝ่ายชายเสมอไป อาจเป็นฝ่ายหญิงก็ได้ ดังที่นางสร้อย

สวรรค์ได้ช่วยเหลือเกรายแก้ว การช่วยเหลือเกื้อกูลกันจึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรักและได้คู่ครองในที่สุด

3.6 การเดินทาง

อนาคหนึ่งที่มีกจะพบในการได้คู่ครองคือการเดินทาง พระเอกจากหลายเรื่องพบคู่ครองจากการเดินทาง ดังเรื่อง ปลาบู่ทอง ปังกะชา พระเทวีนางกุลา และเพชรรุ้งไฟ

เรื่องปลาบู่ทอง

ท้าวพรหมทัตเสด็จประพาสป่า ไปพบต้นโพธิ์เงินโพธิ์ทองเข้าจึงสั่งให้หาเจ้าของ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ท้าวเห็นโพธิ์ทอง โพธิ์เงินเรียงรอง ทั้งสองรจนา
ใครท่นอปลุกไว้ หรือออกเองมา สมเด็จพระราชา คิดในพระทัย
โองการตรัสมา แก่หมู่เสนา อย่าช้าเร่งไป
จงเสาะสาธุ ให้อุแจจใจ โพธิ์ทองของใคร ปลุกไว้ในสถาน
ปลาบู่ทอง

เมื่อทหารตามหานางเอื้อยพบและพาไปเฝ้าท้าวพรหมทัต นางก็เล่าความจริงให้ท้าวพรหมทัตฟัง ท้าวพรหมทัตจึงคิดจะรับนางไปเป็นมเหสี ท้าวพรหมทัตจึงขอต้นโพธิ์จากนางเอื้อย นางก็เต็มใจถวาย แต่ไม่มีใครสามารถยกเอาไปได้ นอกจากนางเอื้อย ดังคำประพันธ์ที่ว่า

มือขวานางน้อง ยกต้นโพธิ์ทอง เรืองรองมีศรี
มือซ้ายนางชู โพธิ์เงินด้วยดี นางยกทันที ภูมิหลากใจ
เห็นเป็นอัศจรรย์ รึพลทั้งนั้น ยกโพธิ์ไม่ไหว

นางเชื้อตระกูล มีบุญเหลือใจ ยกโพธิ์ขึ้นได้ เหวว่องผ่องศรี
ปลาบู่ทอง

ท้าวพรหมทัตเห็นดังนั้น จึงรับนางไปเป็นมเหสี ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เห็นหลาณักหนา นางมีบุญวาสนาบารมี
คู่ควรกันแล้ว น้องแก้วกษัตริ์ เชิญเป็นมเหสี ครอบครองพารา
ครันท้าวคิดแล้ว เสด็จสู่ห้องแก้ว รับนางชាយา
เสด็จทรงช้างต้น มงคลมहिมา พาแก้วกำพรา ไปยังบุรี
ครันถึงวังแล้ว ขวนนางน้องแก้ว ขึ้นปราสาทศรี
ราชาภิเศก เป็นเอกนารี สมเด็จพระมี ร่วมรักเสนาหา
ปลาบู่ทอง

เรื่องปิงกะชา

ท้าวกาลิเจ้าเมืองสาวัตถี ออกลาล์ตัวพบกวางทองจึงให้ทหารล้อมไว้
กวางหนีออกทางด้านของพระองค์ ท้าวกาลิจึงตามกวางไปโดยลำนางจนหลงป่าไปพบ
นางปิงกะชาเข้าก็หลงไหล ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ท้าวยลนชานุ นวลนางอย่างวาด ผุดผาดไสภา
พิศวงวงพักตร์ น่ารักนักหนา ดังเทพธิดา มาสู่ผงไพร
ปิงกะชา

เมื่อทหารตามมาทัน ท้าวกาลิจึงให้ทหารไปเชิญพ่อแม่ของนางปิงกะชามา
พบพร้อมกับส่วยนาง จากนั้นก็นำนางเข้าวังและจัดพิธีอภิเศก ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

แต่งองค์ปิงกะชาทราวม้วย เลิศล้ำอำไพ

กำไลสวมรัดหัตถา

สังวาลบานพับจับดา

สอดทรงชะงา

นักตราใส่ภาวนาม

แซมขึ้นเรือนสวยสม

เป็นที่นิยม

สมเป็นเอกองค์ชาย

บึงกะชา

เรื่องพระเทวีนางกลา

พระเทวีนางกลาอุ้มไปไว้ในถ้ำ ขณะที่นางกลาหลับพระเทวีนได้ยินเสียงขบวนของท้าววิเรนทร์กับนางจันทะมาลีพระธิดามาประพาสาป่า จึงออกไปขอความช่วยเหลือ เมื่อนางกลาตามมานางพระเทวีนจึงหนีเข้าไปในรถของนางจันทะมาลี เมื่อถึงเมืองท้าววิเรนทร์โกรธที่พระเทวีนไปอยู่ในรถของนางจันทะมาลี แต่เมื่อได้ถามได้รู้ว่า เป็นลูกกษัตริย์ก็จัดการอภิเษกให้ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ว่าพลางทางสั่งเสนา

จัดโรงพิธีกวดขัน

เราจะเสกพระเทวีน

ให้ครอบครองกันกับธิดา

แล้วไปนิมนต์อาจารย์

สมภารชีไพรในป่า

ให้เขานิธิวิวาท

อย่าช้าเร่งรัดจัดกัน

พระเทวีนางกลา

ในวันพิธีนางกลาตามมากำลาย แต่ในที่สุดพระเทวีนก็ได้ครองคู่กับนางจันทะมาลี

เรื่องเพชรรุ้งไฟ

เพชรรุ้งไฟในร่างของหลังกึ่งพุงป่องไม่รู้ว่าตนคือโอรสของท้าวมรกฏ อาสาท้าวมรกฏออกตามหานางโอรสธิดา ระหว่างทางไปพบกับนางบุศราคัมกำลังรบกับยักษ์และ

เสียทีจึงเข้าช่วยเหลือไว้ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เร็วเกิดหนอหน่อผราจะช้าก็	ช่วยชีวินางไว้อย่างไม่ตาย
พระปรางค์เตือนนางปองเห็นต้องจิตร	พระทรงฤทธิไจนรีไม่หนีหาย
ทรงแหวนเพชรรุ้งแกว่งเป็นแสงพราย	เข้าต่อฤทธิมารร้ายไล่ประจัญ
เพชรรุ้งไฟ	

เมื่อปราบยักษ์สำเร็จแล้ว นางบุศรายังสละบอยู่พระเพชรรุ้งไฟเข้าช่วยเหลือและนิกรักนาง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

จึงอุ้มนางวางเพลาฝ่าพิณิจ	ร่างดวงจิตระงมแลมกักรักแจ่มใส
จวนจะรุ่งเป็นสาวขาวเป็นใบ	พระหน่อไทยรู้สึกให้รัก
ฝ่าพิณิจนิศรมอารมณ์ร้อน	กอดนางนอนหลับไหลอยู่ในดัก
เพชรรุ้งไฟ	

เมื่อนางบุศราขึ้นก็พากันเข้าเมือง ต่อมาทั้งสองลักลอบได้เสียกัน ท้าวมัทราชก็จัดพิธีอภิเษกให้ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

มัทราชของค้ำท้าวเจ้านิเวศ	ได้ทราบเหตุองค์เยาว์สาวสวรรค์
ได้รู้ไฟสวามีก็ติตรัน	พอสมกันภมรินทร์ทรงยินดี
ตรัสบอกมะเหยที่ปฤกษา	พระธิดาบุศรามาราศรี
กับรุ้งไฟเสน่หาเป็นสวามี	นี้เห็นดีควรฉลองให้ครองวัง
เพชรรุ้งไฟ	

จากเรื่องดังกล่าวข้างต้น การพบคู่ครองของตัวละครเอกที่เกิดจากการเดินทางนี้ จะเห็นว่าแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทคือ

ประเภทแรก กษัตริย์ออกประพาสป่า ระหว่างทางได้พบหญิงที่ถูกใจก็ลู่ขามา เป็นมเหสี ดังเรื่องปิงกะชา แม้ตนเองจะมีสนมเอกอยู่ก่อนแล้วและหญิงที่ลู่ขามาใหม่ก็เป็นเพียงหญิงชาวบ้านธรรมดา ไม่มีสิ่งใดที่ดัดเทียมกัน สิ่งนี้แสดงให้เห็นค่านิยมในสังคมไทยว่า ผู้ชายที่มียศฐาบรรดาศักดิ์ มีฐานะดี จะมีภรรยาที่คนก็ได้แล้วแต่ความพึงพอใจ การตัดสินใจมีหญิงอื่นนอกเหนือจากภรรยาเดิมกระทำได้โดยที่ภรรยาเดิมไม่กล้าคัดค้าน

ประเภทที่สอง กษัตริย์ออกประพาสป่า ขณะเดินทางได้พบหญิงที่ถูกใจและเชื่อว่าเป็นเนื้อคู่กับนางมาแต่ชาติปางก่อน ดังเรื่องปลาบู่ทอง นอกจากเชื่อว่านางเป็นเนื้อคู่แล้วยังเห็นว่านางเป็นผู้ที่มีบุญญาบารมีเพราะถอนต้นโพธิ์ได้โดยง่ายดาย จึงรับนางไปเป็นมเหสี เรื่องนี้แสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องบุญญาบารมีและความเชื่อเรื่องบุญเพสันนิวาส ซึ่งในเรื่องของบุญเพสันนิวาสนี้ เหนือศรี ดึกและคนอื่น ๆ (2530:107) ได้กล่าวไว้ว่า

ความเชื่อในเรื่องบุญเพสันนิวาส ความเชื่อนี้แม้จะไม่ใช่วิทยาศาสตร์
โดยตรง แต่จะเป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากความเชื่อในทางพุทธศาสนาว่า
คนเราตายแล้วต้องเกิดอีก จึงเชื่อกันว่า ถ้าเคยเป็นคู่ครองกันมาในอดีต
ชาติหรือเคยทำบุญร่วมกัน ก็จะได้มาร่วมชีวิตกันอีกในปัจจุบันชาติ ความเชื่อ
ในเรื่องบุญเพสันนิวาสนี้เป็นความเชื่อที่ปลุกความรับผิดชอบในเรื่องการเลือก
คู่ครองให้ขึ้นกับโชคชะตาที่กำหนดมาให้ เป็นคู่กัน

ประเภทที่สาม ตัวละครเอกเป็นโอรสกษัตริย์ ยังไม่ได้ขึ้นครองราชย์ แต่ก็
ได้พบคู่ครองเพราะการเดินทาง ดังเรื่องจำปาสีทัน นางอุไทย พระเทวีนางกลา
และเพชรรุ้งไฟ การได้คู่ครองในข้อนี้จะเห็นว่ามักจะต้องผ่านความเห็นชอบจากผู้ใหญ่
ก่อนเสมอ

การได้คู่ครองของตัวละครเอกดังที่ได้กล่าวมา สามารถแบ่งได้เป็น 2
ประเภท คือ

ประเภทแรก ได้คู่ครองเพราะความช่วยเหลือจากผู้อื่น เช่น พระอินทร์ เทวดา เทพารักษ์ นางฟ้า ดังในเรื่อง กายเพ็ชร ขันทอง จักรแก้ว จันทโครบ ติณวษ์ ธนุบรรค์ พระแสงทมิทร ส้องทอง สุวรรณหงส์ยนต์ เป็นต้น

ประเภทที่สอง ได้คู่ครองเพราะแสวงหาเอง ดังในเรื่อง เกราะเพ็ชร เจ็ดสี จำปาสีตัน นางอุไทย ปลาบู่ทอง ปังกะชา เพ็ชรรุ้งไฟ เป็นต้น

4. อนาคตในตอนพลัดพรากจากคู่ครอง

หลังจากได้อยู่ร่วมกันเป็นคู่ครองกันแล้ว พระเอกนางเอกมักจะพลัดพรากจากกันด้วยเหตุต่าง ๆ อนาคตเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เป็นสาเหตุแห่งการพลัดพรากพบดังต่อไปนี้

4.1 ยักษ์แย่งคู่ครอง

4.2 ความอิจฉาริษยา

4.3 ความพยายายาท

4.4 ความเชื่อเรื่องกรรม

4.1 ยักษ์แย่งคู่ครอง

การพลัดพรากจากคู่ครองซึ่งมีสาเหตุมาจากยักษ์นี้ มีทั้งการถูกแย่งชิงโดยตรง การถูกสวมรอย และการถูกสาป การพลัดพรากที่เกิดจากเหตุดังกล่าวปรากฏในเรื่อง ขันทอง จักรแก้ว จันทโครบ จำปาสีตัน พระเทวันนางกลา และ พระแสงทมิทร

เรื่องขันทอง

พระสุตจินดาครองคู่อยู่กับนางขันทองได้ไม่นาน นางขันทองก็ขอให้ออกไปตามมารดา ทั้งสองจึงนำไพร่พลไปบ้านตายายแต่ไม่พบ จึงออกตามหาในป่า ยักษ์ไกรจักร์มานพบเข้าขณะที่ขันทองหนีซ่อนหลบนอน จึงร้ายมนต์สะกดให้ผู้อื่นหลับ แล้ว

เข้าโลมเส้านางขันทอง นางกลัวจึงหนีลงขัน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ทราวมสงวนจวนตัวความกลัวนัก	ก็หนียักษ์หายไประยอกในขัน
ท้าวไกรจักร์พิศวองในขันงัน	เห็นนางนั้นหายไปในขันทอง
	ขันทอง

ยักษ์ไกรจักร์จึงนำขันทองกลับเมือง แล้วไปวประกาศหาผู้มีความสามารถ ทำให้นางออกจากขันได้ พระสัจจินดาจึงปลอมเป็นชายชราเข้าอาสา โดยให้ขันม่าน 7 ชั้นและทำพิธี จึงสามารถนำขันทองหนีไปได้ ยักษ์ไกรจักร์ตามมาพบจึงรบกัน พระสัจจินดาแผลงศรฆ่าไกรจักร์ตาย แต่ทั้งสองก็ยังต้องจากกันอีก เพราะในป่านั้นมีปีศาจตนหนึ่งชื่อนางกระตูกอิต นางเห็นพระสัจจินดาเข้าก็รัก จึง ร้ายมนต์ สะกดแล้วอุ้มนางขันทองไปกลางป่าและสอบถามเรื่องราวต่างทั้งหมด เมื่อทราบความจริงแล้วก็สาปนางขันทองให้เป็นคนบ้า ร่างกายวิปริต เทียบพว้าเพื่อรำให้หาสามีเรื่อยไป แต่เมื่อได้เลือกนางกระตูกอิตมารดจึงจะหาย แล้วนางกระตูกอิตก็แปลงเป็นนางขันทองไปอยู่กับพระสัจจินดา นางขันทองตัวจริงตามมานับแต่ก็ทำอะไรไม่ได้เพราะเป็นไม้ พระสัจจินดา ก็พานางขันทองตัวปลอมกลับเมืองของพระองค์

เรื่องจักรแก้ว

พระจักรแก้วครองคู่กับนางเทพธำจวนได้ระยะหนึ่งก็คิดถึงบิดามารดา ทั้งสองจึงทรงม้ากันผู้ตัวเหาะกลับเมือง เมื่อหยุดพักกลางป่าพระจักรแก้วเกรงจะมีใครลักพานางไปจึงเอาแหวนสวมให้นางกลายเป็นชาย ระหว่างที่หลบนางวันลีซึ่งถูกสาปลงมาจากสวรรค์ ออกจากถ้ำไปพบทั้งสองเข้าก็เป่ามนต์สะกดและอุ้มนางเทพธำจวนไปด้วยความหลงรัก เมื่ออยู่ด้วยกันในถ้ำนางวันลีก็เข้าปลุกปล้ำ นางเทพธำจวนจึงถอดแหวนขว้าง นางวันลีร่างกายฉีกขาดและไม่สามารถทำให้ร่างกายกลับมาติดกันเหมือนเดิมได้ จึงรู้ว่าตนกำลังจะสิ้นกรรม นางจึงบอกมนต์ให้พร้อมกับมอบไม้เท้าเหาะได้ให้พร้อมทั้งสั่งว่าหากมีเหตุร้ายเกิดขึ้นก็ให้นึกถึงนางแล้วนางจะมาช่วย

นางเทพธำจวนใช้ไม้เท้าเหาะตามหาพระจักร์แก้ว ไปพบท้าวพรหมมาบนยอดเขา
ท้าวพรหมมารู้เรื่องของนางแล้วจึงบอกว่าตอนนี้มีเคราะห์จึงจากกัน เมื่อหมดเคราะห์
แล้วก็จะพบกันเอง และท้าวพรหมมาให้นางอยู่ด้วยเพราะใกล้ตลอด ส่วนจักร์แก้วตื่น
มาไม่พบนางจึงออกตามหา เมื่อไม่พบจึงกลับเมือง เมื่อจะออกตามอีกครั้งโหรก็ทำนาย
ว่า ถึงจะตามอย่างไรก็ไม่พบเพราะยังไม่สิ้นเคราะห์ ให้อยู่กับเมืองไปก่อน

เรื่องจันทโครบ

พระจันทโครบฆ่ายักษ์ภานยนต์และได้ครองคู่กับนางมัจฉินทร์จนนางตั้งครรภ์
พระจันทโครบจึงพานางกลับเมือง ระหว่างทางที่ทั้งสองนอนพักอยู่ในป่า นางยักษ์ขึ้น
มาพบเข้าก็นิกรักรพระจันทโครบ จึงไปรยยาให้หลับแล้วปลุกนางมัจฉินทร์มาทุบตีและถาม
เรื่องราว นางมัจฉินทร์จึงเล่าความเป็นมาให้ฟังแล้วก็ถูกนางยักษ์ตีจนสลบ นางยักษ์คิด
ว่านางตายแล้วจึงแปลงกายเป็นนางมัจฉินทร์แล้วนำนางมัจฉินทร์ตัวจริงไปเหวี่ยงทิ้งลง
ทะเล เทวดานำร่างนางให้ลอยลอยไปตรงปล่องญานาคผู้เป็นพ่อ ญานาคขึ้นมา
จากปล่องพบลูกสาวจึงนำกลับไปเมืองบาดาล นางมัจฉินทร์เล่าเรื่องของนางให้ฟังและ
อยู่ในเมืองบาดาลจนคลอดลูกชายชื่อ จันทวงศ์

ส่วนพระจันทโครบก็ฝันว่ากอินทรีมาคาบนางมัจฉินทร์ไป เมื่อตื่นขึ้นมา
ก็อดใจนาง พระจันทโครบรู้สึกว่กลืนกายนางไม่หอมผิวก็กระด้างแต่รูปร่างยังเหมือน
เดิมจึงคิดว่านางถูกแดดลมเผาผิวกายจึงเปลี่ยนไป ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

แล้วจุนนางพลางต้องประคอง เชย	นาสาเคยทรงกลิ้งก็ลื่นไป
เนื้อละมุนอ่อนอ่อนเมื่อกรต้อง	มาขัดข้องกระด้างเป็นอย่างไฉน
พระตะลึงแลดูเป็นครุไป	เปลื้องสไบจากนางพลางพินิจ
เห็นเครื่องทรงองค์น้องทั้งสองกัน	สารพันสอเคียดไม่เพี้ยนผิด
ไม่รู้กลอสรีอันนิมิต	แต่ตรึกคิดตามใจกษัตริย์
เจ้าต้องแดดเผาเผาในป่าชัฏ	สารพัดกลิ้งอายก็หายหอม

เหมือนมาลีหม่อมลงสู่ตอม

ก็หายหอมโรยร่วง เหมือนดวงใจ

จันทโครบ

เมื่อนางมุจลินทร์ตัวปลอมตื่นขึ้นมา นก 2 ตัวผิวเมียนมุดเรื่องของนาง นางก็
ตวาดจนนกบินหนีไป พระจันทโครบยิ่งสงสัยนางมากขึ้น ตั้งคำประณัธต่อไปนี้

...

กษัตราณีนึกแล้วตรึงตรอง

เมื่อกลางวันฝันเห็นเป็นลางหลาง

เหมือนจะจากคุ่มชมประสมสอง

เออที่ชุมจุลินทร์ยุพินน้อง

ไม่เคยร้องเสียงดังเหมือนอย่างนี้

พอใจฟังเสียงสำเนียงนก

วิหคพลอดแล้วไกรธ เอาปักษี

ประหลาดแล้วแก้วตากัลยาณี

พระภุมินีก็ทรงระแวงใจ

จันทโครบ

พระจันทโครบแลร่างทำเป็นไม่รู้ จะไปพิสูจน์เมื่อถึงเมือง แล้วพระจันทโครบ
ก็สร้างเส้นทางตลอดโดยไม้ปัก นางมุจลินทร์จำแลงก็สามารถติดตามได้ทัน เมื่อมาถึง
เมืองโหรก็ทำนายว่าพระองค์ต้องพรากรจากคุ่ม ตั้งคำประณัธที่ว่า

...

พระชันษาโอรสนั้นร้ายนัก

ในตำราว่าคุ่มนี้พลัดพรา

กำจัดจากไกลองค์พระทรงศักดิ์

ชันษามาอยู่ในเมืองยักษ

...

จันทโครบ

นางยักษเห็นความลับถูกเปิดเผยจึงคืนร่างเดิมเที่ยวอาละวาด พระจันทโครบ
จึงปราบนางจนหนีไป แล้วพระจันทโครบก็ออกตามหานางมุจลินทร์

เรื่องจำปาสิ้น

เมื่อพระอนันต์ได้ครองคู่กับนางบุษผาอยู่ชั่วระยะหนึ่งก็ลาพระดาบกลับเมือง ระหว่างทางยักษ์ตรีภรณพาคนทั้งสองเข้า จึงร้ายมนต์สะกดแล้วอุ้มนางกลับเมือง เมื่อถึงเมืองตรีภรณก็นำนางไปฝากยักษ์ตายายที่เฝ้าสวนช่วยเกลี้ยกล่อมให้ พอตกกลางคืนนางบุษผาก็หนีไป เทวดาช่วยเหลือโดยการช่วยย่นระยะทางให้เพื่อให้ถึง อาศรมของพระดาบเร็วเข้า รุ่งเช้าก็พบอาศรมพระดาบจึงเข้าขออาศัย ส่วนพระอนันต์นั้นเทวดามาปลุกและบอกว่ายักษ์มาลักพานางบุษผาไป ให้ออกติดตามแล้วจะพบกัน

เรื่องพระเทวันนางกลา

พระเทวันพานางจันทะมาลิกกลับเมือง ระหว่างทางยักษ์หัตถ์จักรสะกดทันแล้ว ลักนางจันทะมาลีไป เมื่อถึงเมืองก็ฝากนางไว้กับยายมาลีคนเฝ้าสวนให้ช่วยดูแล

เรื่องพระแสงทิดกร

เมื่อพระแสงทิดกรได้นางเทพธิดแล้ว ยักษ์หัตถ์ครุฑซึ่งหลงรักนางเทพธิดา แอ้งชิงนางแต่ไม่สำเร็จ พระแสงทิดกรจึงนำนางเทพธิดาไปฝากไว้กับท้าวพันธุมิคา ของนาง ตนจะไดรับกับหัตถ์ครุฑโดยไม่ต้องเป็นห่วง หัตถ์ครุฑสืบรู้จึงตามไปหา ไกรลาศ แปลงเป็นพระแสงทิดกรเข้าไปทูลท้าวพันธุมิคาว่าพวกยักษ์ตั้งกองพิธีเพื่อต่อสู้ ต้องแก้เคล็ดโดยการนำนางเทพธิดาและพี่เลี้ยงเหาะข้ามกองพิธีนั้น ท้าวพันธุมิคาหลงเชื่อ หัตถ์ครุฑนำนางเทพธิดาและพี่เลี้ยงไปเมืองของตน เมื่อนางเทพธิดาและพี่เลี้ยงรู้ว่าหลงกลยักษ์ก็กลืนใจตาย

การพลัดพรากเพราะสาเหตุมาจากยักษ์นี้ จะเห็นว่าทั้งยักษ์และยักษ์มีมาแย่ง คู่ครองไปจากตัวละครเอก จากความเชื่อในเรื่องรูปร่างของยักษ์ว่าเป็นผู้มีรูปร่าง ใหญ่โต น่าเกลียดน่ากลัว ผมหยิก มีเขี้ยวงอกออกมานอกปาก ฯลฯ จะเห็นว่าลักษณะ ดังกล่าวไม่มีความสวยงามแต่ประการใด ยักษ์จึงน่าจะเป็นตัวแทนของชนเผ่าใดเผ่า หนึ่งที่มีลักษณะคล้ายกับรูปร่างของยักษ์ดังที่กล่าวมา เมื่อเดินทางมาพบพระเอกนางเอก

ซึ่งเป็นเผ่าพันธุ์ที่มีความงดงามก็คิดเมื่อฟังใจจนเกิดการแข่งชิงกันขึ้น ซึ่งเป็นการแข่งชิงทั้งมนุษย์ผู้ชายและมนุษย์ผู้หญิงตั้งเรื่องที่ยกตัวอย่างข้างต้น

และแทบทุกเรื่องที่ถูกกล่าวมา ล้วนแล้วแต่ใช้มนต์สะกดลักเอาผู้ที่ตนหมายปองไปโดยไม่มีผู้ใดตื่นขึ้นมาช่วยเหลือทั้งสิ้น ข้อที่น่าจะเป็นไปได้ว่าชนเผ่าที่มีชีวิตอยู่ในป่าย่อมมีความชำนาญในการเคลื่อนไหวที่เงียบเชียบเพื่อทำร้ายศัตรูหรือล่าสัตว์ และรวมทั้งการใช้สมุนไพรบางชนิดที่ทำให้เหยื่อสลบ ก็เป็นเรื่องที่สามารถเป็นไปได้เช่นกัน ชนเผ่าดังกล่าวจึงถูกสมมุติให้อยู่ในรูปของยักษ์ที่มีเวทมนตร์คาถาในการสะกดดังกล่าว

4.2 ความอิจฉาริษยา

ความอิจฉาริษยาเป็นอีกอนุภาคหนึ่งที่พบบ่อยมากในนิทานกลอนอ่าน ความอิจฉาริษยากันที่เป็นสาเหตุให้ตัวละครเอกพลัดพรากจากคู่ครองนี้ปรากฏในเรื่อง ทิณวงศ์ นกกระเจา นางอุไทย ปลาบู่ทองและปิงกะชา

เรื่องทิณวงศ์

เมื่อพระทิณวงศ์ได้อภิเษกกับนางทิณเกษรแล้ว พี่สาวต่างมารดาทั้งเจ็ดก็ออกอุบายให้นางหลงใจพระทิณวงศ์โดยการทำร้ายพระทิณวงศ์ถึงสองครั้ง จนพระทิณวงศ์หนีกลับเมือง นางทิณเกษรวิ่งตามจนสลบ พระทิณวงศ์จึงอนุญาตให้นางไปด้วยแต่ต้องแต่งกายเป็นชายและทำเป็นใบ้ ให้ใช้ชื่อจวงคะวะติ เมื่อถึงเมืองแล้วเจ้าเมืองอำพลก็ถวายนางกายวันให้เป็นพระสนมของพระแสงทิณกร นางทิณเกษรน้อยใจและริษยานางกายวัน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

อันเรื่องราวกล่าววงศ์เจ้าจวงใบ้	แต่พระได้คู่คิดริศยา
ไปเที่ยวเล่นเย็นเข้าเฝ้าโสภา	เป็นเนื้อเคราะห์เพราะว่าเวลากรรม
ความผิคน้องสองหนต้องทนโทษ	พระไม่โปรดปรานแล้วมิหน้า
ต้องเป็นใบ้ให้เป็นบ้าสาระยา	ให้เมียข้าใช้สรอยน่าน้อยใจ
	ทิณวงศ์

และเมื่อนางถูกใช้ให้เป่าปี่ให้แก่กษัตริย์เมืองฝ่ง นางก็เป่าปี่คร่ำครวญจนคอแตก
และชมซานหนือออกไปสิ้นใจอยู่ในป่า ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

แขกเมืองฝ่งวังเวงเพลงสังวาท	เสียงสวาสดีหวังประคองครองสงวน
พอแสงทองส่องฟ้าเวลาจวน	นางเซชวนสิ้นแรงสิ้นแรงใจ
จนเสียงแหบสอในคอแตก	โลหิตแขกชิมไทรมชะโลมไหล
เสียงปี่หยุดซบสลายไป	แล้วกลับได้สมประคองมิกำลัง
จึงคิดว่าถ้าเราตายกลายเป็นหญิง	เหมือนชั่วจริงยิ่งจะอายเมื่อภายหลัง
เห็นเขาหลย่องออกมานอกวัง	วังเซซึ่งรีบออกนอกพารา
ไปทางถึงกิ่งโยชนขึ้นโศกแห่ง	พอรุ่งแจ้งแสงสว่างกลางเวหา
ล้มสลบซบเสือกเกลือกกายา	สิ้นชีวาวยาวางอยู่กลางไพร
	ทิณวงศ์

๕ พระทิณวงศ์ตามไปพบศพจนจะด้วยดีพระทิณวงศ์ก็เสียใจจนขาดใจตาย พระอินทร์
จึงลงมาชุบชีวิตทั้งสอง เมื่อท้าวณัณวงศ์ทราบความจริงก็จัดการอภิเษกให้ทิณวงศ์กับนางทิน
เกษร นางกายวันริษยานางทินเกษรจึงส่งสารไปให้ท้าวอำพลช่วย ท้าวอำพลบอกข่าวเรื่อง
ข้างเผือกหลวงให้พระทิณวงศ์ไปคล่องข้าง นางกายวันก็ให้ยายบ่าบิไปสะกดจับนางทินเกษร
มาทนต์จนสลบแล้วเอาไปทิ้งน้ำ แม้นางทินเกษรจะยังไม่สิ้นชีวิตแต่ก็ต้องพลัดพรากจากพระ
แสงทิณกรเพราะความริษยาของนางกายวัน

เรื่องนกกระเจา

เมื่อสรณสิทธิ์ได้อภิเษกกับนางสุวรรณเกษรแล้ว อยู่มาวันหนึ่งสรณสิทธิ์
ก็ชวนพี่เลี้ยงไปเที่ยวป่า ไปพบกวางนอนตายอยู่สรณสิทธิ์จึงถอดหัวใจเข้าไปอยู่ใน
ร่างกวางแล้วเที่ยวชมป่า ให้พี่เลี้ยงคอยเฝ้าร่างเอาไว้ พี่เลี้ยงเกิดความอิจฉา
สรณสิทธิ์ที่มีความรู้เท่า ๆ กับตนแต่ได้เป็นถึงอุปราชและมีชายาเป็นธิดาเจ้าเมือง
จึงถอดหัวใจเข้าร่างของสรณสิทธิ์ แล้วเผาร่างของตนเสีย สรณสิทธิ์ซึ่งอยู่ในร่าง

ของกวางจึงไม่สามารถเข้าร่างของตนได้ และต้องพลัดพรากจากชายาเพราะความ
อิจฉาริษยาของพี่เลี้ยง

เรื่องนางอุไทย

ท้าวภัญญา เจ้าเมืองจุโลม มีพระธิดาชื่อนางฉันทาซึ่งท้าวการบขอไว้ให้
พระกาลสทุตั้งแต่อายุ 7 ขวบ ท้าวภัญญาส่งสารมาทวงสัญญา พระกาลสทุจึงต้องจาก
ไปแต่งงานกับนางฉันทา แต่ได้ให้ช่างทองมาทำรูปทองเป็นรูปเหมือนของทั้งสององค์
แล้วเปลี่ยนกันไว้ดูต่างหน้า เมื่อพระกาลสทุแต่งงานกับนางฉันทาแล้วก็ได้รักใคร่
นางแต่อย่างใด นางสืบรู้ว่าพระกาลสทุมิรูปทองจึงเอาไปทิ้งน้ำ พระกาลสทุจึงไม่ไป
หานางอีกเลย นางฉันทาอิจฉานางอุไทยจึงให้สองเฝ้าผิวเมียไปหลอกนางอุไทยมา
สองเฝ้าหลอกให้นางอุไทยขึ้นสำเภาขนัต แล้วจับตัวมาให้นางฉันทา นางฉันทาให้คน
ทุบตีนางอุไทยโดยกล่าวหาว่านางเป็นขโมย แล้วให้นำนางอุไทยไปทิ้งน้ำ นางได้รับความ
ช่วยเหลือจากหญิงชราจึงรอดชีวิต

เรื่องปลาบู่ทอง

เมื่อนางเอื้อยได้เป็นมเหสีของท้าวพรหมทัต นางขนิษฐีมารดาเลี้ยงก็ริษยา
ยิ่งนัก พยายามหาทางกำจัดนาง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

รู้ว่าเทวี นางเอื้อยกัลยา ได้เป็นกษัตรา เมียเจ้ากรุงไกร
กลุ้มกลัดขัดแค้น ในดวงทรวงแน่น คับแค้นขัดใจ
มันเป็นมเหสี ได้คืนนานไป ตัวกู่นี้ไสร จะได้อาย
มากจะผลาญ ให้สิ้นศูนย์ปราณ ตั้งใจกฎหมาย

ปลาบู่ทอง

นางจึงไปหาหมอเสน่ห์ให้ช่วยกำจัดนางเอื้อย โดยนางอ้ายและนางอี่เข้าไป
บอกนางเอื้อยในวังว่าบิดาป่วยหนัก เมื่อนางเอื้อยกลับมาเยี่ยมบิดานางขนิษฐีก็ให้ไพร่

พลร่อยข้างนอก ให้นางเอื้อยเข้าไปแต่เพียงผู้เดียวและให้นางเปลี่ยนเครื่องทรงเพื่อ
อาบน้ำเสียก่อน นางเอื้อยจึงเหยียบกระดานหกตกลงไปในกระแสน้ำร้อนตามแผนการณั้
ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ฝ่ายองค์นางพระยา	นั่งวาทาพาธไป
โถมยงสั่งพวกไพร่	แล้วเข้าไปคนเดียวดาย
ส่วนนางชนินธุ	แยบคายดีจึงภิปราย
เชิญเจ้าชัระกาย	ให้สวายก่อนเกิดรา
นางพระยาพาธตรง	เปลื้องเครื่องทรงจากกายา
โถมยงไม่สงกา	สรงคงคาเหยียบถุกยนต์
กระดานหกตกลงไป	ดินอยู่ในน้ำร้อนรน
พองลอกปอกทั้งตน	ม้วยวายชนม์สิ้นชีวา
	ปลาบู่ทอง

แล้วนางชนินธุก็ให้นางอ้ายสวมเครื่องทรงของนางเอื้อยเข้าไปในวังพร้อม
กับน้ายาเสนห์ไปด้วยเพื่อป้ายท้าวพรหมทัตให้หลงลืม

เรื่องปิงกะชา

เมื่อท้าวกาลสิกขิตเสกกับนางปิงกะชาแล้วนางก็ตั้งท้อง ทำให้นางคาวิมเหสี
องค์ก่อนริษยา จึงหาทางให้ท้าวกาลสิกขิตไล่นาง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

มเหสีแต่เดิมมา	ริษยาอาทัย
อิตัวคิมันมิก้อง	กุดจะต้องหาเหตุใส่
ให้ท้าวขับไล่ไป	จากเวียงชัยให้มรณา
	ปิงกะชา

ทิววงศ์ ความอิจฉาของนางกายวัน ทำให้พระทิววงศ์พลัดพรากจากนาง
ทินเกษร

นางอุไทย ความอิจฉาของนางฉันทา ทำให้พระสุทกุมารพลัดพรากจาก
นางอุไทย

ปิงกะชา ความอิจฉาของนางคาวี ทำให้ท้าวกาลิณพลัดพรากจากนาง
ปิงกะชา

- แม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง ดังเรื่อง

ปลาน้ำทอง ความอิจฉาของนางกนิษฐี ทำให้ท้าวพรหมทัตพลัดพรากจาก
นางเอื้อย

- พี่น้องต่างมารดา ดังเรื่อง

ทิววงศ์ ความอิจฉาของพี่สาวทั้งเจ็ดองค์ของนางทินเกษร ทำให้พระ
ทิววงศ์พลัดพรากจากนางทินเกษร

- เจ้านายกับพี่เลี้ยง ดังเรื่อง

นกกระเจาบ ความอิจฉาของพี่เลี้ยง ทำให้สรรพสิทธิ์พลัดพรากจากนาง
สุวรรณเกสร

จะเห็นได้ว่าเรื่องที่แตกต่างจากเรื่องอื่น ๆ คือ เรื่องนกกระเจาบ ซึ่งเป็น
ความอิจฉาริษยาของพี่เลี้ยงและเป็นความอิจฉาของบุรุษเพศ พี่เลี้ยงของสรรพสิทธิ์
คงจะคิดว่าตนและสรรพสิทธิ์มีความสามารถที่ทัดเทียมกัน แต่สรรพสิทธิ์โชคที่ได้ทั้ง
ธิดาเจ้าเมืองและตำแหน่งอุปราช การแย่งชิงของพี่เลี้ยงจึงมีจุดประสงค์ทั้งตัวธิดา
เจ้าเมืองและตำแหน่งอุปราชดังกล่าว ส่วนในเรื่องทิววงศ์ นางอุไทย ปลาน้ำทอง
และปิงกะชา เป็นความอิจฉาริษยาที่เกิดขึ้นในครอบครัว และเป็นครอบครัวที่ฝ่ายชาย
มีภรรยาหลายคน การชิงดีชิงเด่นไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะรุ่นภรรยา แต่บางเรื่องต่อเนื่อง
มาถึงรุ่นลูกด้วย สิ่งนี้แสดงให้เห็นความขัดแย้งของบุคคลในครอบครัวไทย ซึ่งกล่าวได้
ว่าเป็นลักษณะหนึ่งของสังคมไทยที่ถูกสะท้อนออกมาในรูปของนิทาน ดังที่ ศิราพร
ฐิตะฐาน (2537:17) ได้กล่าวไว้ว่า "ในกรณีนี้ที่คนไทยเป็นเรื่องของพ่อตา-
ลูกเขย เมียหลวง-เมียน้อย ย่อมสะท้อนความขัดแย้งในครอบครัวไทยซึ่งเป็นครอบครัว

ขยายและครอบครัวย้อน (ไม่ใช่ครอบครัวเดี่ยว เช่น สังคมตะวันตก) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า
เนื้อหาของนิทานมีความสัมพันธ์กับความเป็นจริงในสังคมนั้น ๆ อย่างลึกซึ้ง"

4.3 ความพยายาม

การพลัดพรากจากคู่ครองของตัวละครเอกที่เกิดจากความพยายามของ
ผู้อื่นที่มีข้อคิดในครอบครัว ปรากฏในเรื่องธนุขรรค์

เมื่อท้าวพรหมารูว่าแท้ที่จริงธนุขรรค์คือคนไม่ใช่ขี้เขี้ยว ก็ให้รับธนุขรรค์และ
นางประไพสุริยาเข้าเมือง เศรษฐีที่ธนุขรรค์เคยไปขอลูกสาวเห็นกลับเป็นคนจึงให้
บริวารไปหาเพื่อล่อลวงอยู่กับลูกสาว นางจึงถูกกักขัง เมื่อใกล้ตายนางเจ็บใจค้น
ธนุขรรค์ จึงไปเกิดเป็นเปรต เปรตนางอำพันตามไปอาละวาดระหว่างทางที่ธนุขรรค์
พานางประไพสุริยากลับเมือง ธनुขรรค์ทำทาราถล้อมเปรตนางอำพันไว้ แต่เมื่อ 7 วัน
ผ่านไปทาราถนั้นก็หาย เปรตนางอำพันจึงตามเข้าเมือง เอายาให้ธนุขรรค์กินจนคลุ้ม
คลั่งสั่งประหารนางประไพสุริยา เพชฌฆาตฆ่านางไม่ได้ นางจึงหนีเข้าป่าไปพร้อมกับ
พี่เลี้ยง

การที่นางอำพันผูกพยาบาทจนไปเกิดเป็นเปรตนั้น แสดงให้เห็นถึงความเชื่อ
ในเรื่องภูติปิศาจ ซึ่งความเชื่อนี้มีในสังคมไทยมาแต่อดีตกาล ดังที่ สุภาพรรณ
ณ บางช้าง (2535:34) ได้กล่าวไว้ว่า " ผีและเทวดา เหล่านี้เป็นความเชื่อท้องถิ่น
ซึ่งมีอยู่ เป็นความเชื่อพื้นฐานของสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัย " เรื่องของภูติปิศาจ
จึงมักจะปรากฏในวรรณคดีไทยอยู่เสมอ ๆ ดังในเรื่อง โองการแข่งน้ำ มีข้อความขอ
ให้ผีช่วยลงโทษผู้ที่คิดไม่ซื่อต่อพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งในข้อนี้ สุภาพรรณ ณ บางช้าง
(2535:35) ได้แสดงข้อคิดเห็นถึงอำนาจของผีและเทวดาไว้ว่า "เป็นอำนาจที่เนื่อง
กับความมั่นคงทางศีลธรรมและความมั่นคงทางสังคมที่สำคัญอีกประเภทหนึ่งของสังคมไทย"

4.4 ความเชื่อเรื่องกรรม

นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว อีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้ตัวละครเอกพลัด

พรากกันคือ ความเชื่อเรื่องกรรม ดังปรากฏในเรื่องสุวรรณหงส์ยนต์
นางประทุมเจ้ากรรม พระสุวรรณจึงชักหงส์ยนต์ลงมากลางป่า เมื่อคลอดโอรส
แล้วนางประทุมอยากฝังไฟ พระสุวรรณไปหาไฟ จึงเกิดเคราะห์กรรมให้พลัดพราก
จากกันขึ้น ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

วอนว่ากับพระสามี	จะทำไฉนดี
น้องนี้จะได้ฝังไฟ	
พระหน่อสรีวงศ์ทรงไทร	ได้ฝังทรมวย
ภูวไฉนก็ขึ้นหงส์ยนต์	
ชักสายบ้ายขึ้นเวหน	องค์พระภูวคล
แลเห็นไฟที่ในเกตรา	
ชักหงส์ร้อนตรงลงมา	ครั้นถึงนาวา
ราชาก็ฉวยค้นไฟ	
ได้แล้วจึงรีบกลับไป	<u>เคราะห์กรรมทำไว้</u>
ภูวไฉนชักสายหงส์ยนต์	
ถูกไฟใกล้ติดติดลน	ในกลางเวหน
หงส์ยนต์ก็ไหม้ทันใด	
ตกลงตรงคงคาลัย	องค์พระภูวไฉน
เวียนว่ายอยู่ในกลางวล	
	<u>สุวรรณหงส์ยนต์</u>

สำหรับการพลัดพรากของพระสุวรรณและนางประทุมนี้เกิดจากกิเลสของนาง
ประทุมที่อยากจะฝังไฟและเกิดจากความประมาทของพระสุวรรณที่วางดับไฟไว้ใกล้กับ
สายยนต์ทำให้สายยนต์ไหม้ หงส์ยนต์จึงตกลงไปในทะเล การพลัดพรากของคนทั้งคู่
จึงจัดเป็นกรรมในปัจจุบันชาติ เกิดจากการกระทำของตนเอง

5. อนาคตในตอนกลับมาพบกัน

ตัวละครเอกฝ่ายชายและฝ่ายหญิงที่พลัดพรากจากกัน จะกลับมาพบกัน ด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

5.1 การสร้างโรงงาน

5.2 การพิสูจน์ความจริง

5.3 การตามหากัน

5.4 การรื้อยมาลัยเล่าเรื่อง

5.1 การสร้างโรงงาน

การติดตามหากันวิธีหนึ่งที่ไม่ต้องเดินทางคือ การสร้างโรงงาน โดยสร้างศาลาโรงงานเขียนภาพชีวิตประวัติแล้วให้คนคอยสังเกตกิริยาอาการของผู้ที่มาดูรูปภาพเหล่านั้นว่าแสดงอาการผิดปกติหรือไม่ วิธีการนี้ปรากฏในเรื่องสุวรรณหงส์ยนต์ เมื่อนางประทุมพลัดพรากจากลูกและพระสุวรรณ นางก็ตามหาลูกจนพบและให้สร้างศาลาโรงงานไว้หน้าเมือง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

แล้วเขียนลิขิต เอาเข้าไปปิด ดัดศาลาไทย
กล่าวตามเหตุผล แต่ต้นเดิมไป เรื่ององค์ทรงไชย แต่ได้มารดา
เป็นกรรมวิบาก จนแม่พลัดพราก ต้องจากราชา
แจ้งตามยบุล แต่ต้นเดิมมา ให้แจ้งกิจจา ศาลาโรงงาน
ให้มีผู้เฝ้า สำนับกับเข้า ทั้งควทังหวาน
จัดหาเอาไว้ จะให้อาหาร กับคนกันดาล เป็นทานทั่วไป
ถ้าพระผานเกล้า บิดาของเจ้า เขาไม่บรลัย
มาเห็นสวรา ที่ศาลาไฉย ก็จะไม่ตั้งใจ ร่ำไห้โศกา
สุวรรณหงส์ยนต์

พระสุพรรณนั้นเมื่อหงส์ยนต์ไฟไหม้ตกลงในทะเลก็อาศัยเรือสำเภาดำเนินทาง
มาเรื่อย ๆ เรือสำเภามาที่เมืองของท้าวพรหมทัต พระสุพรรณเดินชมเมือง
ไปพบศาลาโรงทานที่เขียนเรื่องของตนเองเข้าก็ร้องไห้ คนเฝ้าจึงรีบไปทูลพระกฤษณา
และนางประทุม ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

...	องค์พระภูบาล
เห็นเรือนิทานพิศดู	
น้ำเคืองเหมือนเรื่องของกู	ใครหนอช่างรู้
ที่ผู้มาแกล้งเขียนไว้	
ยิ่งพิศยิ่งคิดหมองใจ	คิดถึงทราชม้วย
ชลไฉนไหลอาบรักตรา	
ฝ่ายผู้เฝ้าศาลา	เห็นคนที่มา
โสภาคเรือนิทาน	
ก็รีบมาเฝ้าภูบาล	...
	สุพรรณหงษ์ยนต์

พระสุพรรณจึงได้พบกับมเหสีและโอรส ทั้งสามจึงพากันกลับเมือง

การสร้างศาลาโรงทานเพื่อเสาะหาคู่ครองที่จากกันไปในนี้ เป็นวิธีการสืบหา
ที่ไม่ต้องเดินทาง เพียงแต่คอยสังเกตผู้ที่มาดูภาพชีวประวัติว่าผู้ใดมีอาการร่วมลึกซึ้ง
และแสดงอาการผิดปกติออกมา และวิธีการนี้ก็ดีกว่าสังเกตแต่เพียงรูปร่างภายนอก
เพราะคู่ครองอาจอยู่ในสภาพปลอมแปลงร่างกายมาก็ได้ อย่างไรก็ตาม ธรรมเนียมการ
สร้างศาลาโรงทานนี้เป็นธรรมเนียมของอินเดียหาใช่ของไทยไม่ ดังที่ เอื้อนทิพย์
นิระเสถียร (2529:179) ได้กล่าวไว้ว่า

ธรรมเนียมการสร้างศาลาที่นักคนเดินทางหรือโรงทานเช่นนี้

เห็นได้ชัดว่าเป็นธรรมเนียมอินเดีย ไม่ปรากฏในธรรมเนียมไทย ในประวัติศาสตร์อินเดีย กล่าวว่า สังคมสมัยจักรวรรดิคุปตะ (ค.ศ. 320-535) ชนชั้นสูงมีวัตรปฏิบัติดีมาก ใจบุญ โอบอ้อมอารี นิยมสร้างโรงงาน ที่พักคนเดินทางไว้บริการคนจนและคนเดินทาง ความนิยมดังกล่าวอาจเป็นต้นเค้าการสร้างศาลาโรงงานเขียนภาพชีวประวัติเพื่อสืบทอดคุณค่าที่พลัดพรากไปในนิทานชาดกที่เล่าสืบ ๆ กันมา

5.2 การพิสูจน์ความจริง

การกลับมาพบกันโดยวิธีพิสูจน์ความจริงนี้ มีทั้งการเสาะหาความจริงด้วยตนเองเพราะเกิดความสงสัยและการพิสูจน์โดยใช้ความรู้ความสามารถเฉพาะตัวซึ่งผู้ที่ต้องการตัวเท่านั้นจึงจะมีอยู่หรือทำได้ ดังที่ปรากฏในเรื่อง ชันทอง นกกระเจา และปิงกะชา

เรื่องชันทอง

นางชันทองนั้นแม้จะตามหาพระสุดจินดาจนพบแต่ก็ไม่สามารถบอกได้ว่านางคือชันทองเพราะถูกสาปให้อัปลักข์และเป็นใบ้ เมื่อพระคาราพิไชยผู้เป็นพี่ชายไปพบนางในป่า นางจึงพยายามเล่าโดยใช้ท่าทางเพื่อให้รู้ว่านางเป็นใคร พระคาราพิไชยยังไม่เชื่อนักแต่ก็ต้องการพิสูจน์จึงพากันไปเมืองของพระสุดจินดา เมื่อแรกนางชันทองตัวปลอมบอกว่านางไม่มีพี่น้อง พระคาราพิไชยกับจักร์มาลัยจึงรู้ว่านางเป็นตัวปลอม แต่ต่อมานางไหวทันจึงบอกว่าพระคาราพิไชยเป็นพี่ พระคาราพิไชยจึงให้ทั้งสองพิสูจน์ด้วยการลงขัน นางยักษ์ลงไม่ได้แต่ชันทองตัวจริงสามารถลงได้

การที่จะให้นางชันทองกลับมาอยู่ร่างเดิมจะต้องเอาเลือดของนางยักษ์มาล้างคำสาป พระสุดจินดาจึงให้เพณฆาตเชือดนางยักษ์เพื่อเอาเลือด ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เพื่อฆาตราชมันรับบรรหาร จับนางมารมา เชือดพอ เลือดไหล
 เอาขันทองรอง เลือดที่เชือดไว้ แต่พอได้เต็มขันสุวรรณรอง
 แล้วขับไล่ให้ไป/เสียในป่า นางยักษ์ราชภูตสยดสยอง
 ขันทอง

เมื่อได้เลือดมาราดตัวนางขันทองก็กลับเป็นร่างเดิมและได้ครองคู่กับพระ
 สดจินดาต่อไป ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

สามกษัตริย์เบิกบานสำราญจิตต์ ได้โลหิตนางยักษ์คืนกหนา
 ก็เอาเลือดรดลงองค์สุดา กลยาล์ขันทองสิ้นหมองมล
 กลับเป็นองค์คงร่างเหมือนนางเก่า โฉมเฉลาโสมนัสสั่นซัดสน
 ดังซันดับกลับคืนได้คืนชนม์ ภูวดลเชษฐาภิรมย์
 ขันทอง

เรื่องนกกระเจาบ

เมื่อสรรพสิทธิ์รู้ว่าพี่เลี้ยงถอดหัวใจเข้าร่างของตนก็ตามเข้าเมือง ระหว่าง
 ทางไปพบซากนกแก้วจึงออกจากร่างกว้างเข้าร่างนกแก้วบินไปหานางสุวรรณเกสร
 ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

มาถึงไร่แล้ว มาพบนกแก้ว อันที่มรณา
 จึงถอดหัวใจ ออกมิได้ช้า จากร่างมฤคา เข้ารูปสกุณี
 สมความคิดแล้ว เข้ารูปนกแก้ว ได้แล้วจรรลี
 เฉียวฉินบินบน โดยหนวัก มาถึงบุรี บัดเดียวทันใจ
 จึงสกุโฬ บินถาผาไผ เข้าสู่วังใน
 เห็นเปิดบัญชร บินร่อนเข้าไป จับหน้าเกลี้ยง แล้วมีวาจา
 นกกระเจาบ

นกแก้วบอกกับนางสุวรรณเกสรว่าเขาคือสรพลสิทธิ์สามีของนาง ตั้งคำ
ประพันธ์ต่อไปนี้

อันว่าฉันนี้ มิใช่อื่นไกล ข้านี้มีใช้ เป็นสกุณา
ข้าคือสามี ของนางเทวี อย่าได้สงกา
ตัวนี้จะเล่า ให้เจ้าฟังนา

นกกระเจา

สรพลสิทธิ์ในร่างของนกแก้วก็เล่าเรื่องในป่าให้นางสุวรรณเกสรฟัง ทั้งสอง
จึงวางแผนกันโดยนางสุวรรณเกสรไปอ้อนวอนให้สรพลสิทธิ์ปลอมแสดงอิทธิฤทธิ์ใน
การถอดหัวใจให้ดู สรพลสิทธิ์ปลอมจึงให้ทหารหาสัตว์ตายมาให้ ชาวเมืองต่างก็พากัน
มาดู นางสุวรรณเกสรซ่อนนกแก้วไว้ในหีบหมาก เมื่อสรพลสิทธิ์ปลอมถอดหัวใจเข้าร่าง
ของแพะนางจึงเปิดหีบออกให้นกแก้วออกมาเข้าร่างสรพลสิทธิ์ ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

นางสุวรรณเกสร จึงนางบังอร เปิดหีบทันใด
จะให้หัวเจ้า เข้ารูปท้าวไท ด้วยนางทรมวย มีใจโกรธา
เมื่อนั้นสรพลสิทธิ์ปริชา ขึ้นโกรธโกรธา ถอดดวงหทัยโดยไว
ออกจากนกแก้วทันใด เข้ารูปภูไน บัดใจจึงสั่งเสนา

นกกระเจา

สรพลสิทธิ์สั่งให้ฆ่าแพะ แล้วก็ครองคู่กับนางสุวรรณเกสรด้วยความสุข ตั้งคำ
ประพันธ์ต่อไปนี้

สองราสำราญพระทัย

นางสุวรรณเกสรทรมวย สมความคิดไซ้
ก็ชื่นชมยินดี

สรร เสริญปัญญาสามี สรรพสิทธิฤทธิ
 ปรึกษาประ เสรฐกว่าคน
 ทั้งสองครองนิเวศน์มณฑล ไตรภพจบสกล
 เป็นบรมสกุขาสถาพร
 นกกระจาบ

เรื่องปิงกะชา

เรื่องนี้นางปิงกะชาไม่ได้พิสูจน์ความจริงด้วยตนเอง แต่ท้าวกาลิกลึกเกิดความ
 สงสัยในตัวฤาษีที่จู่ ๆ ก็หายไป ไม่มีผู้ใดพบเห็น เกรงจะเป็นเล่ห์กลของผู้ที่รักษานาง
 ปิงกะชา ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ท้าวฝั่ง เสนี ว่าพระฤาษี ผิดที่หนักหนา
 จะเป็นเล่ห์กล ด้วยคนริษยา เกียจกันฉันทา ด้วยนาง เทวี
 ไม่ทันตรึกตรอง ให้เสียเวลาน้อง ต้องจากธานี
 ปิงกะชา

ท้าวกาลิกลึกจึงออกสืบเรื่องด้วยตนเอง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

อย่าเลยตัวกู จะไปฟังดู ท้าวทุก เคาหา
 นวกชาวเวียงไชย ได้แจ้งกิจจา ความลับนี้หนา คงพาทักกัน
 คิดแล้วแปลงองค์ ปลดเปลื้องเครื่องทรง จากองค์เสียพลัน
 ปลอมเป็นชาวเมือง ยাত্রเฝ้าอยู่ฉายฉาน ฝั่งความสำคัญ จะเป็นฉันทใด
 ปิงกะชา

เมื่อผ่านไปที่บ้านของชายเฒ่าที่ถุกนางควาวิจางวาน ก็ได้ยินชายทั้งสองคน
 ทะเลาะกันเรื่องแบ่งสินบน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ท้าวกาลีกสั่งให้ลงโทษคนทั้งสี่แล้วจึงไปรับนางปิงกะชา และครองคู่กันต่อมา
ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ปิงกะชาท้าวน้อง ขึ้นทรงวอทอง ผุดผ่องใสภา
แตรลั้งข่มองกลอง กิกก้องโกลา โยธีรับมา เข้ายังกรุงไกร
ท้าวชวนน้องนาง เสด็จเยื้องย่าง เข้ายังวังใน
อยู่ด้วยนงคราญ สำนักราษฎร์ทัย ครอบครองไภคย์ ผ่องใสสุกษา
ปิงกะชา

จากตัวอย่างข้างต้น การนิสฺสัจน์ความจริงเพราความสงสัย ดังเรื่องปิงกะชา
จะเห็นว่าตัวละครที่ถูกใส่ร้ายคือนางปิงกะชา ไม่ได้พยายามนิสฺสัจน์ตนเอง เมื่อถูกไล่ไป
อยู่ป่า นางก็ดำเนินชีวิตไปตามยถากรรม เห็นจะเป็นเพราชนางเป็นหญิงชาวบ้าน
ธรรมดา ไม่มีความรู้ความสามารถใด ๆ นางจึงเปรียบเสมือนตัวแทนของผู้ด้อยการ
ศึกษา เมื่อพบกับความอยุติธรรมก็ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองหรือนิสฺสัจน์ตนเองได้

แต่ในเรื่องนกกระเจาบและขันทอง สรรพสิทธิ์และขันทองเป็นตัวแทนของชาย-
หญิงที่มีความรู้ความสามารถ และมีความพยายามในการต่อสู้อุปสรรค จนนิสฺสัจน์ความ
จริงได้ว่าตนเองเป็นใคร ชื่อนี้อาจจะเปรียบได้ว่าผู้ที่มีการศึกษาหรือมีความรู้ความ
สามารถ ย่อมเป็นที่พึงแห่งตนเองได้

5.3 การตามหากัน

การกลับมาพบกับคู่ครองโดยการตามหากันเป็นอนุภาคที่พบมากที่สุด
ดังที่ปรากฏในเรื่อง จักร์แก้ว จันทโครบ จำปาสีตัน ทิณวงษ์ นางอุไทย พระเทวัน-
นางกุลา และพระแสงทิณกร

เรื่องจักร์แก้ว

เมื่อจักร์แก้วเห็นว่ารอเวลามากกว่า 15 ปี ตามที่โหรทำนายแล้ว จึงลาบิดา

มารดาออกตามหานางเทพรำจวน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ลูกขอลาบาทบงษ์จึงประสิทธิ์	ไปเที่ยวติดตามหามารศรี
แต่รอคอยอยู่กว่าสิบห้าปี	เห็นเกินที่เฝ้าคอยมาหลายวัน
ที่โทษกรรมรื้อนรณก็พ้นเคราะห์	ควรจะเสาะสืบไปในไพรสณฑ์
แม้ประสพพบนางกลางอารัญ	พอพร้อมกันจะได้รับกลับนคร
	จักรแก้ว

ระหว่างทางไปพบโอรสคือจักรกรรต กำลังรบกับท้าวณิลันต์ จักรแก้วเห็น
 อานุภาพของแหวนก็รู้ว่าเป็นแหวนที่อยู่กับนางเทพรำจวนจึงเรียกแหวนคืน จักรกรรต
 โกรธมากจึงยิงอาวุธเข้าใส่แต่กลายเป็นข้าวตอกตอกไม้ จึงได้ถามความและรู้ว่าเป็น
 พ่อลูกกัน พากันเข้าเมือง จักรแก้วจึงได้พบกับนางเทพรำจวน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ฝ่ายโอรสเทพรำจวนนวลหงษ์	แลเห็นองค์ภักศดาอุราหมาง
เข้ากราบบาทสามีโสภณกลาง	นุชนางนวลครวญคร่ำรำไร
แล้วทูลแถลงแจ้งตามเนื้อความยาก	แสนลำบากสุดวิบัติแทบตัดไชย
ต้องวิโยคโศกสลดทุกวันไป	หมายจะไม่ได้มาเห็นหน้ากัน
	จักรแก้ว

เรื่องจันทโครบ

เมื่อทราบความจริงว่านางมัจฉินที่ตนพากลับเมืองคือตัวปลอม พระจันทโครบ
 กับพี่เลี้ยงก็ออกตามหานางมัจฉิน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

องค์พระจันทโครบจบโลกา	กับเสนาสैनายไม่วายระกำ
เที่ยวเดินค้นวนเวียนแสวงสวาท	ภูนาถไทยให้ไพร่รำ
	จันทโครบ

เมื่อไปตามที่ถ้ำที่ของนางไม่พบจึงไปหาพระฤาษี พระฤาษีเข้าถามและแจ้งว่า
นางมุลินทร์ไปอยู่กับบิดาที่เป็นพญานาค ให้พระจันทโครบตามไปก็จะพบกัน ดังคำ
ประพันธ์ต่อไปนี้

...	อันองค์อรุณเรศเจ้าไม่ตกชัย
ท้าวภุชงค์รับลงไปเลี้ยงไว้	นางมิได้ยากแค้นแสนส่ำราย
ลูกในครรภ์นั้นก็รอดเจ้าคลอดแล้ว	นวลละอองผ่องแผ้วเหมือนรูปหลาน
เป็นชายชาญฤทธิ์ไกรดังไฟกาลป์	บุญกฐนมากล้าจะรำพัน
คงจะพบสวสนอารมณ์ดี	จงเร่งติดตามไปในไพรสณฑ์
ช้างทิศอาคเนย์เนินอรุณ	จะปะกันมันคงอย่าสงกา
	จันทโครบ

พระจันทโครบเดินทางไปพบพระโอรสจันทวงศ์ จันทวงศ์โกรธที่พระจันทโครบ
บอกว่าตนเป็นลูก จึงยิงอาวุธเข้าใส่ อาวุธทั้งหลายก็กลายเป็นข้าวตอกดอกไม้ม
จันทวงศ์จึงกลับไปเมืองบาดาลเล่าเรื่องท้าวภุชงค์และนางมุลินทร์ฟัง ทั้งหมดพากัน
ขึ้นมาจากบาดาล พระจันทโครบกับนางมุลินทร์จึงได้พบกัน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

มุลินท์ผินพักตร์เห็นสามี	นางเทวีวังเข้าทอดเอาบาท
ศิโรราบกราบลงที่ตรงบาท	ใจจะขาดด้วยความเสน่หา
ไม่ทันแล้วความยากที่จากมา	กลยอนิ่งแน่นสลับลง
	จันทโครบ

เมื่อพากันกลับไปเมืองบาดาล ท้าวภุชงค์ก็จัดงานฉลองให้ ดังคำประพันธ์
ต่อไปนี้

ครั้นถ้วนทศสัปดาห์วัน	จะทำขวัญลูกรักทั้งสองรา
-----------------------	-------------------------

...

ถั่วลิสงสำเร็จจืดวันเป็นผาสุก

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทั้งโถมขององค์จุลินทรีย์

• • •

แสนสนุก เมืองฝ่งทั้งกรุงศรี

๘ เปราปรดิษฐ์ เทิง เริงสำราญ

กับจันทโรครบ เกษมสอาด

จำนวน ๑๐๐

เรื่องจำปาเริ่มต้น

เมื่อยักษ์ตรีภรณลักนางบุผาไปแล้ว เทวดาก็มาปลุกพระอนันต์และเล่าเรื่องให้ฟัง ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

ปลูกพระหน่อรัตนียาแล้วอารักษ์

มันลอบพากัลดยาไปชมชีวิต

ขอพระองค์ทรงศักดาปรีชาชาญ

กัมพระพัตร์แจ้งเหตุน่าเพทพาล

นางไม่คิดร่วมรักสมัครสมาน

ตามนงคราญ เกิดจะพบประสพกัน

จำพวกอื่น

พระอนันต์ตามหานางขุผาจนได้ไปพบโอรสแล้วเกิดต่อสู้กัน เสียงต่อสู้ตั้ง
มากจนนางขุผาตามไปด จึงพบกับพระอนันต์ ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

แลเห็นองค์ภัสสถานราลักษ์

กับไอรสยศยงทรงฤทธิ์

วิ่งเข้ากอดบาทบงส์ของทรงศักดิ์

เข้าหาพนักงานต่อฤทธิ์ไม่คิดหนี

พระ เทพิตกประหม่าอยู่ช้านาน

แล้วชนนักตรัสภาน่าสงสาร

จำปาสีต้น

เรื่องทมิฬ

เมื่อรู้ว่านางทิพเกษรหายไป พระทิดวงศ์ซึ่งไปคล้องช้างอยู่ที่ออกตามหานาง
โดยไม่กลับเข้าเมือง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ไอ้แม่ทัพยมลทาสดาสมร มิได้แก้แ้วตางางอน
 ไม่ขอจรเขตรันธุ์จนวันตาย จะขอบังคมลาผ่านพระบาท
 เกี่ยวตามนุชสดสวาทเหมือนมาดหมาย ...

ทิววงษ์

เทวดาช่วยบอกทางให้ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เทพไทคิดพลางทางบันดาล ให้แจ้งการโดยสับนจินตนา
 บอกสำนักนี้หลักแหล่งแห่งสมร ทนทางจรตามมิตร เบื้องทิศา

ทิววงษ์

พระทิววงษ์จึงเดินทางไปตามทิศทางในความฝัน พบพระญาติที่นางทิวเกษร
 อาศัยอยู่ด้วย ทั้งสองจึงได้พบกัน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

โณนางชีศรีสมรเจ้าช่อนอยู่ คอยแอบดูสอดมองตามช่องฝา
 พอเห็นแท่นนี้ชัดว่าศักดิ์ นางวิ่งมากอดบาทเพียงขาดใจ

ทิววงษ์

เรื่องนางอุไทย

นางอุไทยถูกนางฉันทาทุบตีและนำไปทิ้งน้ำเพื่อให้ตาย แต่นางก็รอดมาได้
 ไปอาศัยอยู่กับยายเฒ่าขายน้ำเต้า นางอุไทยแก้แค้นนางฉันทาจนนางถึงแก่ความตาย
 พระกาลสุทจึงบวชให้นางฉันทา ขณะที่บวชอยู่นางอุไทยก็พ่ายเรือผ่านไปและสร้าง
 ร่องขายแป้ง พระกาลสุทได้ยินเสียงจึงให้คนมาพาตัวไปพบ ทั้งสองจึงได้พบกัน
 ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้นนันทิ ลูกขึ้นจากที่ วังรืมาหา

ครั้นถึงจึงเห็น อุไทยชายa มือฟายน้ำตา โสการ่าไร
นางอุไทย

พระกาลสัจจิงสิกมาหานางอุไทย และพากันกลับเมือง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้นพระองค์ ใจจิตต์คิดปลง สิกออกด้วยพลัน
ชมน้องนารี พันปีกระสัน เมื่อแรกพบกัน รักสุดเสนาหา
ตายแล้วเกิดใหม่ บุญตัวเจ้าไชรี เจ้าไม่มรณา
พลัดพรากจากแล้ว พบแก้วแววตา ยอดมิ่งกึ่งฟ้า เราพากันไป
นางอุไทย

เรื่องพระเทวีนางกุลา
เมื่อนางจันทะมาลีถูกยักษ์ลักพาตัวไป พระเทวีนก็ออกตามหานาง ดังคำ
ประพันธ์ที่ว่า

ตรัสลงชวนกลาคลาไคล ทั้งพวกพลไกรพร้อมหน้า
เสด็จจากที่ประทับพลับพลา เทียวหาโฉมยงนางนาง
พระเทวีนางกุลา

เมื่อนางกุลาพบนางจันทะมาลีและฆ่ายักษ์ห้คัจกรตายแล้ว พระเทวีนก็ส่งวอ
ไปรับนางจันทะมาลีจากสวณของท้าวห้คัจกร ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ว่าพระหน่อเนราสามี เธอผลาญเจ้าบุริบรไลย
กัดเนื้พระเสด็จเข้ามา อยู่ในภาราเป็นใหญ่
มีรับสั่งพระองค์ทรงไชย ให้มารับทราวม้วยเข้าในวัง
...

นางรีบจากอาศน์ยาตรา	กัลยา เคียงข้างทั้งสอง
ตรงมาขึ้นวอสุวรรณอันเรืองรอง	พวกเกณฑ์กองห่มแทนนกันไป
	พระ เทวันนางกลา

เรื่องพระแสงทิณกร

เมื่อพระแสงทิณกรทราบว่านางเทพศกฤกษ์ห้ศักรหลอกนาตัวไปก็ออกติดตาม เทวดาบอกเรื่องของท้าวห้ศกรรู้และชี้ทางไปเมืองจักรวานให้ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เทพเจ้าเล่าแจ้งแถลงประจักษ์	อันขุนยักร์ฤทธาจะหาไทน
สองพี่น้องกล้าหาญการชิงไชย	ใครมาไม่บรรลียอย่าสงกา
...	...
บัดนี้สองพี่น้องทำกล้านัก	พานงลักษ์ลัดพรากจากสถาน
ไปทิศนี้จำไว้อย่าได้นาน	หลายวันวานอสรมันพาไป
	พระแสงทิณกร

พระแสงทิณกรรู้ว่านางเทพศกลั่นใจตายก็เสียใจ ถูกจับขังอยู่ในเมืองยักร์ เทวดานางเทพศและนี้เลี้ยงไปให้พระฤาษีชุบชีวิต ต่อมาพระทิมรัตน์ไอรสไปช่วยพระทิมวงศ์มาได้ ท้ายที่ลุดยักร์ห้ศกรรู้ยอมแพ้ พระทิมวงศ์และนางเทพศจึงได้ครองเมืองจักรวาน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ฝ่ายองค์พระทิมกรขจรเดช	กับชาเขศรรคเรศมเหสี
ได้ครอง เมืองจักรวานผ่านธานี	बारमीแผ่ไกลในโลกา
	พระแสงทิณกร

จากเรื่องดังกล่าวข้างต้น ส่วนใหญ่พระเอกจะเป็นฝ่ายออกตามหานางเอก ซึ่งก็น่าจะเป็นเรื่องที่เหมาะสมเพราะบุรุษเป็นเพศที่เข้มแข็งกว่าสตรี และการเดินทางไปตามสถานที่ต่าง ๆ ก็มีอันตรายน้อยกว่าสตรี

จากเรื่องที่กล่าวถึงมีเรื่องที่นางเอกตามหาพระเอกอยู่เพียงเรื่องเดียวเท่านั้น คือ นางอุไทย แต่ก็เป็นเพียงในช่วงสุดท้าย เพราะในครั้งแรกที่พระกาลสุตต้องไปเข้าพิธีอภิเษกกับนางฉันทานั้น นางอุไทยก็ยอมรับชะตากรรมแต่โดยดี แต่นางฉันทาให้คนไปหลอกนางมาพบตีและโยนทิ้งน้ำเพื่อหวังฆ่านาง นางจึงแค้นแค้นจนนางฉันทาถึงแก่ความตาย และนางก็ตามหาพระกาลสุตจนพบกัน

การกระทำของนางอุไทยที่แค้นแค้นนางฉันทาอาจเป็นเพราะว่านางมีเชื้อสายนพพานาค เมื่อมีผู้มาทำร้ายนาง ความโกรธของนางจึงรุนแรงกว่ามนุษย์ และวิธีการแค้นแค้นของนางอุไทยที่ทำร้ายผู้อื่นจนถึงตายนั้นก็ค่อนข้างจะผิดวิสัยของสตรีเพศโดยทั่วไปที่เป็นนางเอกในนิทาน

ข้อน่าสังเกตในอนภาคนี้อีกหนึ่งข้อคือ เมื่อพระเอกตามหานางเอกและได้พบกับลูกก่อนจนเกิดการต่อสู้กันนั้น อาวุธที่ลูกใช้ทำร้ายพ่อกลับกลายเป็นข้าวตอกดอกไม้ดังเรื่อง จักรแก้วและจันทโครบ ข้อนี้ น่าจะให้อธิบายได้ว่า ชื่นเชื่อว่าบิดามารดาแล้วผู้เป็นบุตรควรเคารพยกย่อง แม้จะไม่เคยเลี้ยงดูก็ต้องถือว่าเป็นผู้ให้กำเนิด เป็นผู้ที่มีพระคุณอย่างสูง ข้าวตอกดอกไม้จึงเป็นสัญลักษณ์ของความเคารพบูชาที่บุตรพึงมีต่อบิดามารดา

5.4 การร้อยมาลัยเล่าเรื่อง

การกลับมาพบคู่ครองโดยวิธีนี้ปรากฏในเรื่อง ปลาบู่ทอง

เมื่อนางเอื้อยตกกระแท่น้ำร้อนตายก็ไปเกิดเป็นนกแขกเต้า บินเข้าไปหาท้าวพรหมทัต ท้าวพรหมทัตเลี้ยงไว้ เมื่อท้าวพรหมทัตไม่อยู่นางเอื้อยก็ส่งข่าวนกแขกเต้า นกแขกเต้าถูกถอนขนหนีตายไปพบพระฤาษี พระฤาษีจึงชุบนางให้เป็นคนดังเดิมและเสกกุมารให้เป็นลูก พระกุมารสอบถามหานาง นางเอื้อยจึงอยากให้ท้าวพรหมทัตรู้ว่านางอยู่ที่ใด จึงร้อยมาลัยเป็นเรื่องราวของนาง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

บัดนั้นนางกำพรว์	ฟังลูกยากี่ขึ้นบาน
ใจจิตคิดส่ำราญ	ใคร่พบพานพระราชา
จะใคร่ให้สามี	รู้คดีว่าอยู่ป่า
ให้ท้าวตามออกมา	รับชานาไปกรุงไกร
จะครองพวงมาลา	ใส่เกศาเจ้าเข้าไป
...	...
นางครองคอกมาลา	เป็นปริศนา เรื่องนิยาย
แต่ต้นมาจนปลาย	เป็นนิยายของชาวยุ
	ปลาบู่ทอง

พระกุมารลบล้อมพวงมาลัยเข้าเมืองและถามชาวเมืองถึงเรื่องโพธิ์ทอง
ท้าวพรหมหัตถ์จึงให้เข้าเฝ้า เมื่อเห็นพวงมาลัยจึงถามเรื่องราวแล้วพากันไปที่กุฏิของ
พระฤาษี ท้าวพรหมหัตถ์กับนางเอื้อยจึงได้พบกันอีกครั้ง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

คิดพลางนางยาดรา	ถึงศาลาเห็นสามี
บังคมเหนือเศียรเกล้า	กราบบาทท้าวธิดา
เห็นหน้าพระสามี	นางเทวีฟายน้ำตา
	ปลาบู่ทอง

เมื่อถึงวังก็จัดพิธีฉลองและอุปภิเชกนางเอื้อยเป็นมเหสีอีกครั้ง ดังคำประพันธ์
ต่อไปนี้

ครั้นครบกำหนดเจ็ดวัน	เชิญนางจอมขวัญ
ขึ้นนั่งบนแท่นมณี	
อุปภิเชกเป็นเอกมเหสี	เวรพระภูมิ

เป็นใหญ่กว่านางทั้งหลาย

ปลาบู่ทอง

วิธีการเล่าเรื่องราวโดยการร้อยมาลัยของนางเอื้อย เป็นวิธีการสื่อสารที่ชาญฉลาด เพราะแม้ผู้อื่นเห็นพวงมาลัย ก็ได้ทราบเรื่องราวในพวงมาลัยนั้นโดยตลอด ผู้ที่มีความสัมพันธ์กับนางอย่างลึกซึ้งคือท้าวพรหมทัต จึงจะสามารถปะติดปะต่อเรื่องราวจากพวงมาลัยได้ โอกาสที่จะเกิดอันตรายจากผู้ที่มีความริษยาข่มมีน้อยลง

นอกจากนี้อาจกล่าวได้ว่า ผู้หญิงในสมัยก่อน ไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนหนังสือ การสื่อสารด้วยการเขียนเล่าเรื่องย่อมกระทำไม่ได้ แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดย่อมหาทางเล่าเรื่องได้โดยใช้ความสามารถในเรื่องการบ้านการเรือนเข้ามาช่วย เช่น การเย็บปักถักร้อยซึ่งลูกผู้หญิงมักจะได้รับฝึกฝนมาเป็นอย่างดี

บทที่ 3

วิเคราะห์ลักษณะสังคมที่สะท้อนผ่านตอนสำคัญในนิทานกลอนอ่าน

วรรณคดีเป็นผลผลิตอย่างหนึ่งของสังคม ที่ผู้แต่งซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม มักจะสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมของ สังคมนั้น ๆ โดยผ่านวรรณคดี วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2518:18) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับสังคมไว้ว่า

สิ่งที่กวีเขียนขึ้นย่อมเป็นสิ่งที่มียู่ในสังคมหรือได้รับอิทธิพลจากสังคม
สิ่งแวดล้อมและระบบวัฒนธรรมรอบตัว หรือต้องการจะแสดงอุดมคติ
หรือสิ่งที่กวีคิดว่าน่าจะมีในสังคม ไม่ว่ากวีจะตั้งใจสะท้อนสังคมหรือ
ไม่ก็ตามจึงมีคำกล่าวที่มักจะได้ยินอยู่เสมอว่า วรรณคดีเป็นการแสดง
ออกของสังคม (Literature is an expression of society)

นอกจากนั้น สุมาลี กระจ่างศรี (2528:191) ยังกล่าวถึงความสัมพันธ์
ระหว่างวรรณคดีกับสังคมไว้ว่า "วรรณคดีโดยทั่วไปมักสะท้อนให้เห็นสภาพสังคม
ชีวิตความเป็นอยู่ของคน ความคิด ค่านิยมของบุคคลในสังคม"

ดังนั้น วรรณคดีที่กวีสร้างสรรค์ขึ้น จึงสะท้อนให้เห็นสภาพบางส่วนของสังคม
ในสมัยนั้น ๆ ได้

ลักษณะสังคมในด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในนิทานกลอนอ่านมีดังต่อไปนี้

1. สถาบันครอบครัว
2. การปกครอง
3. วิถีชีวิต
4. ค่านิยม
5. ความเชื่อ

1. สถาบันครอบครัว

นิทานกลอนอ่านที่นำมาวิเคราะห์ มักจะเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะของครอบครัวไทยที่ปรากฏในนิทานย่อมเป็นภาพสะท้อนให้เห็นลักษณะหนึ่งของสังคมไทย

สำหรับลักษณะของครอบครัวนั้น ยุธจักร บุญสินทิ (2532:161) ได้กล่าวถึงลักษณะของครอบครัวในทางสังคมวิทยาไว้ว่ามี 3 ประเภท คือ

1. ครอบครัวเดี่ยว (NUCLEAR FAMILY) เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วย
สามี ภรรยา และลูก
2. ครอบครัวขยาย (EXTENDED FAMILY) เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วย
ครอบครัวเดี่ยวและญาติพี่น้อง
3. ครอบครัวผสม (POLYGAMOUS FAMILY) เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วย
สามีหนึ่งคนและภรรยาหลายคน

ลักษณะครอบครัวที่ปรากฏในนิทานกลอนอ่านมี 2 ลักษณะ คือ ครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวผสม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ครอบครัวเดี่ยว

ในเรื่องกายเพ็ชร กายเพ็ชรนี้มีเหลือ 4 องค์คือ นางวิมานลอย นางสระแก้ว นางลัดดาแก้ว และนางดาว แต่ชายามีได้อยู่ร่วมกัน จึงมีจัดเป็นครอบครัวเดี่ยว

ในเรื่องขันทอง พระสุตจินดามิมเหลือองค์เดียวคือ นางขันทอง จัดเป็นครอบครัวเดี่ยว

ในเรื่องจักรแก้ว จักรแก้วมีนางเทพธิดาเป็นแม่เหลือเพียงองค์เดียว จัดเป็นครอบครัวเดี่ยว

ในเรื่องจันทโครบ พระจันทโครบมีเหลือองค์เดียวคือ นางมุลินทร์ จัดเป็นครอบครัวเดี่ยว

ในเรื่องนภระจวบ สรรพสิทธิ์มิมเหลื 1 องค์คือ นางสาวรณเกศ จัดเป็น
ครอบครัวเดี่ยว

ในเรื่อง/ลาบ/ทอง ท้าวพรหมทัตมิมเหลื 1 องค์คือ นางเอื้อย จัดเป็นครอบครัวเดี่ยว

ในเรื่องเพชรรุ้งไผ่ พระเพชรรุ้งไผ่มิมเหลื 1 องค์คือ นางบุศรา จัดเป็น
ครอบครัวเดี่ยว

ในเรื่องสุวรรณเคียร สุวรรณเคียรมิมเหลื 1 องค์คือ นางคันทา จัดเป็น
ครอบครัวเดี่ยว

ในเรื่องสุวรรณหงส์ยนต์ พระสุวรรณมิมเหลื 1 องค์คือ นางประทุม จัดเป็น
ครอบครัวเดี่ยว

ครอบครัวผสม

ในเรื่องเกราะแก้วกายสิทธิ์ เกราะแก้วมิมเหลื 3 องค์คือ นางสาวร้อยสวรรค์
นางหิรัญรัตนา และนางเทพจินดา จัดเป็นครอบครัวผสม

ในเรื่องเกราะเพชรเจ็ดสี เกราะเพชรมิมเหลื 3 องค์คือ นางสาวรณเลขา
นางสุดประเสริฐ และธิดาท้าวพิษณุราช จัดเป็นครอบครัวผสม

ในเรื่องจำปาสัติน พระอนันต์มิมเหลื 2 องค์คือ นางบุษผาและนางบุษบง จัดเป็น
ครอบครัวผสม

ในเรื่องทมิฬวงษ์ พระทมิฬวงษ์มีนางทมิฬเกษรเป็นมิมเหลืและมีนางกายวันเป็นสนม
จัดเป็นครอบครัวผสม

ในเรื่องธนูขรรค์ ธนูขรรค์มิมเหลื 2 องค์คือ นางประไพสุริยากับนางบุษบัน
จัดเป็นครอบครัวผสม

ในเรื่องนางอุไทย พระสุทกุมารมิมเหลื 2 องค์คือ นางอุไทยกับนางฉันทา
จัดเป็นครอบครัวผสม

ในเรื่องปิงกะชา ท้าวกาลิกมิมเหลื 2 องค์คือ นางควีและนางปิงกะชา จัด
เป็นครอบครัวผสม

ในเรื่องพระเทวีนางกุลา พระเทวีนมโหฬาร 4 องค์คือ นางจันทมาลี
นางอรุณ นางสร้อยมณี และนางกุลา จัดเป็นครอบครัวผสม

ในเรื่องพระแสงทิณกร ครอบครัวของพระแสงทิณกรจัดเป็นครอบครัวผสม
พระแสงทิณกรมีนางเทพศเป็นมเหสีและมีพี่เลี้ยงของนางเทพศอีก 4 นาง เป็นสนม

ในเรื่องสอ้านทอง พระจักราวุธมโหฬาร 2 องค์คือ นางสอ้านทองกับนางสร้อย
มาลี จัดเป็นครอบครัวผสม

จากลักษณะของครอบครัวดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท
คือ

ประเภทแรก ครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวชนิดนี้มีจำนวนคู่สมรสเป็นแบบชาย
หนึ่งหญิงหนึ่ง ดังเรื่อง ชันทอง จักรแก้ว นกกระเจา เพ็ชรรุ่งไฟ สุวรรณเคียร และ
สุวรรณหงส์ยนต์ หรือบางเรื่องอาจมีภรรยาหลายคนแต่คนก่อนเลิกกันไปหรือจากกัน
ไปโดยไม่ได้อยู่เกี่ยวข้องกันแล้ว เช่น นางโมรา มเหสีองค์แรกของพระจันทร์โคตรถูก
สาปให้เป็นชนิ เป็นต้น ครอบครัวลักษณะนี้มักจะไม่ค่อยมีปัญหาภายในครอบครัว
สมาชิกในครอบครัวรักใคร่ปรองดองกันดี

ประเภทที่สอง ครอบครัวผสมที่ไม่มีปัญหา ครอบครัวชนิดนี้ฝ่ายชายมีภรรยา
หลายคนแต่ภรรยาองค์ให้ความเคารพภรรยาหลวง ดังเรื่องจำปาสีทัน นางบุษบงให้
ความนับถือนางบุษบงผู้เป็นมเหสีเอกของพระอนันต์ หรือมีภรรยาหลายคนก็จริง แต่
ภรรยาเหล่านั้นแยกกันอยู่ ดังเรื่อง กายเพ็ชร เกราะแก้วกายสิทธิ์ เกราะเพชรเจ็ดสี
ครอบครัวชนิดนี้จึงไม่มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งชิงหวงระหว่างผู้เป็นภรรยาด้วยกัน

ประเภทที่สาม ครอบครัวผสมที่มีปัญหาภายในครอบครัว คือในกรณีที่มีภรรยา
หลายคนและอยู่รวมเป็นครอบครัวเดียวกัน มักจะเกิดความอิจฉาริษยาชิงหวงกันอยู่เสมอ
ความอิจฉาริษยา เกิดจากสาเหตุ 2 ประการคือ

1. เห็นว่าสามีรักภรรยาอื่นมากกว่าตน เช่นในเรื่องทิววงศ์ นางกายวัน
ริษยานางทิวเกสร ด้วยเห็นว่าพระทิววงศ์รักนางทิวเกสรมากกว่าตัวนาง หรือใน
เรื่องนางอุไทย แม้นางฉันทาจะมีได้อยู่ร่วมกับนางอุไทย นางฉันทาก็มีความริษยา

เพราะพระสุทกุมารไม่สนใจไยดีนาง ไปหลงไหลแต่รูปทองของนางอุไทย นางจึงโกรธแค้นนางอุไทยยิ่งนัก

2. การมีบุตรของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุตรชายซึ่งจะเป็นทายาทผู้ได้รับมรดก ภรรยาอื่นจึงมีความรู้สึกว่าสถานภาพของตนสิ้นคลอน จึงต้องหาทางกำจัด ดังตัวอย่างในเรื่อง

- เกราเซ่เพ็ชรเจ็ดสี นางฉันทาร่วมมือกับโหรทำนายว่าโอรสของพระมเหสีกัลยาณีเป็นกาลกิณี นางกัลยาณีกับพระเกราเซ่เพ็ชรจึงถูกเนรเทศ
- ชันทอง นางศรีกรมมเหสีฝ่ายซ้ายติดสินบนโหรให้ทำนายว่าการคลอดลูกออกมาเป็นชันทองของนางประไพสุมาลีเป็นกาลกิณี นางประไพสุมาลีจึงต้องออกจากเมืองไปพร้อมกับชันทองและพระดารานิไชยโอรสองค์แรก
- จำปาสีทัน นางอัคคีสนมเอกของท้าวแสนพรหมที่นางสุวรรณพระมเหสีตั้งครรภ์ จึงทำเสน่ห์และเมื่อนางสุวรรณคลอดโอรสทั้งสี่องค์นางก็ให้สาวใช้นำไปทิ้งน้ำและนำลูกสุนัขมาไว้นแทน นางสุวรรณจึงถูกปลดไปเป็นคนรับใช้ในครัว

การมีภรรยาหลายคนของฝ่ายชาย นอกจากก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเมียหลวงเมียน้อยแล้ว ยังสืบทอดไปถึงรุ่นลูกด้วย คือ ความขัดแย้งระหว่างแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยงและความขัดแย้งระหว่างพี่น้องต่างมารดา

ความขัดแย้งระหว่างแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง เห็นได้จากเรื่องปลาบู่ทอง เมื่อนางขนิษฐาตายไป นางขนิษฐาก็คือเอาทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวของนางขนิษฐาซึ่งควรจะตกอยู่กับนางเอื้อยบุตรสาว ไปเป็นของตน และใช้นางเอื้อยผู้เป็นลูกเลี้ยงให้ทำงานบ้านต่าง ๆ อย่างทารุณ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ตอนที่นางเอื้อยพบปลาบู่ทองและไต่ถามทุกข์สุขกัน

ทรัพย์สิ้นเงินทอง แก้วแหวนเนืองนอง สิ่งของสองไซ
 ชันน้ำพานรอง ทองคำกำไล ของเจ้าได้ไว้ บ้างหรือทุลหัว
 นางบอกมารดา ลูกได้แต่ผ้า นุ่งมาติดตัว

ข้าให้ครวญหา มารดาอยู่หัว ต่อคำมิดมัว ลูกรักกลับไป
 เห็นที่นอนเปล่า มีเห็นแม่เจ้า ลูกเศร้าพระทัย
 ผ่าผอนข้าวของ เงินทั้งหายไป ลูกรำร้องไห้ ท่านโกรธโกรธา
 ขนิษฐิจูไร เอาตัวข้าไว้ ใช้ต่างทาส
 ขุนเบ็ดขุนไกร ยากไร้หนักหนา ขนิษฐิมนต์ว่า อัคราทกวัน
 ปลายทุ่งทอง

และความขัดแย้งนี้ส่งผลไปเป็นความขัดแย้งระหว่างพี่น้องต่างมารดา คือ
 นางเอื้อยและนางอ้าย นางอ้ายไปพบนางเอื้อยเอารำให้ปลายุกินก็เกิดความขุ่นข้อง
 หมองใจและนำเรื่องไปเล่าให้นางขนิษฐิฟัง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

...	โธมนางอ้ายลงไปเห็น
กำพร้าเจ้าไม่รู้	มันแอบอยู่เวลาเย็น
แม่ลูกชมกับเล่น	มันแลเห็นปลายุกทอง
นางอ้ายเห็นแล้วไซ้	ในน้ำใจให้ขุ่นหมอง
บัดใจไปสนอง	แก่แม่ของทราวม้วย
อีเอื้อยสาระแน	มันพบแม่ที่ตายไป
เป็นปลายุกตัวใหญ่	เขยชมกันทุกวันวาร
	ปลายุกทอง

เมื่อนางเอื้อยได้เป็นแม่เหล็กของท้าวพรหมทัต สองแม่ลูกก็ร่วมมือกันกำจัด และ
 นางอ้ายก็เข้าสวมรอยเป็นแม่เหล็กแทนนางเอื้อยดังได้กล่าวแล้วในบทที่ 2

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สถาบันครอบครัวในนิทานกลอนอ่าน มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ลักษณะครอบครัวมีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวผสม หากเป็นครอบครัว
 เดี่ยวมักไม่มีปัญหา แต่ถ้าเป็นครอบครัวผสมคือฝ่ายชายมีภรรยาหลายคน มักจะเกิดปัญหา

ขึ้นภายในครอบครัวและการทอดทิ้งภรรยาไม่ว่าจะเป็นภรรยาหลวงหรือภรณาน้อยก็มักเป็นไปได้โดยง่าย

2. ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัวและได้รับการยกย่องให้เป็นใหญ่ ดังนั้นการจะมีภรรยาคนเดียวหรือหลายคนจึงขึ้นอยู่กับค่านิยมของฝ่ายชายเพราะสังคมไม่ตำหนิแต่กลับแสดงถึงความมีฐานะและยศศักดิ์ของผู้ชาย ฝ่ายหญิงเปรียบเสมือนช้างเท้าหลังที่ต้องเคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของสามี

2. การปกครอง

การปกครองที่พบในนิทานกลอนอ่าน เป็นการปกครองของไทยในสมัยก่อน คือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อำนาจสูงสุดอยู่ที่พระมหากษัตริย์ ในนิทานกลอนอ่านจึงมักเป็นเรื่องราวของกษัตริย์ซึ่งเป็นชนชั้นปกครอง การศึกษาในข้อนี้จะวิเคราะห์หัวข้อการปกครองตามประเด็นต่อไปนี้

- 2.1 การขึ้นครองราชย์
- 2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับบุคคลอื่น
- 2.3 บุคลิกภาพของกษัตริย์

2.1 การขึ้นครองราชย์

สถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันที่มีการสืบทอด ในการสืบทอดราชบัลลังก์นี้ จรุง สุภาพ และรุ่งพงษ์ ชัยนาม (2529:504) ได้กล่าวไว้ว่า "มักจะกระทำโดยสายเลือดโดยมีกฎเกณฑ์การสืบลั่นตติวงศ์ไว้นั้นชัด มิใช่เป็นการที่ขึ้นผลัดเปลี่ยนแผ่นดินโดยการยึดอำนาจ(ซึ่งถือเป็นกรณียกเว้นและมักเป็นจุดเริ่มราชวงศ์ใหม่)"

จากคำกล่าวข้างต้นจะเห็นว่าการขึ้นครองราชย์ของกษัตริย์ไทยมี 2 ประเภท คือ

1. การขึ้นครองราชย์แบบสืบลั่นตติวงศ์ เป็นการสืบราชวงศ์ที่มีกฎเกณฑ์วางไว้อย่างชัดเจน คือสืบทอดจากบรรพบุรุษไปยังลูกหลาน ตัวอย่างเช่นการครองราชย์ของรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์สืบทอดมายังรัชกาลที่ 2 ซึ่งเป็นพระราชโอรส

เป็นต้น

2. การขึ้นครองราชย์แบบปราบดาภิเษก เป็นการขึ้นครองราชย์โดยการ
รบชนะข้าศึกหรือโดยการยึดอำนาจ เช่น พระเจ้ากรุงธนบุรียึดกรุงศรีอยุธยาคืนจาก
พม่าแล้วปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ใหม่ เป็นต้น

จากการวิเคราะห์พบว่า การขึ้นครองราชย์ที่ปรากฏในนิทานกลอนอ่านมี
ลักษณะเดียวกับการขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ในประวัติศาสตร์ไทย คือ

2.1.1 การสืบราชสมบัติ

2.1.2 การได้ราชสมบัติจากความสามารถของตนเอง

2.1.1 การสืบราชสมบัติ

การสืบราชสมบัติในนิทานกลอนอ่านมักเป็นแบบการสืบสันตติวงศ์ คือ
จากพ่อไปสู่ลูกชาย ผู้ที่ขึ้นครองราชย์ในลักษณะนี้จึงได้แก่โอรสกษัตริย์ แต่การยกราช
สมบัติให้โอรสนั้น จากการศึกษพบว่าโอรสกษัตริย์จะได้ขึ้นครองราชย์ก็ต่อเมื่อมีคุณสมบัติ 3 ประการ คือ มีความรู้ มีความสามารถ และมีคู่ครองแล้ว

ประการแรก **มีความรู้** โอรสกษัตริย์ที่จะขึ้นครองราชย์ต่อจากบิดา ต้อง
ได้รับการศึกษาเสียก่อนที่จะมาทำหน้าที่ปกครองบ้านเมือง ดังตัวอย่างที่พระสุพรรณ
จากเรื่องสุวรรณหงส์ย่นต์ขออนุญาตพระบิดามารดาไปเรียนวิชาว่า

...	...	บิดามารดา	ลูกขอลาไป
เสาะหาวิชา	เป็นธรรมดา	โอรสทั่วไทย	
จะมานั่งอยู่	ไม่รู้สิ่งไร	ข้าเฝ้าชาวใน	จะฉินนินทา
เป็นท่อนกษัตริย์	ไม่เฝ้าเรียนหัด	ศิลปศาสตรา	
เป็นคนใจเฝ้า	เหมือนเต่าเหมือนปลา	ไม่มีวิชา	รักษาด่าน
สุวรรณหงส์ย่นต์			

หรือในเรื่องจันทโครบ ท้าวพรหมทัตให้พระจันทโครบผู้เป็นโอรส ไปเรียน

วิชาเพื่อกลับมาครองเมือง ตั้งคำประพันธ์ที่ว่า

เจ้าพ่อเอ๋ยบิดาชราแล้ว	อันลูกแก้วจะได้ครองไฉศวรชัย
ประเพณีมีมาแต่สามัญ	ทุกเขตคั่นแวนแคว้นในแดนดิน
กษัตริย์ในให้เมืองกับโอรส	ให้ปรากฏเรียนรู้นครศิลป์
เจ้าจะสืบสืวงศ์ดำรงดิน	ไปเรียนศิลปศาสตร์ให้เชี่ยวชาญ

จนนาโครบ

ประการที่สอง ได้แสดงความสามารถให้เป็นที่ยอมรับ คือ ผ่านการผจญภัยมาแล้ว เท่ากับมีประสบการณ์ในชีวิตมาพอสมควร เช่นในเรื่องสุวรรณหงส์ยนต์ พระสุวรรณออกไปเรียนวิชา ได้นางประทุมเป็นมเหสีจนพลัดพรากจากกันแล้วตามหานางประทุมกับพระโอรสคือพระกฤษณาจนพบและพากันกลับเมือง ท้าวอาทิตย์ก็ยกราชสมบัติให้ครอบครอง ในเรื่องทิววงศ์ พระทิววงศ์ได้แสดงความสามารถโดยการตีคัลจินชนะพระอินทร์ ท้าวอะไยณุลินจึงยกเมืองให้พระทิววงศ์และนางทิวเกษรครอบครอง ตั้งคำประพันธ์ที่ว่า

พ่อจะมอบขอบเขตประเทศสถาน	ให้เจ้าผ่านพาราอาณาจักร
ภิเชกสองครองกรุงบำรุงรัก	ได้สมศักดิ์สมวงศ์วงศ์ประยูร

ทิววงศ์

ประการที่สาม มีคู่ครองแล้ว คุณสมบัติอีกข้อหนึ่งก่อนที่จะได้รับราชสมบัติก็คือ ต้องมีคู่ครองเสียก่อน แม้มีวิชาความรู้และประสบการณ์ มีความสามารถจนเป็นที่ยอมรับแล้ว ก็ต้องมีคู่ครองก่อนที่จะขึ้นครองราชย์ ดังเรื่องจำปาสีทัน โอรสทั้งสี่องค์ของท้าวหนัทรราช รบกับยักษ์จนโอรสสามองค์แรกได้ธิดายักษ์เป็นมเหสีและได้ครองเมืองเหล่านั้น เมื่อจะลาท้าวหนัทรราชกลับไปเมืองของมเหสี ท้าวหนัทรราชจึงอนุญาตตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

เจ้าจะไม่ห้ามตามปัญญา	เยี่ยมมารดาขององค์นางงลักษณ์
ทั้งบิดามารดาชราแล้ว	ให้ลูกแก้วสืบสมบัติกษัตริย์ศักดิ์
ต่อข้า ๆ แล้วมาให้พบพักตร์	สู่สำนักเมืองพ่อเกิดหน่อไท
	จำปาสัติน

ส่วนพระอนันต์โอรสองค์สุดท้ายนั้นได้ครองเมืองต่อจากท้าวแสนพรหม แต่พระบิดามารดายังมีชีวิตอยู่จึงเสมือนดำรงอยู่ในตำแหน่งอุปราช เห็นได้จากตอนที่พระอนันต์จะลาไปหาคุณ ท้าวแสนพรหมและพระมเหสีอนุญาตให้ไปโดยมิได้หวั่นหวาดว่าผู้ใดจะดูแลรักษาบ้านเมือง ตั้งคำประพันธ์ต่อไปนี้

สองพระองค์ทรงฝังโอรสรัก	ครั้นจะหักห้ามไว้ก็ไร้ที่
เธอนิ่งนิทราความตามวาทิ	การครั้งนี้โอรสจะคลาไคล
เราสิ้นห่วงห่วงหนักประจักษ์จิต	เพราะทรงฤทธิญาจะหาไหน
ถึงไฉนจะมีมาซึ่งชัย	คงลุล่วงด้วยฤทธิวิทยา
ไม่วางหัดขัดข้องต้องประสงค์	...
	จำปาสัติน

จึงกล่าวได้ว่า ตำแหน่งเจ้าเมืองน่าจะยังคงอยู่กับท้าวแสนพรหม

2.1.2 การได้ราชสมบัติจากความสามารถของตนเอง

การขึ้นครองราชย์ของโอรสองค์ที่ ๓ นอกจากการสืบราชสมบัติแล้วยังอาจได้มาจากความสามารถของตนเองโดยการรบชนะเจ้าเมืองอื่น เช่นในเรื่องจำปาสัติน โอรสองค์แรกของท้าวแสนพรหมรบชนะเจ้าเมืองเมืองอื่นและได้อภิเษกกับธิดาเจ้าเมืองและได้ครองเมืองนั้น ๆ

แต่จากการศึกษาพบว่ามีอีกกรณีหนึ่งคือ สามัญชนได้ขึ้นครองราชย์โดยใช้ความสามารถของตนเองผ่านการทดสอบต่าง ๆ ในกรณีนี้คือเมืองเมืองนั้นไม่มี

โอรสสืบราชสมบัติ การเลือกผู้ที่จะมาเป็นราชบุตรเขยจึงต้องนิยมนั้นเพราะจะต้องทำหน้าที่สืบราชสมบัติต่อไป การขึ้นครองราชย์ในลักษณะนั้นบออยู่ 2 กรณี คือ การผ่านการทดสอบตามที่เจ้าเมืองกำหนด และการพิสูจน์ความสามารถของตนเองให้เป็นที่ยอมรับ

กรณีที่หนึ่ง การผ่านการทดสอบตามที่เจ้าเมืองกำหนด กรณีนี้เป็นเงื่อนไขที่เจ้าเมืองเสนอมาเองว่าหากผู้ใดสามารถทำตามข้อกำหนดได้ก็จะได้ธิดาเจ้าเมือง ซึ่งก็หมายถึงจะได้ครองราชย์ในภายหน้านั่นเอง ตัวอย่างดังในเรื่องนกกระเจาบ ท้าวพรหมทัตเจ้าเมืองนาราสี ประกาศว่าชายใดที่สามารถทำให้นางสุวรรณเกสรพูดด้วยก็จะได้นางเป็นคู่ครอง สรรพสิทธิ์ใช้วิชาถอดดวงใจ ถอดดวงใจนี้เลี้ยงไปใส่ในประตูตะเกียง พานหมาก และม่าน พร้อมกับเล่านิทานปริศนาให้หัวใจนี้เลี้ยงตอบทีละเรื่อง เมื่อหัวใจนี้เลี้ยงตอบปัญหาผิด นางสุวรรณเกสรก็แย้งว่าตอบผิดพร้อมกับอธิบายเหตุผลเป็นดังนี้ถึง 4 ครั้ง ท้าวพรหมทัตจึงกระทำตามสัญญา ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ท้าวมีโองการ	ตรัสว่ากุมาร	เชี่ยวชาญวิชา
ไปพูดด้วยเจ้า	พระเขวหาดิดา	เจ้ามาเจรจา
นางพูดด้วยเจ้า	อันหนึ่งตัวเรา	พูดด้วยกุมาร
ว่าจะเสกเจ้า	สองเขวมาลัย	เป็นใหญ่ในสถาน
ให้เป็นอุปราช	มอบสมบัติขาด	อำนาจครามครัน
ให้เจ้าทั้งสอง	ครอบครองไฉสวรัย	เจ้าปกครองกัน
		กับขวัญธิดา

นกกระเจาบ

กรณีที่สอง การพิสูจน์ความสามารถของตนเองให้เป็นที่ยอมรับ กรณีนี้พระเอกเป็นผู้ที่มีความสามารถแต่มีข้อบกพร่องบางประการ จึงต้องแสดงความสามารถหลายครั้งกว่าจะเป็นที่ยอมรับ ดังในเรื่องสุวรรณเคียร สุวรรณเคียรเกิดมามีแต่ศิระะ สร้างฐานะจนเป็นเศรษฐีมีทรัพย์สินและชื่อเสียง เมื่อสุวรรณเคียรขอร้องให้อำมาตย์ไปขอนางคันหาธิดาองค์สุดท้ายของท้าวพรหมทัตผู้เป็นเจ้าเมือง ท้าวพรหมทัตยอมรับในความสามารถของสุวรรณเคียรแต่ก็ติดที่มีรูปกายไม่เหมือนคนปกติทั่วไป ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

กรุงกษัตริย์นั่งอรรณวนาย	เคื่องระคายทรงคิดวินิจเรื่อง
สุวรรณเคียรต่ำตระกูลแต่บุญเรื่อง	ย่อมลือเลื่องบุญญาทุกธานี
เออไฉนใยจึงไม่มีกาย	แสนเสียดายเกิดมาน่าบัดสี
สุวรรณเคียร	

ท้าวพรหมทัตจึงขึ้นเงื่อนไขว่ หากทำสะพานทองมาถึงเมืองได้ก็จะยกนาง
คันหาให้ แต่ถ้าทำไม่ได้ก็จะฆ่าเสีย ดังคำประพันธ์ที่ว่า

จงตกแต่งเป็นสะพานมาเร็วพลัน	ให้ทำด้วยสุวรรณตลอดมา
นั่นแลเราจะได้ให้บุตร	จึงจะไม่มีคนคะระหา
ทำไม่ได้แล้วไม่ไว้ซึ่งชีวา	ให้แก่อหังการไม่ควรการ
สุวรรณเคียร	

พระอินทร์จึงให้พระวิศณุกรรมมาเนรมิตสะพานทองให้ ท้าวพรหมทัตจัดการ
อภิเชกให้สุวรรณเคียรกับนางคันหา แต่ท้าวพรหมทัตก็ยังยอมรับโดยไม่สนใจ เมื่อมี
ผู้ทูลยุยงท้าวพรหมทัตจึงหาทางฆ่าสุวรรณเคียรอีก พระอินทร์ต้องลงมาช่วยโดยการตั้ง
คำถามให้ท้าวพรหมทัตตอบ ท้าวพรหมทัตจึงให้ประกาศว่า ผู้ใดตอบปัญหาได้จะยก
เมืองให้ครึ่งหนึ่ง สุวรรณเคียรตอบปัญหาได้ เมื่อตอบปัญหาเรียบร้อยแล้วสุวรรณเคียร
จึงออกมาจากเคียร ตีคลีกับพระอินทร์จนได้รับชัยชนะ พระอินทร์จึงบอกกับท้าวพรหมทัต
ว่าสุวรรณเคียรมีความสามารถเพียงพอที่จะครองเมืองได้ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ลูกเขยท้าวพรหมทัตเธอคนนี้	ฝีมือคลิ่นก่ดีเป็นนักหนา
จะรบรบสัประยุทธ์ไม่อัปรา	ถ้าหาไม่พอตาจะม้วยมรณ
ก็ควรแล้วที่จะให้เจ้าครองเมือง	ด้วยฤทธิ์เดชรุ่งเรืองดังไกรสร
ชาวประชาที่จะได้สรวาร	ลือขจรเลื่องชื่อระบือยศ
สุวรรณเคียร	

ท้าวพรหมทัตจึงยอมรับสุวรรณเคียรโดยไม่มีข้อแม้ใด ๆ อีก

การขึ้นครองราชย์ของสามัญชนทั้ง 2 กรณี จะเห็นได้ว่าหากมีคุณสมบัติเพียง พร้อมทั้งทรัพย์สินสมบัติ ความรู้ความสามารถและรูปกายที่ปกติจะเป็นที่ยอมรับได้โดยง่าย ไม่ค่อยมีอุปสรรค ดังเรื่องนกกระเจาบ แต่ถ้ามีคุณสมบัติข้อหนึ่งข้อใดย่อหย่อนไป เช่น สุวรรณเคียรมีร่างกายผิดปกติจากคนธรรมดาทั่วไป ย่อมไม่เป็นที่ยอมรับ ต้องพิสูจน์ความสามารถกันหลายครั้งหลายหนจึงจะได้รับความเชื่อถือ

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับบุคคลอื่น

เนื่องจากนิทานกลอนอ่านที่นำมาศึกษาเป็นเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์และบุคคลใกล้ชิดเป็นส่วนใหญ่ ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับประชาชนแทบจะไม่พบเลย ดังนั้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับบุคคลอื่น ๆ จึงศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับบุคคลต่อไปนี้

2.2.1 โหร

2.2.2 พี่เลี้ยง

2.2.3 มเหสี

2.2.4 ขุนนาง-ทหาร

2.2.1 โหร

ความเชื่อทางโหราศาสตร์เป็นความเชื่อที่มีมานาน ในวรรณคดีที่มีการกล่าวถึงโหราศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของฤกษ์ยาม โชคชะตาหรือความฝัน ผู้ที่วิชาความรู้ทางโหราศาสตร์คือ โหร มักจะได้รับความเชื่อถือเสมอ ดังที่ สุมาลิ กระจายศรี (2528:205) กล่าวว่า "คนไทยเชื่อว่าโหรเป็นผู้ทำนายทายทักโชคชะตา หรือเหตุการณ์ล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำโดยอาศัยหลักวิชาทางโหราศาสตร์" โหรจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญทั้งในและนอกราชสำนัก

จากการศึกษานิทานกลอนอ่าน พบว่าโหรมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจของกษัตริย์ นับตั้งแต่ทำนายฝัน ดูฤกษ์ยาม หรือทำนายโชคชะตา โหรจึงเป็นเสมือน

คนสนิทที่คอยแก้ไขป้หาให้กษัตริย์อ่อนเสมอ ดังตัวอย่างในเรื่องทนิวงศ์ เมื่อนาง
ทนิเกษรประสูติก็มีกลิ่นหอมไปทั่วแผ่นดิน ท้าวอะโอยนุสินสงสัยในเหตุการณ์อันแปลก
ประหลาดนี้ก็ให้โหรเป็นผู้ทำนายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

คำทำนายของโหรมักจะไม่ว่ากักอยู่เพียงการทำนายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน
ขณะนั้นเท่านั้น แต่มักจะทำนายไปถึงอนาคตด้วย ดังที่โหรทำนายเรื่องของนางทนิเกษร
ว่านางเกิดมามีกลิ่นกายหอมเพราะมีบุญมากแต่เมื่ออายุได้สิบสี่ปีจะต้องพลัดพรากจาก
บ้านเมือง ต่อเมื่ออายุยี่สิบปีจึงจะได้กลับมา ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ครั้นทราบสิ้น คำมูลทุกคดี	พระบุตรี เลิศล้ำด้วยบุญญา
เมื่อประสูตรทราชมโนมจิงหอมหวล	เพราะกลิ่นนวลเนื้อหนังพระมั่งชา
หอมกระหลบบอสันต์ดังจันทา	พระชดาถึงฉลองครองบุรี
แต่เมื่อได้สิบสี่จะมีเคราะห์	ให้จำเพราะจากบำรุงซึ่งกรุงศรี
แต่รัชทายี่สิบพอดีบอดี	จึงคืนถิ่นคราได้ถาวร
	ทนิวงศ์

และกษัตริย์ก็มักจะทำตามคำทำนายของโหร แม้ใจจะไม่อยากกระทำก็ตาม
ดังที่ท้าวสุทนต์ขับไล่พระแสงทนิกร เพราะพระแสงทนิกรไม่ยอมทิ้งนางวาริวรรณ ซึ่งโหร
ทำนายว่านางเป็นต้นเหตุให้เกิดข้าวยากหมากแพง ท้าวสุทนต์จึงต้องจำใจให้พระโอรส
ออกจากเมืองเพื่อรักษามันเมืองไว้ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

บุญของเราน้อยแล้วนะแก้วตา	มิบุตรา เป็นอัมระมงคล
...	...
จะเอาไว้ได้หรือให้ไครยาก	ต้องลอยให้สิ้นทรากร้างนี้ว่า
เสียเคราะห์เมืองลอยไปเสียไกลตา	ก็ตามแต่ว่าศนาเขาพาไป
	พระแสงทนิกร

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่ากษัตริย์ให้ความเชื่อถือและมักจะตัดสินใจทำตามคำแนะนำของโหรเสมอ แม้จะต้องขบไล่ผู้ที่ตนรักก็ตาม ดังในเรื่องพระแสง-ทิดกร ท้าวสุทนต์ขบไล่พระแสงทิดกรไปพร้อมกับนางวารีวรรณเพราะโหรทำนายว่านางเป็นกาลกิณีทำให้บ้านเมืองเกิดอาเพศ หรือในวรรณคดีเรื่องอื่น เช่น สังข์ทอง ท้าวศุภมิตรขบไล่นางจันท์เทวีเพราะโหรทำนายว่าการที่นางจันท์เทวีมีโอรสเป็นหอยสังข์นั้นเป็นกาลกิณี

จึงกล่าวได้ว่า ในเมื่อโหรสามารถทำนายเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์บ้านเมืองได้อย่างแม่นยำเช่นนี้ โหรจึงเป็นที่ปรึกษาในการปกครองบ้านเมืองของกษัตริย์

2.2.2 พี่เลี้ยง

ตามธรรมเนียมของโอรส-ธิดากษัตริย์จะต้องมีพี่เลี้ยงคอยดูแล เมื่อแรกประสูติก็มีหน้าที่คอยเลี้ยงดู ดังตัวอย่างในเรื่อง จำปาสีตัน เมื่อนางสร้อยสุวรรณประสูติก็ได้รับการดูแลจากพระนมและพี่เลี้ยง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ทั้งพระนมพี่เลี้ยง เคียงประคอง ค่อยจับต้องมิให้ช้ำระกำกาย
จำปาสีตัน

เมื่อเจริญชันษาขึ้น บทบาทของพี่เลี้ยงมักจะเปลี่ยนไปเป็นคนสนิท เสมือนกิ่งบัวกึ่งเพื่อน และพี่เลี้ยงอาจจะถูกเปลี่ยนเป็นบุคคลที่มีวัยใกล้เคียงและเพศเดียวกับโอรส-ธิดากษัตริย์ ดังเช่นในเรื่องพระลอ นายแก้วนายขวัญเป็นพี่เลี้ยงที่มีวัยใกล้เคียงกับพระลอ เป็นคนสนิทที่คอยดูแลและปรึกษาปัญหาต่าง ๆ พระเพื่อนพระแพงก็มีนางรินนางโรยเป็นพี่เลี้ยงคอยดูแลช่วยเหลือ

ในนิทานกลอนอ่านก็เช่นกัน ผู้ที่เป็นโอรส-ธิดากษัตริย์ มักจะมีพี่เลี้ยงเป็นคนสนิทและคอยดูแล ตัวอย่างเช่น

พระทิววงศ์ จากเรื่องทิววงศ์ มีพี่เลี้ยง 4 คน

พระแสงทิดกร จากเรื่องพระแสงทิดกร มีพี่เลี้ยง 500 คน

นางเทพรศ จากเรื่องพระแสงทิดกร มีพี่เลี้ยง 4 คน

พี่เลี้ยงเป็นผู้ที่มีหน้าที่ดูแลโอรสภักดิ์ ความผิดพลาดอันเกิดแก่โอรสภักดิ์ ย่อมหมายถึงชีวิตของพี่เลี้ยงด้วย เช่น ตอนที่พระทิววงศ์หนีไป พี่เลี้ยงก็หวาดกลัวการ ถูกลงอาญา แต่พระทิววงศ์มีสารถึงพระบิดาว่าการไปของพระองค์มีเหตุจำเป็นให้ และอย่าลงโทษพี่เลี้ยง เหล่าพี่เลี้ยงจึงรอดพ้นจากการถูกลงอาญา

ความผิดพลาดอันเกิดจากการมีพี่เลี้ยงจนโอรสภักดิ์ได้รับผลร้ายก็มีเช่นกัน ดังกรณีของพระแสงทิดกรซึ่งมีพี่เลี้ยงมากถึง 500 คน ผู้ใดมาถวายตัวเป็นคนสนิท พระองค์ก็รับไว้ทั้งหมด ดังนั้น นางวารีวรรณซึ่งหลงรักพระแสงทิดกรอยู่จึงปลอมตัว เป็นชายเข้ามาถวายตัวเป็นพี่เลี้ยงคอยรับใช้พระองค์ และได้เสียกัน จนในที่สุด พระแสงทิดกรก็ถูกปล่อยแพ เป็นต้น

พี่เลี้ยงที่เป็นมนุษย์มักจะมิมีบทบาทน้อย ซึ่งอาจจะเป็นเพราะตัวเอกต้องเผชิญภัย แต่เพียงลำพัง แต่พี่เลี้ยงที่ไม่ใช่มนุษย์มักจะมิมีบทบาทมาก ดังเรื่องพระแสงทิดกร พี่เลี้ยงคือ ม้า ซึ่งพระญาติฯ ให้เป็นม้าทรงสำหรับพระแสงทิดกร มีความสามารถในการเหาะเหินเดินอากาศได้ พุดได้ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ถึงวันดีอาจารย์ผู้ชาญไทย

ซึ่งตั้งมั่นทันใจเป็นอาชา

แล้วซบศรพระขรรค์กับม้าทรง

สำหรับองค์จักรพรรดิผู้นำ

เอายืนให้พระราชนัดดา

อาวุธดา เลิศลบทนายไตร

พระแสงทิดกร

ในเรื่องทิววงศ์ก็เช่นกัน พระญาติฯ เสกม้าของพระทิววงศ์ซึ่งเป็นม้าธรรมดา ให้เป็นม้าวิเศษ สามารถเหาะได้ มีฤทธิ์ และพุดได้ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

แล้วมาดุนาชีที่ขี้นมา

ก็รู้ว่าม้านี้ย่อมดีครั้น

บอกกุมารว่าอาชาพาหนะ	ควรเป็นพระที่นั่งนะรังสรรค์
สำหรับปราบพาราที่อาธรรม์	ได้ป้องกันศึกเสื่อเห็นเหลือดี
ดาจะช่วยพลิกแพลงให้แข็งกล้า	มีศัสดา เก่งกาจดังราชสีห์
แล้วถอนหญ้า เสดกประสิทธิด้วยฤทธิ	ให้พาชกกินหญ้าด้วยอาคม
...	...
ก็เรื่องฤทธิอิศเรศเดชอุดม	อาจลอยลมล่องฟ้านภาลัย
ได้รู้จักภูคจาสาระพัด	ทั้งเจนจัดฤทธาจะหาไหน
พระหน่อนากขึ้นชมสมฤทัย	มะโนมัยรู้ภาษาได้พาที
	ทิววงษ์

มา ท้ายตัวอย่างมาทั้งสองเรื่องนี้เปรียบเสมือนพี่เลี้ยงเพราะมีบทบาทควบคู่กับพระเอก ทั้งในการรบ การตัดสินใจ และให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ แก่พระเอก เช่นในเรื่องพระแสงทมิทร เมื่อพระแสงทมิทรโคกเศร้าเสียใจ มาก็เป็นผู้ปลอบโยน ให้หักห้ามพระทัย ในเรื่องทิววงษ์ เมื่อพระทิววงษ์โกรธนางทมิทร พาม้าเหาะหนี นางทมิทรวิ่งตามจนสลบ มาก็เป็นผู้เตือนสติไม่ให้พระทิววงษ์ตกอยู่ในความโกรธมากเกินไป

จากตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างพี่เลี้ยงกับกษัตริย์ แสดงให้เห็นแนวคิด

3 ประการ คือ

1. กษัตริย์จำเป็นต้องมีพี่เลี้ยงเพราะพี่เลี้ยงนั้นนอกจากจะทำหน้าที่คอยดูแล โอรส-ธิดาอย่างใกล้ชิดแล้ว ยังสามารถทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาได้ กล่าวได้ว่าทำหน้าที่องค์รักษ์และที่ปรึกษาไปพร้อม ๆ กัน
2. พี่เลี้ยงส่วนใหญ่มักจะอาวุโสกว่าโอรส-ธิดากษัตริย์จึงดูเหมือนฉลาดและ สุขุมกว่า ในยามที่เกิดปัญหาต่าง ๆ ที่โอรส-ธิดากษัตริย์หรือกษัตริย์ต้องเป็นผู้แก้ไขนั้น อาจมีความกดดันหลายประการ และด้วยความเป็นผู้ชราที่อาจมีอารมณ์รัก โลภ โกรธ หลงเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย การแก้ปัญหาจึงไม่ดีเท่าที่ควร แต่พี่เลี้ยงนั้นเปรียบเสมือนผู้ ชุมก้น้ำที่เห็นเหตุการณ์ได้มากกว่าผู้เล่น รวมทั้งไม่ได้เอาอารมณ์ ความรู้สึกเข้าไปแก้

ปัญหานั้น ๆ ด้วย การแก้ปัญหาของพี่เลี้ยงจึงคลลคลุ่สมกว่า

3. การคัดเลือกพี่เลี้ยงจะสังเกตได้ว่ามักจะพิจารณาจากเพศเป็นอันดับแรก
 โอรสมันพี่เลี้ยงเป็นชาย อิตามันพี่เลี้ยงเป็นหญิง ผู้ที่จะมาทำหน้าที่พี่เลี้ยงมักจะเป็นผู้ที่มี
 สติปัญญาความสามารถเพราะจะต้องคอยเป็นที่ปรึกษาให้โอรส-อิตากษัตริย์ด้วย

2.2.3 มเหสี

ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์และพระมเหสี หากมองในแง่ของระบบ
 ครอบครัวแล้วจะเห็นว่าเป็นความสัมพันธ์แบบครอบครัวในสมัยก่อน คือมีผู้ชายเป็น
 หัวหน้าครอบครัวและมีอำนาจในการตัดสินใจสูง ดังที่ สุนตรา สุภาพ (2531:73)
 ได้กล่าวถึงฐานะของชายหญิงในสังคมไทยสมัยก่อนไว้ว่า

โดยทั่วไปชายจะได้รับการยกย่องเหนือกว่าหญิงทั้งในทางปฏิบัติและ
 ในทางกฎหมาย โดยเฉพาะก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.
 2475 ชายมีทั้งอำนาจและสถานภาพสูง หญิงสถานภาพด้อยกว่าชาย
 โดยเฉพาะหญิงที่มีสามีจะต้องเช็ดซุกยกย่องสามีให้เหนือกว่าตน เสมือน
 ดังสุภาษิตที่ว่า "ชายเป็นช้างเท้าหน้า หญิงเป็นช้างเท้าหลัง"

ความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างกษัตริย์และมเหสีเป็นไปตามลักษณะที่กล่าวมา
 และความผูกพันเป็นไปในรูปที่แสดงออกมาอย่างชัดเจนไม่ว่าจะเป็นนิยามรักหรือนิยามโกรธ
 เมื่อรักก็เช็ดซุก เมื่อโกรธก็สามารถขับไล่ออกจากวังได้โดยไม่คำนึงถึงความรักที่เคยมี
 มาก่อน ตัวอย่างเช่นในเรื่องปิงกะชา เมื่อท้าวกาลีกไปประพาสป่าพบนางปิงกะชาก็เกิด
 ความหลงใหลจนถึงกับกล่าวว่าคงเคยเป็นคู่กันมาก่อน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

พระนั่งเทวี ยิ้มแย้มแจ่มศรี แล้วมีซงคา
 บุญพี่กับนาง เคยสร้างสมมา คู่ร่วมเล่นหา มาพบบังอร
 ปิงกะชา

ท้าวมีทันคิด เห็นแท่นจัดตั้ง ให้คิดเสียใจ
 ว่านางคนนี้ ชินสีไพร ชื่นแค้นพระทัย กริ้วโกรธโกรธา
 ตรัสขับนางนาฏ ให้จากปราสาท อีชาติสีป่า

ปึงกะชา

แม้นางปึงกะชาจะทูลอ่อนวอน ท้าวกาลีกก็ไม่ฟังเหตุผล ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ท้าวฟังกัลยาณ์ ทูลขอโทษสา โกรธาดังไฟ
 เพราะกรรมทนต์หลัง ให้บังพระทัย เกลิบเกลิ้มหลงไหล ไม่พิจารณา
 กระทับพระบาท แม้สิ่งหนาท ดวาทมาว่า
 อียกษณีนี ยังมีมารยา อย่าอย่าให้ช้า ไล่หัวเร่งไป

ปึงกะชา

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า กษัตริย์ในนิทานกลอนอ่านในบทบาทของสามีก็ยังมีความเป็นปฤชน คือ มีรัก โลภ โกรธ หลง เข้าครอบงำ กษัตริย์ที่ยังเป็นหนุ่มและยังไม่เคยมีเมียมาก่อน มักจะลุ่มหลงคู่ครองคนแรกจนขาดสติ ดังเช่นพระแสงทิณกรหลงนางวาริวรรณ ประทานของต่าง ๆ ให้มากมาย และยอมสละสมบัติยอมถูกขับไล่ออกจากเมืองเพื่อไปใช้ชีวิตครองคู่กับนาง

ในเรื่องทิณวงศ์ก็เช่นกัน ผู้หญิงคนแรกของพระทิณวงศ์คือนางกายวัน เป็นคนที่พระทิณวงศ์หลงใหลมากถึงขนาดให้สิทธิขาดทางราชการแก่นาง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

นางกายวันได้โปรดเป็นโสดสนม พระเชษฐมใช้ชีวิตนิสสัย
 ได้สิทธิขาดราชการสำราญใจ ไม่มีใครคู่เคียงทั้งเวียงวัง
 ทิณวงศ์

ด้วยเหตุนี้นางกายวันจึงค่อนข้างมีอิทธิพลในวัง เมื่อจะทำร้ายนางทิพเกษร นางจึงทำได้โดยสะดวก โดยที่พระทิดวงศ์ไม่มีโอกาสล่วงรู้ ดังตัวอย่างตอนที่นางทุบ ตีนางทิพเกษรและให้คนนำไปทิ้งน้ำ นายประตู่ก็เปิดประตูให้โดยสะดวก ดังคำประพันธ์ที่ว่า

นายประตู่รู้กันขึ้นในนอก

เปิดให้ออกตามก้นดึกไม่ขัดขืน

กิมวงษ์

จึงกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับพระมเหสีนั้นเป็นความสัมพันธ์ ตามลักษณะของครอบครัวไทยแบบครอบครัวผสมที่มีปัญหาเหมือนครอบครัวของคน ธรรมดาสามัญที่ชายไทยนิยมมีภรรยาหลายคน ซึ่งในบางครั้งกษัตริย์ก็อภิเษกตามราช ประเพณีหรือเหตุผลทางการเมืองโดยมิได้รักคู่ครองมาก่อน ปัญหาเรื่องคู่ครองจึงเกิด ขึ้นเสมอ ถ้ากษัตริย์มีมเหสีหลายองค์และลุ่มหลงองค์ใดองค์หนึ่งมากเกินไปย่อมทำให้ เกิดความเดือดร้อนในวงกว้างและเป็นผลเสียต่อบ้านเมืองเพราะกษัตริย์เป็นชนชั้น ปกครองสูงสุด

2.2.4 ขุนนาง-ทหาร

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าลักษณะการปกครองที่ปรากฏในนิทานกลอนอ่าน เป็นการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับ ขุนนางหรือทหารจึงเป็นไปตามลักษณะของการปกครองที่กษัตริย์เป็นจอมทัพ มีอำนาจ เหนือทหาร, ขุนนางทั้งปวง จากการศึกษาพบว่าทหารและขุนนางต้องกระทำตามคำสั่ง ของกษัตริย์ทุกประการ แม้บางครั้งการกระทำของกษัตริย์เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามทำนอง คลองธรรมก็ต้องปฏิบัติตาม และเมื่อไม่สามารถคัดค้านได้ปฏิบัติการของขุนนางและ ทหารจึงแสดงออกมาในรูปของ การนิโทษ ดังตัวอย่างจากเรื่องพระแสงทิณกร ตอนที่ ยักษ์นักโทษช่วยยักษ์หัตถกรผู้เป็นน้อง ไปแย่งนางเทพธิดามาจากพระแสงทิณกร ทำให้ เกิดศึกสงครามเดือดร้อนกันไปทั่ว คำติฉินนินทาของกษัตริย์จึงเกิดขึ้น ดังคำประพันธ์ที่ว่า

บางคนว่านิทานเจ้านคร	เชื่อน้องชายจนร้อนไอศวรรย์
ช่างกระไรไม่อยู่ในสัตย์ธรรม์	เมียเขานั้นลักมาไม่ปราณี
จนนางม้วยมรณาชีวาวัต	สงสารนารถห่ากินริศรี
สีกลิ้นใจจนตายวายชีวี	อะไรนี้ชั่วช้าช่างบ้ากาม
จนไพร่บ้านพลเมืองได้เคืองจิตร	ศิกมาติดพระนิคมสมที่หยาม
ให้พวกเราร้อนใจดังไฟลาม	นิคมคามไม่มาสาสกิจ

พระแสงทมิฬกร

จึงเห็นได้ว่า แม้กษัตริย์จะมีอำนาจและใช้อำนาจนั้นอย่างเต็มที่ แต่ถ้าเป็น
การใช้อำนาจในทางที่ผิดแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อราษฎร และถึงแม้ไม่มี
ผู้ใดกล้าคัดค้านแต่ความศรัทธาก็เสื่อมลง ความกระด้างกระเดื่องอันเป็นอันตรายต่อ
ราชบัลลังก์ย่อมเกิดขึ้นได้โดยง่าย

แต่ถ้ากษัตริย์เป็นผู้นำที่ดี สามารถครองใจบรรดาขุนนาง-ทหารได้ สิ่งที่
ขุนนาง-ทหารตอบแทนให้ก็คือ ความจงรักภักดีที่พร้อมพลขึ้นร่วมสู้รบยามเกิดศึกสงคราม
ดังตัวอย่างในเรื่อง จำปาสีตัน จำปาทองรบกับท้าวจักร์ธนุน เจ้าเมืองกระบิล
ทหารของท้าวจักร์ธนุนก็เข้าร่วมรบอย่างกล้าหาญ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ฝ่ายทวยหาญมารพร้อมล้อมสมทบ	เข้าสู้รบอินทราไม่ล่าหนี
ทั้งไพร่นายรายกันประจัญต์	เพียงบุรีจะจมกล่มลง
	จำปาสีตัน

และเมื่อมีการต่อสู้กับศัตรู หากทหารรบชนะหรือสามารถแก้แค้นศัตรูได้ ก็จะได้รับบำเหน็จรางวัล ดังตัวอย่างในเรื่องพระเทวโณนางกุลา เมื่อท้าวหัตถจักร เจ้าเมือง
หัตถคง ลักพานางจันทะมาลิมเหสีของพระเทวโณไปไว้ในเมืองของตน นางกุลาทหารเอก
ของพระเทวโณก็อาสาไปตามนางกลับคืนมา และเมื่อพบนางจันทะมาลีแล้วก็ลักพานาง
อะรุณธิดาทิ้งหัตถจักรมาถวายพระเทวโณด้วยเพื่อเป็นการแก้แค้น พระเทวโณจึงประทาน

สั่งवालให้เป็นรางวัล ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ความชอบเหลือล้นคนนา

ได้แก้หน้าหาญหักยักษิ

แล้วถอดสังวาลทรงรุจี

พระภูมิโปรดปรานประทานมา

พระเทวีนางกลา

2.3 บุคลิกภาพของกษัตริย์

คำว่า บุคลิกภาพ เป็นศัพท์ทางสังคมวิทยาซึ่ง อุตัย หิรัญโต (2526: 171) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "บุคลิกภาพ หมายถึง แบบอย่างของพฤติกรรม (Pattern of behavior) ลักษณะหนึ่ง ซึ่งบุคคลประพฤติปฏิบัติหรือแสดงออกผิดแผกแตกต่างกัน แม้ว่าจะอยู่ในครอบครัวเดียวกัน" และยังกล่าวโดยสรุปอีกว่า บุคลิกภาพของแต่ละคนจะเป็นอย่างไรนั้นมีปัจจัย 2 ประการคือ ชชาติกำเนิดและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างบุคลิกภาพของคนให้แตกต่างกัน

จากคำกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าวัฒนธรรมที่รายล้อมรอบตัวเป็นสิ่งแวดล้อมสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมบุคลิกภาพของกษัตริย์ให้แสดงพฤติกรรมออกมาในรูปแบบต่าง ๆ

สิ่งแวดล้อมอย่างแรกที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพและการตัดสินใจของกษัตริย์ คือ อำนาจสูงสุดในการปกครอง การมีอำนาจอยู่ในมือทำให้การตัดสินใจต้องเป็นไปด้วยความรอบคอบ และในฐานะของผู้ปกครองตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ จึงต้องให้ความสำคัญต่อบ้านเมืองเป็นหลัก ต้องตัดความรู้สึกส่วนตัวออกไป ดังตัวอย่างในเรื่องขุนทองและพระแสงทมิฬ

เรื่องขุนทอง

เมื่อโหรทำนายว่าการที่นางประไพสุมาลย์คลอดธิดาออกมาเป็นขันทองแทนที่จะเป็นคนธรรมดาเป็นกาลกิณี ทำให้บ้านเมืองพินาศ ท้าวพิษสุริยาก็ตัดสินใจขับไล่นางออกจากเมืองเพื่อรักษายบ้านเมืองไว้ แม้พระองค์จะสงสารมเหสีเพียงใดก็ตาม

แต่ในฐานะผู้นำที่ดีจึงต้องเลือกทำเพื่อส่วนรวมก่อน ดังตัวอย่างคำประพันธ์ต่อไปนี้

ให้อำมั่งริงร่อนถอนกัญ	แล้วปราศรียบอเจ้าเขาวมาลัย
เป็นกรรมแล้วแก้วตาต้องคลาคลาด	เพราะอุบาทว์คลอคบุตรสุดสงสาร
ฉิพประหลาดชาติคนวิกลการ	ใช้กุมารจากครรภ์เป็นชั้นทอง
มิให้ไพร่ราดที่รู้หลัก	เขาทวยทักความชั่วให้มัวหมอง
ลูกอุบาทว์วิปริตผิดทำนอง	ถ้ามันเฝ้าอยู่บุรีจะมีภัย
จะต้องกำจัดเจ้าเขาวเรศ	ให้พ้นเขตต์วิบัติปดไถม
มิสคแสนเสนาหาความอาลัย	เป็นจนใจจะต้องร้างไปห่างกัน
	ทันทอง

เรื่องพระแสงทิดกร

เมื่อพระแสงทิดกรได้นางวารัวรรณจนทำให้บ้านเมืองเกิดข้าวยากหมากแพง ตามคำทำนายของโหร ท้าวสุทนต์ซึ่งเป็นพระบิดาของพระแสงทิดกรให้พระแสงทิดกร ทิ้งนางวารัวรรณ แต่พระแสงทิดกรไม่ยินยอมท้าวสุทนต์จึงต้องขับไล่ทั้งโอรสและสนธิสา ออกจากเมืองเพื่อให้บ้านเมืองพ้นเคราะห์ ซึ่งกล่าวได้ว่าท้าวสุทนต์เป็นผู้ปกครองที่ดี เลือกประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ว่า

บุญของเราน้อยแล้วนะแก้วตา	มิบุตร เป็นอัปมงคล
...	...
จะเอาไว้ได้หรือให้ไพร่ยาก	ต้องลอยให้สิ้นทราภวังพิวว่า
เสียเคราะห์เมืองลอยไปเสียไกลตา	ก็ตามแต่ว่าศนาเขาพาไป
	พระแสงทิดกร

แต่ด้วยเกียรติยศอันสูงส่งในฐานะผู้นำ บางครั้งความห่วงเกียรติยศชื่อเสียง ก็ทำให้เห็นว่ากษัตริย์มีบุคลิกภาพที่อ่อนไหว ใช้อำนาจด้วยความขาดเหตุผล ไม่รอบคอบ

ดังตัวอย่างในเรื่องทิววงศ์ ท้าวอโศกไม่ยอมมีกับน้องนางทิดมณฑลเพราะซึ่งเป็นธิดาที่เกศพวง
มเหสีเอก ตามคำยุยงของธิดาทั้ง 7 องค์ซึ่งเกิดจากสนมที่ทูลฟ้องว่านางทิดมณฑลไปหลง
รักทิววงศ์อยู่ ทั้ง ๆ ที่นางทิดมณฑลเป็นเด็กยังไม่ทันโกนจุกแต่ท้าวอโศกยังไม่ยอม
ไต่ตรองให้รอบคอบ ทรงคิดว่าเป็นความจริงจึงขับไล่ให้นางไปอยู่กับพระทิววงศ์
ซึ่งการตัดสินใจที่ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผลนั้นนับว่าไม่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำ ดัง
ตัวอย่างคำประพันธ์ต่อไปนี้

แม้ว่าคิดนิคเดียวประเดี๋ยวนี้	อับทริชีวะจะอาลัย
ช่างชั่วช้าผ่า เหล่านอกเผ่าพันธุ์	ยังไม่ทันโกนจุกสนุกใจ
เสียแรงรักผูกพัน เปนภมูฐาน	จะแต่งการปกป้องให้ผ่องใส
รักบุรุษภูฐานชาติจึงไร	เร่งออกไปอยู่กับมันเหมือนสัญญา
อันก้นมีไข่ม่อไม่ขอเห็น	อิลูกเช่นชั่วชาติไม่ปรารถนา
ได้ทำบุญสุนทรธรรมทุกวันมา	จะตรวจน้ำคว่ำกะลาไม่อาลัย
	ทิววงศ์

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น เราจึงสามารถมองเห็นบุคลิกลักษณะบางส่วนของ
กษัตริย์และแง่คิดบางประการได้ คือ

1. การตัดสินใจของกษัตริย์ในฐานะชนชั้นปกครองหรือผู้นำสูงสุดนั้นจะคำนึง
ถึงเรื่องส่วนรวมหรือผลประโยชน์ของบ้านเมืองมากกว่าเรื่องส่วนตัว ดังตัวอย่างเรื่อง
ขันทองและพระแสงทิดกร ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม
2. ในฐานะผู้นำสูงสุดที่มีเกียรติยศและอำนาจ บางครั้งกษัตริย์ก็ตัดสินใจโดย
ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผลเพราะความหวั่นเกียรติยศชื่อเสียง ดังเรื่องทิววงศ์ เป็นต้น

3. วิถีชีวิต

คำว่า วิถีชีวิต (Way of life) ในทางสังคมวิทยานั้นมีความหมาย
ลักษณะเดียวกับคำว่า วัฒนธรรม ดังที่ อุกฤษ หิรัญโต (2526:57) ได้กล่าวไว้ว่า

" วัฒนธรรมในทางสังคมวิทยา หมายถึงวิถีแห่งการดำรงชีวิต (Way of life) ของมนุษย์ในแต่ละสังคม " และอธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า "หมายถึงส่วนรวมทั้งหมดอันสลับซับซ้อน ซึ่งได้แก่ วิชาความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียม และความสามารถอื่นใด ตลอดจนความเคยชินต่าง ๆ ซึ่งคนเราได้รับมาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม"

วิถีชีวิตของคนไทยที่ปรากฏในนิทานกลอนอ่านนั้นไม่ค่อยเด่นชัดนัก เพราะเนื้อเรื่องเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ภาพที่สะท้อนออกมาจึงมีไม่มากเหมือนในวรรณกรรมอื่น ๆ

การดำรงชีวิตของคนไทยที่สะท้อนผ่านในนิทานกลอนอ่าน มีสภาพความเป็นอยู่ ที่เรียบง่ายตามสภาพสังคมในสมัยก่อน ดำรงชีวนอยู่ด้วยการเก็บผักหักพิน ทำไร่ไถนา จับปลาในแม่น้ำลำคลอง ดังตัวอย่างในเรื่อง จำปาสีตัน ปังกะชา และปลาบู่ทอง

ในเรื่องจำปาสีตัน ตายายที่เก็บโอรสทั้ง 4 องค์ของท้าวหนัทรามาเลี้ยง ประกอบอาชีพทำไร่ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

จะกล่าวถึงซึ่งเพ่าทะลิก

กะยาจกคันขัดสหัส

แบกรากกร้าทำไร่ชายคงคา

เล็กแล้วมาอาบน้ำแสนสำราญ

จำปาสีตัน

ในเรื่องปังกะชา ตายายที่นางปังกะชาไปอาศัยอยู่ด้วยก็มีอาชีพทำไร่ไถนา ดังคำประพันธ์ที่ว่า

นางอยู่ด้วยสองยายตา

สุดแสนเสนาหา

มิให้อนาทรร้อนใจ

ยายตาทำงานสิ่งไร

นางเอาใจใส่

ช่วยแรงทั้งสองยายตา

เช้า ๆ ชวนกันลילה ทำไร่ไถนา
 ปลุกปลุกปลุกตามมี

บึงกะชา

ส่วนในเรื่องปลาบู่ทอง ครอบครัวของทหารกษัตริย์ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการ
 ประกอบอาชีพประมง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ต่อไปนี้

บัดนั้นเศรษฐีสองรา ครั้นถึง เวลา
 กลับมาถึงท่าบ้านพลัน
 ได้กึ่งได้ปลาครามครัน เรียกลูกจ่อมขวัญ
 ...

ชวนกันชนปลาขึ้นไป ถึงเคหาใน
 ก็ไปเร่ขายบัคคด
 รื้อขายจ่ายมาเลี้ยงตน ตามยาภทรพล
 เป็นนิจทุกวันมา

ปลาบู่ทอง

นอกจากนั้นในด้านของการรักษายาบาลก็ยังคงเป็นแบบไทย ๆ ตามสภาพ
 สังคมสมัยก่อนที่ยังไม่มีการรักษาแบบแพทย์แผนปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น ในการคลอดบุตร
 ก็ต้องใช้หมอดำแย ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ว่า

ส่วนข้างองค์นี้เยาว์สาวสวรรค์ ปวดป่วนครรภ์ทุกซัณฑ์ให้หม่นหมอง
 หมอดำแยแซ่เสียง เคียงประคอง คณางอวุ่นว้าง เป็นสิ่งคลี
 เพ็ชรรุ้งไฟ

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าคนไทยมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายตาม
สภานของสังคมเกษตรกรรมและเป็นพุทธศาสนิกชนที่ไม่เคร่งครัดในศาสนาเท่าใดนัก

4. ค่านิยม

ค่านิยมเป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ดังที่ อุกฤษ หิรัญโต (2526: 271) กล่าวไว้ว่า "ค่านิยมหมายถึงสิ่งที่บุคคลพอใจหรือเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าแล้ว ยอมรับไว้เป็นความเชื่อหรืออยู่ในความสำนึก ค่านิยมจะฝังอยู่ในตัวบุคคลในรูปของ ความเชื่อหรือความรู้สึกนึกคิดจนกว่าเจ้าตัวจะพบค่านิยมใหม่ซึ่งตนพอใจและยอมรับไว้"

ค่านิยมในสังคมไทยมีมากมายหลายประการ แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะ ค่านิยมที่พบในนิทานกลอนอ่าน ซึ่งมีดังต่อไปนี้

- 4.1 การศึกษา
- 4.2 การเลือกคู่
- 4.3 การมีภรรยามาก
- 4.4 การปฏิบัติตนของสตรี

4.1 การศึกษา

ดังได้กล่าวมาข้างแล้วว่า โอรสภคินีมักจะต้องเดินทางไปเรียน วิชาเพื่อกลับมาปกครองบ้านเมือง การไปศึกษาหาความรู้จึงเป็นเรื่องจำเป็น ดังเรื่อง จันทโครบ ท้าวพรหมทัตให้พระจันทโครบไปเรียนวิชาตามธรรมเนียมของโอรสภคินี ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เจ้าพ่อเอ๋ยบิดาขราแล้ว	อันลูกแก้วจะได้ครองไฉศวรยศ
ประเพณีมีมาแต่สามัญ	ทุกเขตคันแวนแคว้นในแดนดิน
ภคินีใดให้เมืองกับโอรส	ให้ปรากฏเรียนรู้นุชนศิลป์
เจ้าจะสืบสืวงศ์ดำรงดิน	ไปเรียนศิลปศาสตร์ให้เชี่ยวชาญ
	จันทโครบ

ในข้อนี้ นอกจากแสดงให้เห็นค่านิยมว่าผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองควร

จะมีวิชาความรู้ ยังแสดงให้เห็นว่าสังคมไทยนิยมยกย่องผู้มีความรู้ ผู้ที่มีวิชาความรู้ มักเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป และนอกจากนั้นยังพบว่า เรื่องของการศึกษาในนิทาน กลอนอ่าน ผู้ที่จะไปศึกษาหาความรู้คือผู้ชายเท่านั้น สิ่งนี้จึงแสดงให้เห็นสภาพสังคม ในสมัยก่อนได้ชัดเจนว่า โอกาสทางการศึกษาเปิดให้เฉพาะผู้ชายเท่านั้น ผู้หญิงไม่มี โอกาสได้ศึกษาหาความรู้แต่จะได้รับการฝึกฝนงานบ้านงานเรือนแทน

นอกจากนั้น การยกย่องผู้มีความรู้ยังเห็นได้จากบทบาทของฤาษี ฤาษีเป็นผู้ ที่มักจะแนะนำให้ตัวละครกระทำการต่าง ๆ คอยช่วยเหลือเมื่อประสบเคราะห์กรรม และที่สำคัญคือ สอนวิชาความรู้ให้ และในบางครั้งฤาษีก็ได้รับความเชื่อถือกว่าผู้ มีความรู้ในราชสำนักอีกด้วย ดังตัวอย่างในเรื่องทิดวงศ์ เมื่อพระทิดวงศ์จะลาไป เรียนวิชาในป่า ท้าวทิดวงศ์ก็กลัวอันตราย จะหาครูมาสอนให้ถึงในวัง ดังคำประพันธ์ ต่อไปนี้

ในเมืองเราพอจะหาพระอาจารย์	ที่เชี่ยวชาญสอนสั่งก็ยังมี
บิดาจะจัดหามาให้สอน	เจ้าอย่าจรไปใยในไพร่สี
ค่อยพากเพียรเรียนอยู่ในบุรี	เห็นจะดีกว่าไปในไพร่วัน
	กษัตริย์

แต่พระทิดวงศ์ก็ทักท้วงว่าครูในวังไม่เชี่ยวชาญเท่าพระฤาษี ดังคำประพันธ์

ที่ว่า

หน่อกระษัตริย์ขัดข้องสนองสาร	อันอาจารย์ในนิเวศที่เขตรัชนธ์
ไม่ประกอบความรู้ผู้สำคัญ	เหมือนนักธรรมทรงเวทวิเศษชาญ
วิไลยศเป็นหน่อเนื้อเชื้อกระษัตริย์	ย่อมฝึกหัดยอควิชามหาศาล
พระจะให้ลูกเพียรเรียนอาจารย์	ในสถานไม่ประกอบที่พอใจ
	กษัตริย์

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น จึงเห็นได้ว่า ฤาษี ได้รับความเชื่อถือในเรื่องของวิชาความรู้ค่อนข้างสูง ดังที่สุนัตรา สุภาพ (2531:14) ได้กล่าวถึงค่านิยมในการยกย่องผู้มีความรู้ไว้ว่าค่านิยมในข้อนี้ของคนไทยเรานั้น "เชื่อว่าคนมีความรู้จะเป็นผู้รอบรู้และน่าเชื่อถือ สังเกตได้จากวรรณคดีต่าง ๆ มักจะกล่าวยกย่องนักปราชญ์ เช่น ศรีธัญชัย ฤาษี ขงเบ้ง เป็นต้น"

4.2 การเลือกคู่

ค่านิยมในด้านการเลือกคู่ครองที่ปรากฏในนิทานกลอนอ่านนี้ หากตัวละครเอกไม่มีญาติผู้ใหญ่แล้ว ก็สามารถเลือกคู่ครองได้ตามใจชอบ แม้คู่ครองจะมีฐานะที่ต่ำต้อยกว่าก็ตาม ดังในเรื่องปิงกะชา ท้าวกาลีกเจ้าเมืองสาวัตถีเลือกนางปิงกะชา ซึ่งเป็นลูกสาวชาวบ้านธรรมดาเป็นนมเหสี และในเรื่องปลาบู่ทอง ท้าวพรหมทัตเลือกนางเอื้อยมาเป็นนมเหสี

แต่ถ้าหากตัวละครเอกยังมีญาติผู้ใหญ่อยู่ ผู้ใหญ่จะมีอิทธิพลต่อการเลือกคู่ครองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใหญ่ของทางฝ่ายหญิงมักจะมีเงื่อนไขให้ฝ่ายชายได้พิสูจน์ความสามารถ ดังเรื่องเกราะเพชรเจ็ดสี เกราะเพชรต้องยกปราสาทให้ตั้งตรงดั้งเดิม

เรื่อง นกกระเจาบ สรรพสิทธิ์ต้องทำให้นางสุวรรณเกสรหลุดด้วย

เรื่อง สุวรรณเคียรและธนุขรรค์ สุวรรณเคียรและธนุขรรค์ต้องสร้าง

สะพานทอง

เรื่อง จันทโครบ จันทโครบต้องสังหารยักษ์ภานนต์ที่เผ่าหน้าดำให้ได้

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าหากญาติผู้ใหญ่ยังมีชีวิตอยู่ การเลือกคู่ครองมักจะขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของผู้ใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงข้อนี้แสดงให้เห็นค่านิยมในการเลือกคู่ครองที่เหมาะสมให้กับบุตรสาวนั่นเอง

จากการศึกษาค่านิยมในการเลือกคู่ครองยังพบอีกว่า เรื่องของชนชั้นเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการเลือกคู่ครองด้วย บุคคลที่อยู่ในชนชั้นที่สูงกว่า มักไม่ยอมรับชนชั้น

ที่ต่ำกว่าคน เช่นในเรื่องนางอุไทย เมื่อตาชายซึ่งเป็นชาวบ้านธรรมดาอื่นขอเสนอให้
ท้าวการบผู้เป็นเจ้าเมืองสร้างสะพานทองจากวังไปถึงหน้าบ้านของตน จึงจะยกนาง
อุไทยให้พระกาลสุทโธรสของท้าวการบ ท้าวการบก็แค้นเคืองมาก จะหาเรื่องฆ่าโดย
ให้ตายายปลุกปราสาทแก้วให้แล้วเสร็จภายใน 15 วัน มิฉะนั้นจะฆ่าเสีย

ท้าวการบจึงเป็นเสมือนตัวแทนของชนชั้นที่สูงกว่า มีความรังเกียจชนชั้นที่ต่ำ
กว่า ต่อเมื่อฝ่ายนางอุไทยพิสูจน์ได้ว่ามีทรัพย์สินเสมอกันจึงได้รับการยอมรับ นางอุไทย
จึงได้อภิเษกกับพระกาลสุท แต่ถึงกระนั้นชาติตระกูลดั้งเดิมของนางอุไทยและตายายก็
ยังคงต่ำต้อยกว่า เมื่อพระกาลสุทต้องไปแต่งงานกับนางฉันทาธิดาของท้าวภักุจา เจ้า
เมืองจุลอม ซึ่งถือว่าเป็นชนชั้นเดียวกันมีความเหมาะสมกัน นางอุไทยจึงต้องยอมแม้
จะเป็นฝ่ายมาก่อนก็ตาม

ดังนั้น ค่านิยมในการเลือกคู่ จึงมักจะเป็นการตัดสินใจของผู้ใหญ่ และทั้ง
สองฝ่ายมักจะพิจารณาถึงความเหมาะสมในด้านชาติตระกูล ความสามารถและทรัพย์สิน
เงินทอง

4.3 การมีภรรยามาก

ค่านิยมอีกอย่างหนึ่งที่พบบ่อยในนิทานกลอนอ่าน คือ ตัวละครฝ่ายชาย
มีภรรยาหลายคน เรื่องที่พบว่าตัวละครฝ่ายชายมีภรรยาหลายคน มีดังต่อไปนี้

เรื่องกายเพชร กายเพชรมีชายา 4 องค์คือ นางวิมานลอย นางสระแก้ว
นางลัดดาแก้ว และนางดาว

เรื่องเกราะแก้วกายสิทธิ์ เกราะแก้วมีชายา 3 องค์คือ นางสร้อยสุวรรณค์
นางหิรัญรัตนา และนางเทพจินดา

เรื่องเกราะเพชรเจ็ดสี ท้าวมหาราชมีชายา 1 องค์คือ นางกัลยาณี และ
มีสนม 1 คนคือ นางฉันทา ส่วนเกราะเพชรมีชายา 3 องค์คือ นางสาวรรณเลขา
นางสุดประเสริฐและธิดาของท้าวพินนราช

เรื่องขันทอง ท้าวพินสุริยามีชายา 2 องค์คือ นางประไพสุมาลย์กับนางศรีผกา

เรื่องจำปาสัติน ท้าวหนัทรราชมีชายา 1 องค์คือ นางสาวรณ และมีสนม 1 คน คือ นางอัคคี ส่วนพระอนันต์มีมเหสี 2 องค์คือ นางบุปผากับนางบุษบง

เรื่องทิววงศ์ ท้าวอะโยชนมีชายา 1 องค์คือ นางสาวรณ และมีสนม 7 คน ส่วนพระทิววงศ์มีชายา 1 องค์คือ นางทิพเกษร และมีสนม 1 คนคือ นางกายวัน

เรื่องธนูรศ ธนูรศมีชายา 2 องค์คือ นางประไพสุริยาและนางบุษบัน

เรื่องนางอุไทย พระสุทกumarมีชายา 2 องค์คือ นางนางอุไทยกับนางฉันทา

เรื่องปลาทอง ทารกเศรษฐีมีเมีย 2 คนคือ นางขนิษฐากับนางขนิษฐี

เรื่องพระเทวันนางกลว พระเทวันมีชายา 4 องค์คือ นางจันทะมาลี นางอะรุณ นางสร้อยมณี และนางกลา

เรื่องพระแสงทมิทร พระแสงทมิทรมีชายา 1 องค์คือ นางเทพศ และมีสนม 4 คน

เรื่องสอึงทอง พระจักรวาล มีชายา 2 องค์คือ นางสอึงทองกับนางสร้อย-มาลี

ค่านิยมในการมีภรรยามากนี้มีได้พบเฉพาะในวรรณกรรมประเภทนิทานกลอนอ่านแต่เพียงอย่างเดียว เอื้อนทิพย์ นีระเสถียร (2529:163) ได้ศึกษาภาคในปัญญาสาตกกับค่านิยมนี้ และได้กล่าวไว้ว่า "ลักษณะการมีภรรยามากนี้เป็นแบบฉบับของพระเอกในนิทานทางตะวันตก อันเป็นผลมาจากสภาพสังคมสมัยก่อนในดินแดนแถบนี้" นอกจากนั้น สุรัตน์ บุญสิน (2532:175) ได้ศึกษาตัวละครนอกกับลักษณะดังกล่าวนี้เช่นกัน และได้กล่าวไว้ว่า "ลักษณะของครอบครัวเช่นนี้เหมือนกับครอบครัวไทยในสมัยนั้น โดยเฉพาะผู้ที่มีอำนาจมาก มีฐานะทางสังคมสูง พระราชประวัติของพระเจ้าแผ่นดินไทยสมัยนั้นปรากฏว่ามีมเหสีและนางสนมเป็นจำนวนมาก และถือเป็นเรื่องธรรมดาที่นิยมกันในครอบครัวไทย โดยเฉพาะครอบครัวของชนชั้นสูงและผู้ที่มีฐานะดี"

จึงกล่าวได้ว่าการมีภรรยามากของตัวละครฝ่ายชายเป็นลักษณะที่สอดคล้องกับสภาพสังคมของสมัยนั้น และจากการศึกษาในเรื่องของสถาบันครอบครัวดังที่กล่าว

มาแล้วก็จะเห็นได้ว่า ค่านิยมในการมีภรรยาแบบนี้ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ก่อให้เกิดความยุ่ง
ยากขึ้นในครอบครัว

4.4 การปฏิบัติตนของสตรี

การปฏิบัติตนของสตรีก่อนแต่งงานนั้นต้องอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ ไม่ว่าจะ
จะเป็นเรื่องของการวางตัว การคบหาสมาคม การศึกษาหาความรู้หรือแม้แต่การเลือก
คู่ก็ต้องแล้วแต่พ่อแม่พิจารณาหรือวางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไม่ได้ตามความสมัครใจของลูก
สาวแต่ประการใด ดังเช่นในเรื่องเกราะเพชรเจ็ดสี เมื่อพระปรางค์ทนต์เอียง
โศรทำนว่าเป็นเพราะพระธิดาจะได้คู่ ให้ประกาศหาอาสาลสมัครมา ยก ท้าวทนต์คา
ก็ออกประกาศว่า ผู้ใดสามารถทำให้ปราสาทตั้งตรงได้ก็จะได้นางไปเป็นคู่ ดังคำ
ประพันธ์ที่ว่า

ทุกเชื้อชาติขัตติยามหาศาล

ให้มายกปรางค์รัตนัชชาวล

คงสืบฐานจะให้ขุนพระบุตร

...

เกราะเพชรเจ็ดสี

ส่วนหญิงที่สมรสแล้วต้องปฏิบัติตนเป็นข้างต่ำหลัง เชื้อนังสามมี ในครอบครัว
ถือว่าผู้ชายเป็นหัวหน้า มีอำนาจในการตัดสินใจไม่ว่าจะผิดถูกอย่างไรก็ตาม ดังเช่น
ในเรื่องขันทอง เมื่อนางประไพสุมาลีคลอดธิดามาเป็นขันทอง ท้าวพิณสุริยาภิรักษ์ได้
นางออกจากวัง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ลูกอุบาทว์วิปริตผิดทำนอง

ถ้ามันนั่งอยู่บุรีจะมีภัย

จะต้องกำจัดเจ้าเยาวเรศ

ให้มันเซตตัวกับบิดาเฒ่า

ขันทอง

นางประไพสุมานีนั้นแม้จะรู้ว่าเป็นเล่ห์กลของนางศรีผกา แต่ก็ไม้อาจคัดค้านอะไรได้ ปฏิกริยาโต้ตอบจึงเป็นเพียงออกจากวังไปโดยไม่รู้ว่าท้าวณิลสิริฯ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เข้ากอดกมชั้นทองประคองถือ	แล้วจูงมือลุดจากปราสาทศรี
นางมิได้ทูลลาเจ้าธานี	จากบุรีเดิตรงไปดงดอน
	ทันทอง

หรือตัวอย่างจากเรื่องนางอุไทย แม้นางอุไทยจะเป็นชายาองค์แรกของพระกาลสุมและเข้าพิธีอภิเษกอย่างถูกต้องก็ตาม เมื่อพระกาลสุมต้องไปอภิเษกกับนางฉันทาด้วยเหตุผลทางการเมือง นางอุไทยก็ต้องยอม ไม่ว่าจะขมขื่นเพียงใดก็ตาม

การปฏิบัติตนของสตรีที่นับอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้หญิงควรมีความเป็นกุลสตรี รู้จักที่ต่ำที่สูง หากไม่แล้วจะได้ชื่อว่าเป็นหญิงกาลกิณี ดังในเรื่องพระแสงทิณกร นางวาริ-วรรณเป็นผู้หญิงที่ไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ด้วยหญิงชั่วตัวศิริไม่มีติด	ที่ต่ำสูงทรงฤทธิ์ไม่ปราไลย
มันทำเล่นวันวายสบายใจ	เสนยพระภวไฉนเที่ยวเหวี่ยงวาง
เอาซาทับข้ามกรายมิได้ว่า	ผ้านุ่งมาบนระย้าทำทุกอย่าง
	พระแสงทิณกร

นอกจากนั้น นางยังเป็นหญิงที่ไม่ไว้ตัว ไม่รู้จักวางตัวให้เหมาะสม ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

วิสัยชั่วเห็นชายไม่หมายขัง	มะหัดเล็กทั้งวังเที่ยวหยอกเอน
เห็นสะสวयरักใคร่มิได้คิด	ทอดสนิทเคียงข้างไม่ห่างเหิน
	พระแสงทิณกร

ดังนั้น นางจึงได้ชื่อว่าเป็นหญิงกาลกิณี และการได้เป็นคู่ครองของโอรส
เจ้าเมืองก็ส่งผลให้บ้านเมืองวิปริต ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ชะตาเมืองเคืองขุนวันรำคาญ มาเกิดการเพราะโอรสยศยง
เอาหญิงกาลกิณีนาริร้าย มามุ่งหมายร่วมชมสมประสงค์
พระแสงทมิฬ

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น จึงเห็นได้ว่า การปฏิบัติของสตรีเมื่อยังเป็น
โสดอยู่ก็ต้องเชื่อฟังพ่อแม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการเลือกคู่ต้องให้ผู้ใหญ่จัดหาให้
ซึ่งแสดงให้เห็นถึงประเพณีการคลุมถุงชนนั่นเอง และเมื่อสมรสแล้วก็ต้องเชื่อฟังสามี
อยู่ในความปกครองดูแลของสามี นอกจากนี้ยังต้องมีคุณสมบัติของกุลสตรี รู้จักกาลเทศะ
รู้ว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ หากไม่แล้วจะส่งผลร้ายมายังตนเองและครอบครัว

5. ความเชื่อ

ความเชื่อของคนเรามีมากมายหลายประการ และมีมาช้านาน
หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล(2504:1) ได้กล่าวถึงสาเหตุของความเชื่อไว้ว่า
"เกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่นอำนาจของดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิด
ขึ้นโดยไม่เห็นเหตุต่างๆ มนุษย์ย่อมเกลียดทุกข์และรักสุขเป็นธรรมดา ฉะนั้นเมื่อมีภัย
พิบัติเกิดขึ้นก็จึงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อว่าจะช่วยได้"

จากการศึกษา尼ทานกลอนอ่าน พบว่ามีความเชื่อหลายประการ ดังต่อไปนี้

- 5.1 ความเชื่อเรื่องกรรม
- 5.2 ความเชื่อเรื่องความฝันและโหราศาสตร์
- 5.3 ความเชื่อในไสยศาสตร์

5.1 ความเชื่อเรื่องกรรม

นิทานกลอนอ่านที่นำมาศึกษามีลักษณะเหมือนวรรณคดีส่วนใหญ่

คือมีความเชื่อเรื่องกรรม เชื่อว่าผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่วในที่สุด เช่นในเรื่องนกกระเจาบ พี่เลี้ยงของสรณสิทธิ์คิดร้ายต่อสรณสิทธิ์แย่งชิงทั้งตำแหน่งและมเหสี แต่ผลสุดท้ายก็ถูกประหาร หรือในเรื่องปลาบู่ทองซึ่งแสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องกรรมทั้งที่เป็นกรรมที่สร้างขึ้นในปัจจุบันชาติและกรรมแต่ชาติปางก่อน ดังนี้

กรรมในปัจจุบันชาติ เมื่อท้าวพรหมทัตได้พบกับนางเอื้อยและทราบความจริงทุกอย่างแล้วก็รับสั่งให้เสียนางอ้ายและนำตัวไปขังเพื่อรอการประหาร ในระหว่างนั้นนางเอื้อยได้ขอร้องโทษให้ แต่นางอ้ายไม่รู้จึงกินยาตายเสียก่อน เมื่อท้าวพรหมทัตทรงทราบก็กล่าวว่า เป็นบาปกรรมที่นางอ้ายก่อขึ้นเองจึงได้รับผลกรรมดังกล่าว ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

บาปกรรมทั้งนี้จะโทษใคร ด้วยตนทำไว้
จำให้มาฆ่าตัวเอง
เวรย่อมมาตามพรง ฆ่าตัวเสียเอง
เพราะพรงมันทำไม่ดี
ปลาบู่ทอง

กรรมแต่ชาติปางก่อน ในตอนท้ายเรื่องมีพระอรหันต์ผ่านมาในเมืองของท้าวพรหมทัต ท้าวพรหมทัตจึงถามเรื่องราวของนางเอื้อยว่าเหตุใดจึงถูกตามฆ่าครั้งแล้วครั้งเล่า พระอรหันต์กล่าวว่า ในชาติปางก่อนพ่อแม่ของนางเอื้อยเป็นคนยากจนได้เลี้ยงไก่แม่ลูกไว้แล้วเอาลูกไก่มาให้ลูกของตนเล่น เอาแม่ไก่ไปแกบน แม่ไก่นั้นก็คือนางชนินธุ ชาตินี้จึงเกิดตามมากินเนื้อกัน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

บังอรชาติหลัง เขาช้างนักหนา บิดามารดา กำพร้าวาริ
เป็นคนเชื่องใจ ลำบากยากไร้ เชื่องใจสุดที่
เลี้ยงไว้แม่ลูก หนักด้วยดี คือชนินธุ แม่ลูกสองคน

เจ้าเออลูกไก่ มาให้ลูกตน เอาแต่แม่ไก่
 ไปแก้มัน ชาตินี้เป็นคน ตามกินเนื้อกัน
 ครั้นเกิดเป็นปลา เพราะกรรมเวรา ตามมาด้วยพลัน
 ถึงเป็นมะเขือ กินเนื้อแห่งกัน ไม่คิดติดพัน จะเป็นเวรา
 ปลาทุ่งทอง

ส่วนการที่นางเอื้อยตกกระหะน้ำร้อนตายนั้น เพราะชาติก่อนนางเออลูกไก่
 ไปใส่หม้อน้ำร้อน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ส่วนลูกนั้นไชร เลี้ยงลูกไก่ไว้ คำเจ้าอัครา
 วันหนึ่งพ่อแม่ ชวนกันไปนา ตักน้ำขึ้นมา ใส่หม้อต้มไว้
 ให้แต่ลูกน้อย กับลูกไก่ด้อย เฝ้ารอเคหา
 อ้อมลูกไก่เล่น ไม่มาเห็นใคร เจ้าจึงร้องไห้ ด้วยพ่อแม่ตน
 จึงเออลูกไก่ ทั้งลงบัดใจ ในน้ำร้อนรน
 เพราะกรรมเวรา จึงมาถึงตน ครั้นเกิดเป็นคน จึงล้างผลาญกัน
 ปลาทุ่งทอง

ส่วนการที่นางเอื้อยเกิดเป็นนกแขกเต้าแล้วรอดตายไปได้ จนพบพระฤาษี
 ช่วยชุบชีวิตให้ นั้น พระอรหันต์กล่าวว่า เป็นเพราะชาติก่อนนางเอื้อยเป็นเหยี่ยว นาง
 อ้ายเป็นไก่ เหยี่ยวโฉบไก่ไปแต่ไม่ทันได้กิน ทำตกเสียก่อน ชาตินี้นางเอื้อยในร่าง
 ของนกแขกเต้าจึงรอดชีวิตไปได้ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

พระเจ้าเทศนา ชาติก่อนนั้นมา กำพร้าจอมขวัญ
 เป็นนกเหยี่ยวร้าย บินชายผายผัน หาเหยื่อทุกวัน กินเป็นอาหาร
 นางอ้ายเป็นไก่ ทานเลี้ยงเอาไว ในรังกระดาน
 เหยี่ยวร้ายหายไป ดวยได้มิทาน จะเป็นอาหาร พากันไปรัง

เป็นด้วยบุญนั้น ตกจากปากพลัน รอดจากมรณัง
 เจ้าหนีไปได้ หอกไปเชอะซัง เหมือนหนึ่งร้อยซัง อยู่ในกรงทอง
 เป็นบุญตัวนั้น ตกไปด้วยพลัน หนีได้โดยปอง
 ไม่มีมิ่งขวัญ สิ่งนั้นตามสนอง กำร่าเคร่าหมอง ได้ทำแต่หลัง
 เกิดมาชาตินี้ นางเป็นปักษี จึงเขาชิงซัง
 เขาลักไปได้ ตั้งใจคิดหวัง บุญตัวร้อยซัง ไม่มีวามรณา
 ปลาบู่ทอง

จากตัวอย่างดังกล่าวมาจึงแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องกรรมซึ่งมีทั้งกรรมในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ

5.2 ความเชื่อเรื่องความฝันและโหราศาสตร์

จากการศึกษาบทกลอนอ่าน เรื่องของความฝันที่ปรากฏมากที่สุด คือตอนที่มารดาของตัวละครเอกตั้งครรภ์ ซึ่งส่วนมากจะฝันถึงสิ่งมีค่า ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในเรื่องเกราะแก้วกายสิทธิ์	นางอำไผฝันว่า	ได้เกราะแก้ว
ในเรื่องเกราะเพชรเจ็ดสี	นางกัลยาณิฝันว่า	ได้จินดา
ในเรื่องทิพยวงษ์	นางสุวรรณประไพฝันว่า	ได้ดวงอาทิตย์
ในเรื่องอนุชรรค์	นางคาราวดีฝันว่า	ได้แก้ว
ในเรื่องเพชรรุ้งไฟ	นางสุมาโลฝันว่า	ได้แหวนเพชร
ในเรื่องสุวรรณหงส์ย่นต์	นางแก้วสัจจาฝันว่า	ได้แก้ว

จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นว่า สิ่งที่มาฝันถึงเป็นสิ่งที่มีความมีค่า คือ แก้ว แหวน ดวงอาทิตย์ และในเวลาต่อมาก็มีบุตรที่มีอำนาจวาสนา ข้อนี้จึงแสดงให้เห็นความเชื่อว่าการฝันถึงสิ่งมีค่าขณะที่ตั้งครรภ์ก็จะได้บุตรที่ดี

มีข้อน่าสังเกตว่า จากเรื่องดังกล่าวมารดาที่ฝันดังกล่าวยังไม่เคยมีบุตรเลย บางรายแต่งงานมานานจนต้องขอบุตรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ ข้อนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า

ความฝันคือสัญลักษณ์ของความปรารถนาที่ซ่อนอยู่ในใจของคนนั่นเอง

สิ่งหนึ่งที่พบควบคู่กับความฝันของมารดาขณะตั้งครรภ์ก็คือ คำทำนายของโหร
ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในเรื่องเกราะเพชรเจ็ดสี นางกัลยาณีฝันว่ามีคนแกะเอาแก้วมณีมาให้แล้วนาง
ก็ได้รับอันตราย โหรทำนายว่านางจะได้โอรสแต่จะมีทั้งเคราะห์และโชค

ในเรื่องทิววงษ์ นางสุวรรณประไพฝันว่าพระอาทิตย์ลอยมาถึงมือ โหร
ทำนายว่านางจะได้โอรสที่มีบุญญาธิการมาก

ในเรื่องธนุสรณ์ นางคาราวดีฝันว่าพระอินทร์นำแก้วห่อผ้ามาให้แล้วก็เอา
กลับคืนไป โหรทำนายว่าจะมีโอรสที่มีบุญมากแต่ร่างกายไม่เหมือนคนธรรมดาทั่วไป
และต้องพลัดพรากออกจากเมืองจนได้คู่ครองแล้วจึงจะได้กลับเมือง

ในเรื่องเพชรรังไฟ นางสุมาโลยฝันว่าสายรุ้งกลายเป็นแหวนเพชรและนาง
นำมาสวมไว้ โหรทำนายว่านางจะได้โอรสที่มีบุญ

ในเรื่องสุวรรณหงส์ยนต์ นางแก้วสัจจาฝันว่าพระอินทร์เอาแก้วมาให้ โหร
ทำนายว่านางจะได้โอรสที่มีบุญแต่ต้องจากบ้านเมืองไปมีชายาและโอรสก่อนจึงจะได้
กลับมา

ตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าโหรเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจให้ทำนาย
ความฝันของมเหสีเจ้าเมืองและคำทำนายก็ได้รับความเชื่อถือ ความเชื่อถือโหรมิได้มี
เพียงเท่านั้น เมื่อเกิดวิปริตขึ้นในบ้านเมืองโหรก็จะเป็นผู้ชี้สาเหตุของเหตุการณ์นั้น ๆ
ดังเช่นในเรื่องพระแสงทิดกร เมื่อเกิดข้าวยากหมากแพงขึ้น โหรก็ทำนายว่าเป็น
เพราะพระแสงทิดกรนำหญิงกาลกนิมาเป็นคู่ ต้องให้หญิงผู้นั้นคือนางวารีวรรณออกจาก
เมืองไป บ้านเมืองจึงจะคืนสู่สภาพเดิม ท้าวสุทนต์ก็ทำตามที่โหรทำนาย

จึงเห็นได้ว่าความเชื่อทางโหราศาสตร์ค่อนข้างจะมีอิทธิพลแม้แต่ในราชสำนัก
จนบางครั้งทำให้คนตึกก่อกวนแกล้ง ดังเช่นในเรื่องเกราะเพชรเจ็ดสี เมื่อนางกัลยาณี
คลอดโอรสมาเป็นคนพิการ นางฉันทาก็คิดว่าท้าวมหาราชต้องถามความเห็นจากโหร
นางจึงไปติดสินบนโหรให้ทำนายว่าโอรสของนางกัลยาณีเป็นกาลกนิ ทำให้นางกัลยาณี
และโอรสต้องถูกขับไล่ออกจากเมือง

5.3 ความเชื่อในไสยศาสตร์

นิทานกลอนอ่านที่นำมาศึกษาพบความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการใช้เวทมนตร์คาถา การเหาะเหินเดินอากาศ หรือการแปลงกาย ตัวอย่างเช่น

การใช้เวทมนตร์คาถา

ในเรื่องจักรแก้ว จักรแก้วใช้คาถาทำให้อาวุธมีขนาดเล็กลงเพื่อซ่อนติดตัวเข้าไปในเมืองของท้าวกาลสุริย์

ในเรื่องจำปาสัติน นางอัคคีให้สาวใช้ไปหาหมอเสน่ห์ทำเสน่ห์จนท้าวันทราชหลงใหล

ในเรื่องทมิฬวงษ์ พระฤาษีเสกม้าธรรมดาให้เป็นม้าที่เหาะได้พูดได้

ในเรื่องธนุขรรค์และนางอุไทย ธนุขรรค์และนางอุไทยเนรมิตข้าวปลาอาหารให้ตายายที่ตนอาศัยอยู่

ในเรื่องพระแสงทมิฬกร พระฤาษีเสกม้าจากขี้ผึ้งให้พระแสงทมิฬกร เป็นต้น

การเหาะเหินเดินอากาศ

ในเรื่องกายเพชร กายเพชรมีผ้าเช็ดหน้าที่กลายเป็นเรือเหาะได้

ในเรื่องเกราะแก้วกายสิทธิ์และเกราะเพชรเจ็ดสี เกราะแก้วและเกราะเพชรมีเสื้อเกราะที่สวมใส่แล้วสามารถเหาะได้

ในเรื่อง สุวรรณหงส์ยนต์ พระสุวรรณมิงหงส์ยนต์ที่สามารถเหาะได้

การแปลงกาย

ในเรื่องขันทอง นางประไพสมาลีได้แหวนจากเทวดา เป็นแหวนที่สามารถทำให้ร่างกายเป็นชาย-หญิงได้ตามต้องการ

ในเรื่องเพชรรุ่งไฟ เพชรรุ่งไฟมีแหวนที่สามารถใช้เป็นอาวุธได้และยังสามารถใช้แปลงกายได้ตามแต่จะต้องการ

ความเชื่อในเรื่องสิ่งลึกลับและไสยศาสตร์นี้มีได้ปรากฏเฉพาะในนิทานกลอนอ่านเท่านั้น แต่ปรากฏให้เห็นทั้งในวรรณคดีพื้นบ้านดั้งเดิมของไทย เช่น ไกรทอง ขุนช้างขุนแผน และวรรณคดีที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ เช่น รามเกียรติ์

แม้ในยุคปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูง ความเชื่อนี้ก็มิได้ลดน้อยลง ดังที่ เสรี นงศ์พิศ (2533:332) ได้กล่าวถึงผลงานสำรวจชิ้นหนึ่งที่กลายเป็นข่าวว่า "คนไทยคลั่งไสยศาสตร์ คนระดับปริญญาโทมากกว่าพวกจบชั้น ป.4" สิ่งนี้จึงแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่ามนุษย์จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมแบบใด ล้าหลังหรือทันสมัย ความต้องการพื้นฐานก็มีเหมือน ๆ กัน ดังที่ เนญศรี ตึก และคนอื่นๆ (2530:108) ได้กล่าวไว้ว่า "ความเชื่อของลัทธิไสยศาสตร์ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ

1. เพื่อนำมาซึ่งโชคดี ความสำเร็จ ความสุขและความปลอดภัย เป็นต้น
2. เพื่อทำลายหรือจัดปัดเป่าสิ่งอัปมงคลและภัยพิบัติต่าง ๆ "

บทที่ 4

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อวิเคราะห์อนุภาคในตอนที่สำคัญในนิทานกลอนอ่าน
2. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะสังคมที่สะท้อนผ่านตอนที่สำคัญในนิทานกลอนอ่าน

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาข้อมูลและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนิทานกลอนอ่าน อนุภาค
ตอนที่สำคัญ และลักษณะสังคม
2. คัดเลือกนิทานกลอนอ่านตามเกณฑ์ที่ระบุไว้ในขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

3. วิเคราะห์อนุภาคในตอนที่สำคัญในนิทานกลอนอ่าน ดังนี้
 - 1.1 อนุภาคในตอนที่กำเนิดตัวละครสำคัญ
 - 1.2 อนุภาคในตอนที่พลัดพรากออกจากเมือง
 - 1.3 อนุภาคในตอนที่คู่ครอง
 - 1.4 อนุภาคในตอนที่พลัดพรากจากคู่ครอง
 - 1.5 อนุภาคในตอนที่กลับมาพบกัน
4. วิเคราะห์ลักษณะสังคมที่สะท้อนผ่านตอนที่สำคัญในนิทานกลอนอ่าน

ดังนี้

- 2.1 สถาบันครอบครัว
- 2.2 การปกครอง
- 2.3 วิถีชีวิต
- 2.4 ค่านิยม
- 2.5 ความเชื่อ

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

1. อนุภาคในตอนที่สำคัญในนิทานกลอนอ่าน

1.1 อนุภาคในตอนที่กำเนิดตัวละครสำคัญ พบว่าตัวละครเอกมักมีกำเนิด

ที่ผิดแปลกกว่าคนธรรมดา คือ

1.1.1 เทพเจ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ ได้แก่ พระโณสัสดี เทพเจ้าของพราหมณ์ เช่น พระนารายณ์ เป็นต้น

1.1.2 ความฝันของมารดาขณะตั้งครรภ์ มารดาที่ฝันถึงสิ่งมีค่าจะได้บุตรรูปร่างและมีบุญบารมี มารดาที่ฝันแปลก ๆ จะได้บุตรรูปร่างผิดปกติแต่มีบุญ

1.1.3 เหตุอัศจรรย์ขณะที่เกิด ตัวละครฝ่ายหญิงมักมีกลิ่นกายหอมมาแต่แรกเกิด ฝ่ายชายมักมีฤทธิ์หรือมีเหตุการณ์แปลก ๆ ขณะที่เกิด

1.1.4 การตั้งครรภ์และการคลอด มารดาของตัวละครเอกมีทั้งที่คลอดบุตรออกมาเป็นเด็กที่มีรูปร่างปกติและเด็กที่มีรูปร่างไม่ปกติ เช่น มีแต่ศีรษะ เป็นต้น

1.1.5 ชาติตระกูลของตัวละครเอก ตัวละครเอกมักมีชาติตระกูลสูง เป็นโอรสหรือธิดาขุนทรัพย์ หากเป็นคนสามัญก็มีความสามารถเก่งกล้าจนได้ขึ้นครองราชย์

1.2 อนุภาคในตอนพลัดพรากออกจากเมือง พบว่าตัวละครเอกต้อง

พลัดพรากออกจากเมืองด้วยสาเหตุ 3 ประการ คือ

1.2.1 ความไม่สงบของบ้านเมือง เนื่องการพ่ายแพ้สงครามและบ้านเมืองเกิดเหตุวุ่นวาย

1.2.2 ความประสงค์ในการไปเรียนวิชา ถ้าตัวละครเป็นกษัตริย์ก็ต้องไปเรียนวิชาเพื่อปกครองบ้านเมือง หากเป็นคนสามัญก็ต้องศึกษาหาความรู้เพื่อปกครองข้าทาสบริวาร

1.2.3 ความอิจฉาริษยาในครอบครัว ตัวละครต้องพลัดพรากจากครอบครัวเพราะความอิจฉาริษยาและใส่ร้ายกันในหมู่ภรรยาสาวในครอบครัวผสม

1.3 อนุภาคในตอนได้คู่ครอง พบว่าสาเหตุในการพบคู่ครองและได้ครองคู่กัน คือ

1.3.1 ได้รับความช่วยเหลือจากเทพ

1.3.2 เทพอัมสม

1.3.3 ความฝันและออกเสาะหา

1.3.4 ผ่านการทดสอบความสามารถด้านต่าง ๆ

1.3.5 การรบ ช่วยกันต่อสู้และเห็นใจกัน

1.3.6 ระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวหรือกลับจากเรียนวิชา

1.4 อนาคตในตอนพลัดพรากจากคู่ครอง พบว่าสาเหตุแห่งการพลัดพราก

คือ

1.4.1 ยักษ์แย่งคู่ครอง โดยใช้มนต์สะกดในระหว่างการเดินทาง

อยู่ในป่า

1.4.2 ความอิจฉาริษยา ความอิจฉาริษยาและใส่ร้ายป้ายสีกัน

ในหมู่ภรรยาของชายในครอบครัวผสม

1.4.3 ความพยายาม ของภูตผีปีศาจที่เข้าไปสิงตัวละครเอก

ให้คลุ้มคลั่งและกำจัดคู่ครอง

1.4.4 ความเชื่อเรื่องกรรมทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ

1.5 อนาคตในตอนกลับมาพบกัน พบว่า ตัวละครเอกทั้งฝ่ายชายและ

ฝ่ายหญิงกลับมาพบกันด้วยวิธีการต่าง ๆ คือ

1.5.1 การสร้างโรงงาน โดยเขียนภาพชีวประวัติของฝ่ายใด

ฝ่ายหนึ่ง เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งตามมาพบ

1.5.2 การพิสูจน์ความจริง เพื่อแสดงว่าตนเป็นคู่ครองที่แท้จริง

1.5.3 การตามหากัน ตัวละครฝ่ายชายมักออกตามหาตัวละคร

ฝ่ายหญิงในสถานที่ต่าง ๆ จนกว่าจะพบกันในตอนท้ายเรื่อง

1.5.4 การรื้อยมาลัยเล่าเรื่อง ตัวละครฝ่ายหญิงใช้วิธีการรื้อ

มาลัยเล่าเรื่องเพื่อให้คู่ครองทราบว่ายังมีชีวิตอยู่และอยู่ที่ใด

2. ลักษณะสังคมที่สะท้อนผ่านตอนเล่าภายในนิทานกลอนอ่าน

2.1 สถาบันครอบครัว พบว่า ครอบครัวในนิทานกลอนอ่านเป็นครอบครัว-

ครัวผสมมากกว่าครอบครัวเดี่ยว

2.2 การปกครอง การปกครองบ้านเมืองในนิทานกลอนอ่าน พบว่า มีการปกครอง 2 แบบ คือ การสืบราชสมบัติหรือการสืบสันตติวงศ์ซึ่งปรากฏในนิทาน เป็นส่วนใหญ่ และการได้ราชสมบัติจากความสามารถของตนเองหรือการปราบดาภิเษก ซึ่งพบในนิทานเป็นส่วนน้อย

2.3 วิถีชีวิต วิถีชีวิตของคนไทยที่พบในนิทานกลอนอ่านเป็นการชีวิตดำรง ในสังคมเกษตรกรรมที่เรียบง่าย ทำไร่ไถนา ประมงและเลี้ยงสัตว์ ยึดมั่นในขนบ ธรรมเนียม ประเพณี และศาสนา

2.4 ค่านิยม ค่านิยมในนิทานกลอนอ่าน พบว่า

2.4.1 ด้านการศึกษา คนไทยนิยมยกย่องผู้มีการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่จะเป็นผู้นำของครอบครัวและสังคม

2.4.2 การเลือกคู่ครองไม่ว่าจะเป็นฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิง จะนิยม เลือกบุคคลที่ทัดเทียมกันทั้งในด้านชาติตระกูล ฐานะทางสังคม และทรัพย์สิน

2.4.3 ผู้ชายไทยนิยมมีภรรยาหลายคนเพื่อแสดงฐานะทางสังคม

2.4.4 ผู้หญิงจะต้องมีคุณสมบัติของกุลสตรี ก่อนแต่งงานต้องเชื่อ ฟังพ่อแม่ เมื่อแต่งงานแล้วต้องเชื่อฟังสามี

2.5 ความเชื่อ ในนิทานกลอนอ่านพบว่ามี ความเชื่อดังต่อไปนี้

2.5.1 ความเชื่อเรื่องกรรม เชื่อว่า กรรมย่อมส่งผลแก่ผู้ก่อกรรม ทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ

2.5.2 ความเชื่อเรื่องความฝันและโหราศาสตร์ เป็นความเชื่อ ที่มีอิทธิพลทั้งในราชสำนักและในหมู่สามัญชน

2.5.3 ความเชื่อในไสยศาสตร์ เป็นความเชื่อเรื่องการให้เวท มন্ত্রในการทำเสน่ห์ การแปลงกาย และการเหาะเหินเดินอากาศ

อภิปรายผล

จากการศึกษาอนุภาคในตอนสำคัญในนิทานกลอนอ่าน จะเห็นว่านิทานกลอน

อ่านมีโครงเรื่องที่คล้ายคลึงกัน คือส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยตอนสำคัญทั้ง 5 ตอน คือ ตอนกำเนิดตัวละครสำคัญ ตอนพลัดพรากออกจากเมือง ตอนได้คู่ครอง ตอนพลัดพรากจากคู่ครอง และตอนกลับมาพบกัน นิทานทุกเรื่องจบลงด้วยความสุข แม้ว่านิทานกลอนอ่านจะมีเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์มาช่วยให้เรื่องสนุกสนานมากขึ้นแต่ทุกเรื่องก็มีโครงเรื่องเหมือน ๆ กัน ทำให้ผู้อ่านเดาเรื่องได้ นิทานกลอนอ่านจึงขาดความเร้าใจ ต่างจากเรื่องสั้นและนวนิยายในปัจจุบันที่มีโครงเรื่องหลากหลาย มีการดำเนินเรื่องที่เร้าใจและน่าสนใจมากกว่า เหตุนี้นิทานกลอนอ่านจึงเสื่อมไปจากความนิยมในปัจจุบัน แต่ก็ใช่ว่านิทานกลอนอ่านจะหมดคุณค่าไปโดยสิ้นเชิง จากอนาคตทั้ง 5 ตอนนี้จะเห็นว่าตัวละครมีทั้งความสุขและความทุกข์จึงกล่าวได้ว่าชีวิตของตัวละคร ก็คือชีวิตของคนเรา ที่มีทั้งสุขและทุกข์ มีการพบและการพราก สมหวังและผิดหวังปะปนกันไป ไม่ว่าจะเป็นชาติกำเนิดที่สูงส่งหรือต่ำต้อยก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงความจริงในข้อนี้ได้ ทุกชีวิตที่เกิดมามีย่อมเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารตวัตรชีวิตของตัวละครที่กล่าวมา

ส่วนลักษณะสังคมที่ปรากฏในนิทานกลอนอ่าน จะเห็นว่าเป็นสภาพสังคมไทยในสมัยก่อน ซึ่งในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสถาบันครอบครัว ที่ส่วนใหญ่ในสมัยก่อนเป็นครอบครัวผสมแต่ปัจจุบันมักจะเป็นครอบครัวเดี่ยว การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เปลี่ยนมาเป็นระบอบประชาธิปไตย วิถีชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรมเปลี่ยนมาเป็นแบบสังคมอุตสาหกรรม ค่านิยมบางประการที่เปลี่ยนไป เช่น การมีภรรยาหลายคน และความเชื่อบางประการที่ลดน้อยลงเนื่องจากสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ความเชื่อทางโหราศาสตร์และไสยศาสตร์ยังคงมีอยู่บ้างในบุคคลบางกลุ่ม

ข้อเสนอแนะ

การที่ผู้เขียนได้ศึกษานิทานกลอนอ่านดังกล่าว พบว่านิทานกลอนอ่านยังมีข้อที่น่าสนใจอีก คือ

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบนิทานกลอนอ่านกับวรรณคดีชาติอื่นโดยใช้ทฤษฎีทางคติชนวิทยา เช่น ทฤษฎีวีรบุรุษ เป็นต้น

2. ควรมีการศึกษานิทานกลอนอ่านนอกเหนือจากเรื่องที่น่ามาศึกษาแล้ว เพราะยังมีนิทานกลอนอ่านอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่เป็นที่รู้จักและนับวันจะสูญหายไปตามกาลเวลา
3. ควรมีการศึกษาล้างอำนาจวิเศษที่ปรากฏในนิทานกลอนอ่านในแง่ของสัญลักษณ์

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กายเพ็ชร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ , 2462.
- กิ่งแก้ว อรรถากร. คติชนวิทยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520.
- กุหลาบ มลลิกขมาส. คติชาวบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สมาคมภาษา
และหนังสือแห่งประเทศไทย, 2509.
- เกราะแก้วกาสลิตธิ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ , 2492.
- เกราะเพ็ชรเจ็ดสี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ , 2478.
- ขันทอง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ , ม.ป.ป.
- จรัญ นรหมอยู่. ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียน , 2526.
- จรรยา สุภาพ และ รุ่งพงษ์ ชัยนาม. "สถาบันพระมหากษัตริย์," ใน เอกสารการ
สอนชุดวิชาสถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4.
นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช , 2529.
- จักรแก้ว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ , 2432.
- จันทโครบ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ , ม.ป.ป.
- จำปาแก้วจำปาทอง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ , 2467.
- จำปาสีตัน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ห้างสมิต , 2497.
- เคโซ สนวนานท์. จิตวิทยาลังคม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์ , 2518.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง:การศึกษาเชิงวิเคราะห์.
วิทยานิพนธ์ อ.ด. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
อวดสำเนา.
- เตือนใจ สันทะเกิด. วรรณคดีชาวบ้านจาก"วัดเกาะ". วิทยานิพนธ์ กศ.ม.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520. อวดสำเนา.
- ทพันธ์ ประกอบสุข. วรรณคดีชาดก. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์ , 2527.
- ทิมวงศ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สะพานหัน , ม.ป.ป.
- อุษุวรรณค์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ , ม.ป.ป.

อํารงค์ กาญจนธานี. วิเคราะห์วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้. ปรินิพนธ์ กศ.ม.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527. อัดสำเนา.

นภกรจาย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ , 2477.

นางอุไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ , 2426.

นิพนธ์ อินสิน. ความขัดแย้งในวรรณกรรมสามเรื่องของสุนทรภู่. ปรินิพนธ์ กศ.ม.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520. อัดสำเนา.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ,ม.ล. วิเคราะห์วรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2517.

ประคอง นิมมานเหมินทร์. "นิทานพื้นบ้านในประเทศไทย," ใน ภาษาไทย 8.

หน้า 131-161. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2531.

ปลาบู่ทอง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ , 2498.

ปิงกะชา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ , 2473.

พระเทวันนางกุลา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อาหรับราตรี , 2438.

พระแสงทิณกร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สะพานหิน , ม.ป.ป.

พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ. ลักษณะขัดแย้งและความขัดแย้งในพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523. อัดสำเนา.

พูนนิศมัย ดิศกุล,ม.จ. นิธิของทุกคน. กรุงเทพฯ : นวชาติการพิมพ์ , 2504.

เพชรรุ้งไฟ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สะพานหิน , ม.ป.ป.

เพ็ญศรี ดุกและคนอื่น ๆ. วัฒนธรรมพื้นบ้าน:คติความเชื่อ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2530.

สุรนต์ร บุญสิน. "วรรณคดีวิจารณ์แนวสังคมศาสตร์," ใน เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 7. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.

ลัดดา ปานทัย. วิเคราะห์ลักษณะในวรรณคดีไทย. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520. อัดสำเนา.

- วรรณ ขางเสน. การศึกษาโครงเรื่องและอนาคตในวรรณกรรมกลอนอ่านประเภทนิทานจากฉบับตัวเขียนที่มีในหอสมุดแห่งชาติ. ปรินทิพนิพนธ์ กศ.ม. : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2534. ถ่ายเอกสาร.
- วิจิตรวาทการ, พลตรีหลวง. ความฝัน. กรุงเทพฯ : เสริมวิทย์บรรณาการ, 2504.
- วิชาญ สว่างพงศ์. การวิเคราะห์ค่านิยมจากวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ (ช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ ๓). ปรินทิพนิพนธ์ กศ.ม. : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520. อัดสำเนา.
- วิทย์ คีวะศรียานนท์. วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2518.
- ศิริพร จิตะฐาน. "ละครนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ในโทรทัศน์: กระฉกสะท้อนความสับสนและความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย," สุโขทัยธรรมมาธิราช. 6 (2) : 66-78 ; พฤษภาคม-สิงหาคม 2536.
- _____. "แนวทางการวิเคราะห์คติชาวบ้าน," ใน เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่องแนวทางการวิเคราะห์คติชาวบ้าน. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า 3-24. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2534.
- _____. "ตัวเอกและตัวร้ายในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ," อักษรศาสตร์. 20(1) : 29-38 ; มกราคม 2531.
- _____. ในท้องถิ่นนิทานและการละเล่น. กรุงเทพฯ : มติชน , 2537.
- สงวน สุทธิเลิศอรุณ, จำรัส ต้วงสุวรรณ และ วิฑิตนงษ์ ธรรมานุสรณ์. จิตวิทยาสังคม. นนทบุรี : ชัยศิริการพิมพ์ , 2522.
- สอึ้งทอง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ห้างสมุด , 2496.
- สุนัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช , 2531.
- สุภางค์ จันทวานิช. "สังคมวิทยาละครชาวบ้าน: ลิเก," ใน เอกสารการประชุมสัมมนาการวิเคราะห์ข้อมูลทางคติชนวิทยา. หน้า 1-20. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

- สภาพรรณ ฌ บางช้าง. ชนบทรวมนิยมประเพณีความเชื่อและแนววิถีชีวิตในสมัย
สุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
25235.
- สุมาลี กระจ่ายศรี. วรรณกรรมนิทานทรงเครื่อง จากสมุดไทย. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528. อัดสำเนา.
- สุวรรณเคียร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ , 2494.
- เสรี พงศ์พิศ. "ไสยศาสตร์ในสังคมไทย," ใน เอกสารการสอนชุดวิชาความเชื่อและ
ศาสนาในสังคมไทย. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช , 2533.
- สุวรรณหงษ์ยนต์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ , 2433.
- เสาวลักษณ์ อนันตคานต์. บทละครนอกสมัยกรุงศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ อ.ม.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515. อัดสำเนา.
- อับรามส์, เอ็ม.เอช. อธิบายศัพท์วรรณคดี. แปล และเรียบเรียงโดย ทองลูก
เกตุโรจน์. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2529.
- อุทัย หิรัญโต. สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์,
2526.
- อดุม หนูทอง. วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทนิทานประโลมโลก. โครงการศูนย์
ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ม.ป.ป.
- เอื้อนทิพย์ นีระเสถียร. การศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคในนิยายชาดก.
วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528. อัดสำเนา.
- Holman, C. Hugh and Harmon William. A Handbook to Literature
(fifth edition). Macmillan Publishing Company, 1986.
- Webster's new world dictionary of the American Language.
The United State of America. 1970.

ภาคผนวก

ภาคผนวก

กายเพชร

พระฤาษีบำเพ็ญฌาน พระอินทร์ให้นางฟ้ามาทำลายนิธินาง ฟ้ามีบุตรกับพระฤาษีชื่อกายเพชร แต่พระฤาษีไม่ยอมรับรู้ นางฟ้าจึงต้องพากายเพชรไป อยู่บนสวรรค์ด้วย เมื่อกายเพชรจะต้องกลับมาอยู่ในเมืองมนุษย์ตามชาติกำเนิดเดิม พระอินทร์ได้มอบกำไลและลำเกยานต์ให้ กายเพชรเล่นลำเกยานต์ไปชนยอดวิมาน ของท้าวเมฆินทร์หักจึงรบกัน ท้าวเมฆามาช่วยรบแต่แพ้กลับไป กายเพชรได้นางวิมาน- ลอยธิดาของท้าวเมฆินทร์เป็นคู่ครอง ท้าวกระโปรงทองมาช่วยท้าวเมฆินทร์รบแต่ก็แพ้ และหนีไป กายเพชรและตรีอัมพรหนีเลี้ยตามไปฆ่าท้าวเมฆินทร์ตาย กายเพชรเข้า เมืองท้าวเมฆาและได้นางสระแก้วธิดาท้าวเมฆา ต่อมาท้าวพรหมาและพรหมมินทร์ ยกทัพมาเมืองท้าวเมฆา พรหมมินทร์ถูกฆ่าตาย กายเพชรได้นางลัดดาแก้วธิดาท้าว กระโปรงทองและรบกับท้าวพรหมา ท้าวพรหมาแพ้และหนีไป ต่อมาพระกายแก้วโอรส ของนางวิมานลอยช่วยยกเขนพระสุเมรุซึ่งยักษ์ทำเอียงได้ พระอินทร์จึงให้พรให้มีฤทธิ กล่าวดึงตรีอัมพรซึ่งถูกขังในหีบเหล็กที่หาทางหนีโดยแปลงเป็นแมลงหวี่และจับท้าวพรหมา ใส่ไว้แทนแต่ฤาษีช่วยไว้ ท้าวพรหมาไปขึ้นนักษัตรถือสารเมืองศิวิรัง นพเกษรมาลา หนีเลี้ยวของกายเพชรที่กลางทางจึงเกิดรบกัน เกสรมาลาตามไปช่วยตรีอัมพรและจับ ท้าวประไลยกรตทั้งเหว ได้รับกับท้าวพรหมา กายเพชรถอดกำไลขว้างท้าวประไลย- กรดและท้าวพรหมาตาย กายเพชรแปลงเป็นนกเข้าหานางดาว และได้อยู่กับนาง.

เกราะแก้วกายสิทธิ์

พระนารายณ์แบ่งภาคมาเกิดเป็นโอรสของท้าวอุดมวงศ์ และนางอำไพ ได้ชื่อว่าเกราะแก้วกายสิทธิ์เพราะมีเกราะสวมอยู่ ขณะนั้นท้าวทะเลล้น เป็นยักษ์พาลเกเรยกทัพมาล้อมเมืองท้าวอุดมวงศ์ ท้าวอุดมวงศ์พามเหสีและโอรสหนี นางพิศุขน้อยมาลิกเกราะแก้วกายสิทธิ์ไปจนพบพระฤาษี พระฤาษีจึงเลี้ยงไว้จนโต ต่อมา

ท้าวทะเลี่ยนรบกับพระอินทร์ เกราးแก้วมาช่วยจนท้าวทะเลี่ยนแพ้ ถาสรรและพยัคฆราชมาช่วยแต่ถูกเกราะแก้วฆ่าตาย ท้าวทะเลี่ยนให้มหาเมฆออกมารบและจับเกราะแก้วไปได้ นางสร้อยสวรรค์ลูกเลี้ยงของท้าวมหาเมฆช่วยเกราะแก้วให้หนี เกราะแก้วได้พบกับพ่อแม่และอภิเษกกับนางสร้อยสวรรค์.

เกราะเพ็ชรเจ็ดสี

ท้าว महाराज และมเหสีกัลยาณีไม่มีโอรส-ธิดา ท้าว महाराj จึงรับนางฉันทาภรรยาฝ่ายของพระครุมาไว้ในวังทั้งแม่และลูก โดยขอให้ลูกของนางฉันทามาเป็นลูกเลี้ยงเพื่อจะให้ครองเมืองในวันหน้า และท้าว महाराj ก็ได้นางฉันทาเป็นสนม พระอินทร์จึงให้เทพบุตรชื่อสุริยวงศ์เทวัญมาเกิดในครรภ์ของนางกัลยาณีเพื่อจะได้มีผู้สืบทอดราชสมบัติที่แท้จริง แต่นางกัลยาณีก็คลอดลูกออกมาเป็นเด็กพิการง่อยเปลี้ยเสียขา นางฉันทาจึงถือโอกาสใส่ร้ายว่าเป็นกาลกนิ ท้าว महाराj หลงเชื่อจึงขับไล่โอรสและมเหสีออกไปจากเมือง พระอินทร์แปลงกายเป็นคนแก่เอาเกราะเพ็ชรมาให้พระโอรส เกราะเพ็ชรนี้เมื่อสวมแล้วก็จะหายจากความพิการและร่างกายจะเปลี่ยนสีไปตามวันทั้งเจ็ดวัน

ที่เมืองโชตนานของท้าวภฤชภูและนางพชชาเกิดแผ่นดินไหวจนพระปรางค์ทรุดลงมา โหรทำนายว่าเป็นเพราะนางสุวรรณเลขาพระธิดาของท้าวภฤชภูจะได้คู่ ท้าวภฤชภูจึงให้ออกประกาศว่าผู้ใดสามารถยกปรางค์ให้อยู่ดังเดิมได้ก็จะยกนางสุวรรณเลขาให้ กษัตริย์ทั้งร้อยเอ็ดหัวเมืองไม่สามารถยกได้ สิทธิกลับโอรสท้าวอนันตวงศ์เจ้าเมืองยักขยับปรางค์ได้แต่ไม่ตรง เกราะเพ็ชรสามารถยกปรางค์ให้ตรงดังเดิมได้ แต่วันนั้นเป็นวันเสาร์ร่างกายของเกราะเพ็ชรจึงมีสีดำเป็นที่น่ารังเกียจ แต่วันรุ่งขึ้นเป็นวันอาทิตย์ร่างกายก็กลับเป็นสีแดงงดงาม เกราะเพ็ชรจึงเล่าเรื่องราวให้ท้าวภฤชภูฟังและได้อภิเษกกับนางสุวรรณเลขา

ขันทอง

ท้าวผิณสุริยามิมเหลือสององค์คือนางประไพสุมาลีและนางศรีผกา นางประไพสุมาลีมีโอรสหนึ่งองค์คือพระดารานิไชย ต่อมานางคลอดลูกคนที่สองออกมาเป็นขันทอง นางศรีผกาจึงติดสินบนโหรให้ทำนายว่าเป็นกาลกิติ นางประไพสุมาลีและลูกทั้งสองจึงถูกขับไล่ออกจากเมือง ดารานิไชยได้ของวิเศษจากเทวดาปลอมตัวมาติดลี้กับท้าวผิณสุริยาและได้ชัยชนะแต่ถูกจับถ่วงน้ำจนพญานาคมาช่วยไว้ นางประไพสุมาลีตามหาดารานิไชยไม่พบจึงไปอาศัยอยู่กับยายตา

พระสตุจินดาโอรสท้าวเกษลักข์และนางโสภาสเจ้าเมืองไกรจักร ฝันว่ามีนางอาศัยอยู่ในขันทองจึงให้ประกาศหา ตายายที่นางประไพสุมาลีไปอาศัยอยู่ด้วยแอบขโมยขันทองมาถวาย พระสตุจินดาจึงได้นางขันทองเป็นคู่ครอง ต่อมานางขันทองชวนพระสตุจินดาออกตามหามารดา ระหว่างทางนางยักษ์กระตูกอิตสาปนางขันทองให้เป็นบ้าใบ้และแปลงร่างเป็นนางขันทองไปอยู่กับพระสตุจินดา นางขันทองตัวจริงเดินทางไปพบพระดารานิไชยและขอความช่วยเหลือ พระดารานิไชยจึงพานางขันทองไปเมืองของพระสตุจินดาและพิสูจน์ความจริงโดยการให้ลงไปอยู่ในขัน นางขันทองตัวจริงสามารถทำได้ พระสตุจินดาจึงให้ เชือดเอาเลือดของนางกระตูกอิตมาราดตัวนางขันทองนางจึงหายจากการถูกสาปและได้ครองคู่กับพระสตุจินดาต่อมา.

จักรแก้ว

จักรแก้วโอรสเจ้าเมืองจักรรัตน์ไปเรียนวิชากับพระฤาษีจนสำเร็จ ระหว่างที่เดินทางกลับเมืองถูกท้าวกาลสุริย์เจ้าเมืองกงจักรขโมยม้าไป จึงตามเข้าเมืองและไปอาศัยกับยายมัลลย์คนเฝ้าสวนของท้าวกาลสุริย์ จักรแก้วขอตามยายมัลลย์เข้าเฝ้าพระธิดาของท้าวกาลสุริย์ด้วยโดยการสวมแหวนให้กลายเป็นหญิงและร้อยมัลลย์ไปถวาย นางเทพธิดาจึงพาท้าวกาลสุริย์ถูกใจในฝีมือร้อยมัลลย์จึงชวนอยู่ด้วย เมื่ออยู่ด้วยกันจักรแก้วก็ถอดแหวนออกให้ร่างกลับเป็นชายและเล่าเรื่องให้นางเทพธิดาฟังและอยู่ด้วยกันเรื่อยมาโดยตอนกลางวันจักรแก้วเป็นผู้หญิงและตอนกลางคืนเป็นผู้ชาย

ต่อมาท้าวกาลสุริย์ทราบความจริงแต่รบแพ้จักรแก้วจึงยอมรับและคืนมาให้ พระจักรแก้ว
พานางเทพรำจวนกลับเมืองแต่ต้องพรางจากกันเพราะนางวันลีมาลักพานางเทพรำจวน
ไป นางเทพรำจวนฆ่านางวันลีตายและไปอาศัยอยู่กับท้าวพรหมา จนกระทั่ง 15 ปี
จักรแก้วจึงออกตามหานางเทพรำจวนจนได้พบกันที่สุดในที่สุด.

จันทโครบ

พระจันทโครบไปเรียนวิชากับพระฤาษีสำเร็จแล้วก็เดินทางกลับ
เมือง พระฤาษีมอบผอบให้น่ากลับเมืองแต่พระจันทโครบฝ่าฝืนคำสั่งโดยเปิดผอบเสียที่
กลางป่าก็พบนางโมรา ทั้งสองได้ครองคู่กัน แต่เมื่อพบโจรปลานางโมราก็หนีรัก ใน
ระหว่างที่โจรปลากับพระจันทโครบต่อสู้กัน นางโมราก็ส่งพระขรรค์ทางตามไปให้โจร
และทางด้านปลายไปให้พระจันทโครบ โจรปลาก็ฆ่าพระจันทโครบ เมื่อโจรปลาได้นาง
แล้วก็ทิ้งนางให้อยู่ในป่าตามลำพัง นางพบเหยี่ยวซึ่งแท้ที่จริงคือพระอินทร์แปลงมานางก็
ขอเนื้อโดยยอมเอาตัวเข้าแลก พระอินทร์จึงสาปให้นางเป็นชะนี พระอินทร์ชุบชีวิต
พระจันทโครบและบอกทิศทางไปหาเนื้อคู่ พระจันทโครบเดินทางไปตามทางที่พระอินทร์
บอก สंहารยักษ์ภพยนต์ได้และได้นางมุลินทร์เป็นคู่ครอง เมื่อทั้งสองเดินทางกลับ
เมืองของพระจันทโครบ นางยักษ์ก็มาจับนางมุลินทร์ไปทิ้งทะเลและแปลงร่างเป็นนาง
มุลินทร์แทน พระจันทโครบพานางยักษ์เข้าเมือง เมื่อทราบความจริงว่านางคือยักษ์
แปลงมาก็ตีจนนางหนีไปแล้วพระจันทโครบก็ออกตามหานางมุลินทร์ นางมุลินทร์รอด
ตายเพราะได้รับความช่วยเหลือจากญานาคผู้เป็นบิดาและคลอดโอรสชื่อจันทวงศ์
พระจันทโครบพบกับพระโอรสจันทวงศ์ก่อนแล้วจึงได้พบกับนางมุลินทร์ที่สุดในที่สุด.

จำปาแก้วจำปาทอง

เทวดาให้นางฟ้าสององค์ไปเกิดในดอกจำปา ท้าวตรี
สุริย์เก็บเอานางไปเลี้ยงไว้ให้ชื่อว่าจำปาแก้วจำปาทอง ท้าวตรีเมศขว้างปราสาท
ท้าวหัตถกรรมรัง หัตถกรรมรังกับธิดาจึงตามฆ่าตรีเมศตายและจับท้าวตรีสุริย์ไปขังไว้

นางทั้งสองออกตาม นนทักษ์ทำหลุมพรางและถ้ำกลแล้วยกทัพออกตีล่อสองนาง นางจำปาแก้วตกหลุมนางจำปาทองติดถ้ำ กล่าวถึงแสงแก้วแสงทองเรียนวิชาสำเร็จแล้ว จึงลาฤๅษีกลับเมือง ระหว่างทางได้ช่วยสองนางและฆ่านนทักษ์ตาย นางจำปาแก้วจำปาทองยกทัพล้อมเมืองหัตถ์ครุฑ รมเกศออกรบแต่แพ้หนีกลับเข้าเมืองและพาหัตถ์ครุฑ ออกรบอีก หน้ากากมาช่วยตีทัพยักษ์แตกกลับเข้าเมือง รมเกศปลอมเป็นหน้ากากมาพาสองนางไปขังไว้ในเมืองแล้วให้เพ็ชฆาตเอาท้าวตรีสุรุย์ไปฆ่าแต่พวกท้าวตรีสุรุย์ซึ่งกลับไปได้ ต่อมารมเกศเข้าหานางจำปาแก้วจำปาทองแต่แสงแก้วแสงทองมาสะกดพานางกลับคืนไปได้ หัตถ์ครุฑ รมเกศยกพลออกรบกับท้าวตรีสุรุย์ หัตถ์ครุฑฆ่าตาย นางจำปาแก้วจำปาทองตีเมืองได้ รมเกศไปเชิญท้าวอนันตภาพมาตีเมืองคืนแต่กลับแพ้ รมเกศแปลงเป็นหน้ากากเข้าเผาเมือง หน้ากากตัวจริงพานางทั้งสองหนีไฟไปพบท้าวตรีสุรุย์ที่ภูเขา อนันตภพและรมเกศยกพลไปล้อมจับท้าวตรีสุรุย์ได้แล้วให้เอาท้าวตรีสุรุย์ทอดในน้ำมัน นางอำพรแปลงกายมาช่วย เพ็ชฆาตจับนางแปลงได้จึงเอาทอดน้ำมันเสีย รมเกศรู้ว่าแม่ตายจึงยกพลตามจับท้าวตรีสุรุย์ หน้ากากฆ่าอนันตภพและรมเกศตาย ท้าวตรีสุรุย์จึงยกพลกลับเข้าเมือง.

จำปาสีตัน

ท้าวหนัจกร์และมเหสีเกศนิมิธิดาชื่อสร้อยสุวรรณ เมื่อนางสร้อยสุวรรณอายุได้ 15 ปี ญาคูขี้หอมมากินผู้คนในเมืองจนหมด เหลือนางสร้อยสุวรรณซึ่งซ่อนอยู่ในกลองแต่เพียงผู้เดียว ต่อมาท้าวหนัทรราชเจ้าเมืองอีกเมืองหนึ่งออกประพาสป่าไปพบนางสร้อยสุวรรณเข้าก็พานางกลับเมืองไปเป็นมเหสี เมื่อนางคลอดโอรสก็ถูกนางอัคคีสนมเอกลับเปลี่ยนเอาลูกสุนัขมาไว้แทนและเอาโอรสเลี้ยงนั้นไปทิ้งน้ำ นางสร้อยสุวรรณจึงถูกปลดไปเป็นหญิงรับใช้ของคนครัว ตายายเก็บโอรสทั้งสี่ไปเลี้ยงไว้ นางอัคคินำขมใส่ยาพิษไปให้กินจนตาย ตายายเผาศพโอรสทั้งสี่ก็กลายเป็นต้นจำปาสีตัน นางอัคคีก็สั่งให้ตายายถอนกิ่ง ต้นจำปาลอยตามน้ำไปจนพระฤๅษีช่วยชุบชีวิตให้โอรสทั้งสี่เดินทางกลับมาหามารดา ระหว่างทางโอรสสามองค์แรกได้ธิดายักษ์เป็น

มเหสี เมื่อถึงเมืองของท้าวหนัทรราชโอรสทั้งสี่ช่วยกันพิสูจน์ความจริง นางสร้อยสุวรรณ จึงหนีผิด นางอัคคีต้องไปเป็นหญิงรับใช้ของคนครัวแทน พระอนันต์โอรสองค์สุดท้าย ออกเดินทางหาคุณ ได้นางบุบผาซึ่งอาศัยอยู่กับพระฤาษีเป็นมเหสี ระหว่างทางที่กลับเมือง นางถูกยักษ์ตรีภรณลักพาตัวไปแต่ก็หนีไปได้และไปอาศัยอยู่กับพระฤาษี พระอนันต์ออกตามหานางจนได้พบเมืองของพระอัยกาอัยกีช่วยชุบชีวิตผู้คนและนำนางสร้อยสุวรรณ ไปพบท้าวหนัทรจักร จนได้พบนางบุบผาในที่สุด.

ทิดวงศ์

พระทิดวงศ์ไปเรียนวิชากับพระฤาษีจนสำเร็จแล้วเดินทางไปเมืองของท้าวอะไยขุนสินเพื่อจะได้พบนางทินเกษรซึ่งเป็นเนื้อคู่ตามที่พระฤาษีบอก ทิดวงศ์แปลงเป็นคนง่อยไปอาศัยอยู่ในสวน นางทินเกษรให้ผ้าสไบเป็นทานจึงถูกท้าวอะไยขุนสินจับไล่ให้ไปอยู่กับทิดวงศ์ พระอินทร์มาทำท้าวอะไยขุนสินตลิด ท้าวอะไยขุนสินให้ทิดวงศ์ออกตีแทน ทิดวงศ์ชนะ เมื่อท้าวอะไยขุนสินทราบความจริงก็จัดการอภิเษกให้ทิดวงศ์กับนางทินเกษร ทิดวงศ์โกรธที่นางทินเกษรทำร้ายตนถึงสองครั้งจึงหนีกลับเมือง นางทินเกษรขอตามไปด้วย ทิดวงศ์จึงให้นางอยู่ในสภาพของคนไข้จึงจะสะดวก เมื่อถึงเมืองทิดวงศ์ได้นางกายวันเป็นสนมเอก ต่อมาเมื่อความจริงปรากฏว่าางจะเวตีคือนางทินเกษรมเหสีของทิดวงศ์ นางกายวันก็ลอบทำร้ายนางทินเกษรและให้คนนำนางไปทิ้งน้ำแต่นางไม่ตายและพระทิดวงศ์ออกตามหานางจนได้พบกัน.

ธนุวรรณ

มเหสีท้าวพรหมทัตประสูติโอรสออกมาเป็นงูเขียว พระอินทร์แปลงเป็นเหยี่ยวมาฉีกไป ยายกับตาเก็บงูเขียวไปเลี้ยงไว้ ธนุวรรณซึ่งอยู่ในร่างของงูเขียว เนมิตละพานเงินสะพานทองได้จึงได้อภิเษกกับนางประไพธิดาเจ้าเมือง เจ้าเมืองรังเกียจจึงไล่ไปอยู่กับตายาย ต่อมาธนุวรรณออกจากร่างงูเขียวและเจ้าเมืองรู้เรื่องจึงรับไปครองเมือง เศรษฐีคนหนึ่งเห็นดังนั้นจึงไปหางูเหลือมมาแต่งงานกับนางอำพัน

ซึ่งเป็นลูกสาว แต่นางอำพันถูกขโมยไป เมื่อธนุขรค์และนางประไพเดินทางกลับเมืองของธนุขรค์ นางอำพันซึ่งเป็นเปรตลอบวางยาธนุขรค์ นางประไพประสูติโอรสกลางป่าและถูกหัสตินฉ้อไป นางประไพออกตามและได้ไปอยู่กับพระฤาษี ฝ่ายธนุขรค์สาปนางอำพันให้ไปอยู่นอกจักรวาลแล้วออกตามนางประไพและโอรสจนไปได้นางบุษบัน.

นกกระเจา

นกกระเจาสามีภรรยาทำรังอยู่ในป่าอ้อ วันหนึ่งพ่อนกออกไปหากิน หลงชมเกสรบัวจนติดอยู่ในดอกบัว วันนั้นเกิดไฟไหม้ป่า แม่นกคอยพ่อนกจนรังถูกไฟไหม้หมด เมื่อพ่อนกกลับมาแม่นกโกรธมากจึงอธิษฐานว่าชาติหน้าจะไม่พบกับชายใดแล้วบินเข้ากองไฟตาย พ่อนกก็อธิษฐานขอไปเกิดตามนางและขอให้นางพบกับตน แล้วก็ตายตามนางไป พ่อนกมาเกิดเป็นตระกูลเศรษฐีชื่อสรณสิทธิ์ก็มารได้เรียนวิชาต่าง ๆ และสามารถถอดดวงใจได้ ฝ่ายแม่นกก็มาเกิดเป็นธิดาท้าวพรหมทัตชื่อสุวรรณเกสร นางไม่พบกับชายใดเลยแม้แต่ท้าวพรหมทัต เมื่อถึงวัยอันควรท้าวพรหมทัตจึงป่าวประกาศว่าชายใดทำให้นางสุวรรณเกสรหลุดด้วยได้จะอภิเษกให้ กษัตริย์ทั้งร้อยเอ็ดหัวเมืองพากันมาแสดงความสามารถแต่นางก็ไม่พบกับชายใด สรณสิทธิ์ก็มารทำอุบายถอดดวงใจพี่เลี้ยงใส่ไว้ในประตู ชวลา พานหมาก และม่าน แล้วเล่านิทานให้นางฟังทำให้นางหลุดด้วย ท้าวพรหมทัตจึงจัดการอภิเษกให้ ต่อมาสรณสิทธิ์ออกเที่ยวป่าถอดหัวใจเข้าร่างเนื้อทราย พี่เลี้ยงทรยศถอดหัวใจของตนใส่ร่างของสรณสิทธิ์แทนและเผาร่างของตนเสีย แล้วกลับเข้าเมือง สรณสิทธิ์พบนกตายจึงถอดหัวใจใส่ร่างนกบินไปหานางสุวรรณเกสร เล่าเรื่องให้นางฟังแล้วทำอุบายให้นางหลงพี่เลี้ยงในร่างของสรณสิทธิ์ให้ถอดหัวใจให้ดู เมื่อพี่เลี้ยงถอดหัวใจแล้ว สรณสิทธิ์ก็ถอดหัวใจใส่ร่างของตนแล้วให้จับพี่เลี้ยงในร่างของแพ้นั้นฆ่าเสีย.

นางอุไทย

นางสมุทมาลาธิดาพระยานาคขึ้นมาเล่นน้ำได้กับรุกขเทวดาจนตั้ง

ครครษ์ นางจึงสำรอกไข่ไว้แล้วกลับไปเมือง นางคงคมมาพบไข่เข้าก็กลืนเข้าไปนางจึงตายด้วยพิษนาคร ต่อมานางอุไทยออกมาจากไข่และซ่อนตัวอยู่ในร่างคางคกจนยายกาวัลและเฒ่ากุลโกถาตมาพบเข้าและนำไปเลี้ยงไว้ เมื่อถึงวันพระนางอุไทยก็ออกจากร่างคางคกไปทำบุญที่วัด ได้พบกับพระสุทกุมารโอรสท้าวการพ พระสุทกุมารหลงรักนางอุไทยและตามไปที่บ้านยายตา ยายตาจึงให้สุทกุมารสร้างสะพานเงินสะพานทองมาที่บ้านของตนให้ได้ก่อนจึงจะยกให้ ท้าวการพโกรธมากจึงให้ยายตาสร้างปราสาททองบ้าง นางอุไทยจึงแสร้งมิตปราสาทด้วยดวงแก้ววิเศษ และพระอินทร์มาช่วยสร้างสะพานเงินสะพานทองให้สุทกุมาร ทั้งสองจึงได้อภิเษกกัน แต่สุทกุมารมีคู่หมั้นอยู่แล้วคือนางฉันทาธิดาท้าวกัญญา พระองค์จึงต้องไปอภิเษกกับนาง แต่สุทกุมารไม่สนใจนางเลย นางฉันทารู้เรื่องนางอุไทยจึงทำอุบายหลอกนางมาฆ่า แต่ยายตาแม่ค้าขายผักมาช่วยนางอุไทยไว้ได้ นางอุไทยหาทางแก้แค้นนางฉันทาโดยแปลงเป็นคนแก่แต่มีผมดั่งดงาม นางฉันทาอยากมีผมดั่งดงามบ้างจึงให้นางอุไทยทำให้นางอุไทยทรมาณนางฉันทาจนสิ้นใจ พระสุทกุมารบวชให้นางฉันทาแล้วจึงสึกมาอยู่กับนางอุไทย.

ปลาบู่ทอง

ทารกเศรษฐีมีเมียสองคนคือนางขนิษฐาและนางขนิษฐี วันหนึ่งทารกเศรษฐีออกไปหาปลากับนางขนิษฐาและฆ่านางตาย นางไปเกิดเป็นปลาบู่ทองและกลับมาหานางเอื้อยบุตรสาว นางขนิษฐีและนางอ้ายจึงไปจับปลาบู่มาฆ่ากิน นางเอื้อยนำเกล็ดปลาไปเพาะเป็นต้นมะเขือ นางอ้ายก็ไปถอนมา นางเอื้อยนำเมล็ดมะเขือไปเพาะกลายเป็นต้นโพธิ์เงินโพธิ์ทอง ท้าวพรหมทัตออกประพาสป่ามาพบเข้าและทราบเรื่องราวจึงนำนางเอื้อยไปอภิเษกเป็นมเหสี นางขนิษฐีให้นางอ้ายนางอ้อไปลวงนางเอื้อยมาฆ่าแล้วให้นางอ้ายปลอมตัวเข้าไปเป็นมเหสีแทน นางเอื้อยไปเกิดเป็นนกแขกเต้าบินไปหาท้าวพรหมทัต ท้าวพรหมทัตเลี้ยงไว้ เมื่อท้าวพรหมทัตออกคล้องช้าง นางอ้ายก็ไปจับนกแขกเต้าไปให้คนครัวแกง นกแขกเต้าหนีไปซ่อนอยู่ในรูหนูจนได้ไปพบพระฤาษี พระฤาษีชุบชีวิตให้กลายเป็นหญิงสาวอีกครั้งและเสกกุมารลบให้เป็นลูก นางเอื้อย

ร้อยมาลัยเป็นเรื่องราวของนางให้กุมารลบใส่และเข้าไปในเมืองของท้าวพรหมทัต ท้าวพรหมทัตจึงไปรับนางกลับเข้าวังและสั่งประหารนางอ้ายแต่นางกินยาตายเสียก่อน ตอนท้ายเรื่องกล่าวถึงการกลับชาติมาเกิด.

ปิงกะชา

ท้าวกาลีกออกประพาสป่า ได้นางปิงกะชาบุตรสาวนายบ้านมาเป็นเมีย ทำให้นางควาวิสนมเอกอิจฉาจึงให้ชายขี้เมาปลอมเป็นฤาษีปั้นเรื่องมาทูลท้าว กาลีกว่านางปิงกะชาเป็นยักษ์นิ นางปิงกะชาถูกขับไล่ออกจากวังไปอาศัยยายตาอยู่ นอกเมืองจนคลอดโอรสและถูกพราหมณ์ขโมยไป ท้าวกาลีกสงสัยพฤติกรรมของฤาษี จึงออกสืบหาความจริงด้วยตนเอง สั่งลงโทษนางควาและชายขี้เมาแล้วจึงไปรับนาง ปิงกะชากลับเมือง (ต่อไปเป็นเรื่องราวของพระโอรสสุริชา)

พระเทวีนางกุลา

นางกุลาเป็นหญิงที่มีฤทธิ์มากหลงรักพระเทวันโอรสท้าว ไทยวงศ์จึงจับตัวไปไว้ที่ถ้ำของตน พระเทวันหนีเข้าไปในขบวนประพาสป่าของท้าว ไทยวิเรนทร์ และเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในรถของนางจันทะมาลีธิดาของท้าวไทยวิเรนทร์ ตอนแรกท้าวไทยวิเรนทร์โกรธแต่เมื่อทราบว่าพระเทวันเป็นโอรสกษัตริย์ก็จัดการอภิเษก ให้ นางกุลาตามมาอาละวาด พระเทวันปราบนางจนนางยอมเป็นทหารคนสนิทของพระ เทวัน เมื่อพระเทวันพานางจันทะมาลีไปเมืองของพระองค์ นางจันทะมาลีถูกท้าว หัศจักรลักพาตัวไป นางกุลาออกไปตามนางจันทะมาลีจนพบ นางจันทะมาลีให้นางกุลา ไปทูลให้พระเทวันยกทัพมาฆ่าท้าวหัศจักร นางกุลาแอบเข้าวังท้าวหัศจักรอุ้มนางอะรุณ ธิดาท้าวหัศจักรไปถวายพระเทวัน ท้าวหัศจักรตามมากถูกนางกุลาฆ่าตาย พระเทวันเข้า เมืองหัศจักรและได้ครองเมือง.

พระแสงทิดเกร

พระแสงทิดเกรได้นางวารีวรรณะซึ่งเป็นหญิงกาลกิณีทำให้ข้าวยากหมากแพง ทั้งคู่จึงถูกขับออกจากเมือง นางวารีวรรณะเป็นชู้กับนายเรือพระแสงทิดเกร ถูกหลอกไปทิ้งไว้ในป่าจึงไปเรียนวิชากับพระฤาษี เมื่อเรียนวิชาสำเร็จก็เดินทางไปพบ นางเกษมสูมาลีซึ่งเป็นนางฟ้าที่ถูกสาป ได้นางเป็นคู่และต้องช่านางตามคำสาป จากนั้น พระแสงทิดเกรก็เดินทางไปเขาไกรลาศได้พบและครองคู่กับนางเทพศ ยักษ์หัตถ์กรรฐ์ ใช้อุบายมาแย่งนางไป นางเทพศและพี่เลี้ยงกลั่นใจตาย เทวดามาช่วยอุ้มไปให้พระฤาษีชุบชีวิตและอาศัยอยู่กับพระฤาษีจนคลอดโอรส พระแสงทิดเกรออกตามหานางเทพศ รบกับยักษ์จนได้รับความช่วยเหลือจากพระโอรสและได้พบกับนางเทพศในที่สุด.

เพชรรังไฟ

พระอินทร์ให้เทพบุตรมาเกิดเป็นพระเพชรรังไฟโอรสท้าวมรกฏ กับมเหสีสุวรรณมาโลย เสนาผู้ใหญ่ใช้ให้โมราลักพาตัวไปฆ่าเสีย แต่โมราเปลี่ยนใจจึงนำไปถวายพระฤาษี เสนาผู้ใหญ่นับไขว่คว้าโอรสบุญธรรมของท้าวมรกฏเข้าแย่งชิงราชสมบัติเพราะรู้ว่านางสุวรรณอำไพมเหสีอีกองค์หนึ่งทรงครรภ์ สามกษัตริย์จึงหนีออกจากวัง นางสุวรรณประไพประสูติพระธิดา นางพลอยนิลพานีออกจากเมือง ท้าวมรกฏกับนางสุวรรณมาโลยไปอาศัยอยู่กับพรานป่า บุคราธิดาของท้าวมรกฏที่พลอยนิลพานีมาได้เป็นธิดาบุญธรรมของท้าวมัทธราช ส่วนเพชรรังไฟกับโมราก็ก็นำท้าวมรกฏตีเมืองคืนจากไขว่คว้า เพชรรังไฟอาสาท้าวมรกฏออกตามหาโอรสธิดาของท้าวมรกฏโดยไม่รู้แท้ที่จริงตนคือโอรสของท้าวมรกฏ เพชรรังไฟเดินทางไปพบบุศรารบกับยักษ์ก็เข้าช่วยเหลือและหลงรักนาง เพชรรังไฟช่วยนางรบกับยักษ์จนในที่สุดท้าวมัทธราชก็จัดการอภิเษกให้.

สอึงทอง

ท้าวภาณุราชและนางตรีสัจจาทำพิธีขอบุตร ต่อมาไม่นานนางตรี-

สัจจาก็ประสูติธิดาชื่อนางสีนึ่งทอง ขณะนั้นยักษ์ผลาญตรีภพยกทัพมาตีเมือง เทวดาพา
ท้าวภานุราชไปอยู่กับพระฤาษี นางสีนึ่งทองกับนางตรีสัจจาไปอยู่กับนางสุวรรณมาลี
ที่เขาอาวสุ นางพาทั้งสองไปไว้ในถ้ำและให้นางกษัตริย์ร้อยองค์เป็นบริวารนางสีนึ่งทอง
ท้าวพรหมจักรยกทัพมาสะกดนางสีนึ่งทอง รบกับฝ่ายยนต์ของนางและจะเอาไฟเผานาง
ยักษ์โจงโคร่งกับพลายอากาศมาช่วยนางไว้ ท้าวพรหมจักรสลับไปแต่นางสีนึ่งทองแก้ไข
ให้ฟื้นขึ้นมา นางสีนึ่งทองเดินทางไปพบบิดาที่ภูฏาษี แล้วไปเมืองสาวัตถีเกิดรบกับเบญ-
จกัทร นางสีนึ่งทองเอาคะสาธรรว้างเบญจกัทรปลิวไปตกที่เมืองของท้าวผลาญตรีภพ
เป็นบิดา ท้าวผลาญตรีภพจึงรบกับนางสีนึ่งทอง พระจักราวุธยกกองทัพมาช่วยนางสีนึ่งทอง
และรบกันจนในที่สุดท้ายท้าวผลาญตรีภพได้สำเร็จและพระจักราวุธก็อภิเษกกับนางสีนึ่งทอง

สุวรรณเคียร

ท้าวพรหมทัตครองเมืองพาราณสี กล่าวถึงนางจันทาระบัตติธีย์
คลอดบุตรชื่อสุวรรณเคียร ซึ่งมีแต่หัวเท่านั้น สุวรรณเคียรช่วยมารดาเลี้ยงโคแล้วอ่อน
วอนให้มารดาไปยืมทองนายบ้านมาให้ตนออกค้าขายกับพวกพานิช เมื่อออกค้าขายแล้ว
ไปทำไร่ปลูกผักผักแพงอยู่ที่เกาะแห่งหนึ่ง ธิดาพระยานครสองพี่น้องมาเล่นน้ำและไป
ทำลายพืชผักของสุวรรณเคียรเข้าจึงต้องไปเอาทรัพย์สมบัติมาให้สุวรรณเคียร นายพานิช
ค้าขายแล้วมารับสุวรรณเคียรกลับเมือง ต่อมาสุวรรณเคียรให้มารดาไปขอธิดาท้าว
พรหมทัตให้ ท้าวพรหมทัตให้สร้างสะพานทอง สุวรรณเคียรสร้างได้จึงได้ธิดาองค์เล็ก
ของท้าวพรหมทัต พระอินทร์ลงผูกปริศนาให้ท้าวพรหมทัตแก่ สุวรรณเคียรรับอาสาแก้
ปริศนาและตัดสินกับพระอินทร์จนได้ชัยชนะ ท้าวพรหมทัตให้สุวรรณเคียรครองเมือง.

สุวรรณหงส์ยนต์

พระสุวรรณโอรสท้าวอาทิตย์ขอหงส์ยนต์จากพระบิดาแล้ว
ไปเรียนวิชา พระสุวรรณไปเป็นบุตรบุญธรรมของพราหมณ์และเรียนวิชากับพราหมณ์
เมื่อเรียนวิชาสำเร็จพราหมณ์ก็พาเข้าเฝ้าท้าวเนปฐญา ท้าวเนปฐญาโปรดปรานพระ

สุวรรณมา หวังจะให้อภิเษกกับนางประทุมพระธิดา แต่ทั้งสองลอบได้เสียกันก่อน
 ท้าวเบญจจาจับได้จึงส่งเข้าพระสุวรรณ พระสุวรรณเห็นขึ้นหงส์ย่นด์และรับนางประทุม
 ไปด้วย นางประทุมคลอดโอรสที่กลางป่า พระสุวรรณไปหาไฟมาให้นางประทุมแต่หงส์
 ย่นด์ถูกไฟไหม้พระสุวรรณตกลงไปในทะเลและได้รับความช่วยเหลือจากนายเรือ ส่วน
 นางประทุมหิวน้ำจึงทิ้งโอรสไปหาน้ำ ท้าวพรหมทัตมาพบเข้าจึงเก็บโอรสไปเลี้ยงให้ชื่อ
 ว่าพระกฤษณา นางประทุมตามพระโอรสไปที่เมืองของท้าวพรหมทัตไปอาศัยอยู่ที่สวน
 ของท้าวพรหมทัต เมื่อพระกฤษณาเลือกคู่ก็เลือกเอานางประทุม เมื่ออยู่กันเพียงลำพัง
 นางประทุมจึงเล่าความจริงให้ฟังว่าแท้จริงนางคือแม่ของพระกฤษณา นางประทุม
 ให้สร้างโรงงานและวาดภาพชีวิตประวัติดังนางและพระสุวรรณติดรอบโรงงาน พระ
 สุวรรณซึ่งอาศัยเรือน่อเข้ามาพบโรงงานและได้พบมเหสีกับโอรสในที่สุด.

การศึกษาเชิงวิเคราะห์นิทานกลอนอ่าน

บทคัดย่อ

ของ

อารี รุ่งเรือง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

พฤษภาคม 2539

บทคัดย่อ

ปริณิธานนิพนธ์เรื่องนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์นิทานกลอนอ่านใน 2 ลักษณะ คือ อนุภาคในตอนสำคัญ และ ลักษณะสังคมที่สะท้อนผ่านตอนสำคัญ ซึ่งข้อมูลที่ใช้ศึกษาเป็นนิทานกลอนอ่านจำนวน 20 เรื่อง คือ กายเพ็ชร เกราะแก้วกายสิทธิ์ เกราะเพชรเจ็ดสี ขันทอง จักรแก้ว จันทโครบ จำปาแก้วจำปาทอง จำปาสีตัน ทิณวงศ์ อนุชรรค์ นกกระเจาบ นางอุไทย ปลาบู่ทอง ปังกะชา พระเทวันนางกุลา พระแสงทิดกร เพ็ชรรุ่งไฟ สอึงทอง สุวรรณเคียร และสุวรรณหงส์ยนต์ โดยการนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาด้านอนุภาคในตอนสำคัญในนิทานกลอนอ่าน พบว่า ในนิทานส่วนใหญ่ประกอบด้วย 5 อนุภาค คือ อนุภาคในตอนกำเนิดตัวละครสำคัญ อนุภาคในตอนพลัดพรากออกจากเมือง อนุภาคในตอนได้คู่ครอง อนุภาคในตอนพลัดพรากจากคู่ครอง และอนุภาคในตอนกลับมาพบกัน เรื่องที่พบว่ามีอนุภาคครบทั้ง 5 อนุภาค มีจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ เรื่องขันทอง จำปาสีตัน ทิณวงศ์ อนุชรรค์ และนางอุไทย เรื่องที่มี 4 อนุภาค ขาดอนุภาคในตอนกำเนิดตัวละครสำคัญ มีจำนวน 8 เรื่อง ได้แก่ เรื่องจักรแก้ว จันทโครบ นกกระเจาบ ปลาบู่ทอง ปังกะชา พระเทวันนางกุลา พระแสงทิดกรและสุวรรณหงส์ยนต์ เรื่องที่มี 4 อนุภาค ขาดอนุภาคในตอนพลัดพรากจากคู่ครองมีจำนวน 7 เรื่อง ได้แก่ เรื่องกายเพชร เกราะแก้วกายสิทธิ์ เกราะเพชรเจ็ดสี จำปาแก้วจำปาทอง เพ็ชรรุ่งไฟ สอึงทอง และสุวรรณเคียร ซึ่งสรุปได้ว่าโครงเรื่องของนิทานกลอนอ่านทุกเรื่องซ้ำ ๆ กันเนื่องมาจากขนบในการสร้างวรรณกรรมประเภทนิทาน ส่วนลักษณะสังคมที่ปรากฏในนิทานกลอนอ่าน พบว่า ด้านสถาบันครอบครัวมีลักษณะเป็นครอบครัวผสมเป็นส่วนใหญ่ ด้านการปกครองเป็นการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ด้านวิถีชีวิตเป็นการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายในสังคมเกษตรกรรม มีค่านิยมที่ยกย่องผู้ชายที่มีการศึกษาให้เป็นผู้นำครอบครัวและสังคมยกย่องผู้หญิงที่เป็นกุลสตรีและเก่งงานบ้านงานเรือน ตลอดจนมีความเชื่อในเรื่องกรรม โหราศาสตร์และไสยศาสตร์

AN ANALYTICAL STUDY OF POETICAL TALES

AN ABSTRACT

BY

AREE REERUNGRUANG

Presented in partial fulfillment of the requirements for the

Master of Education degree in Thai

at Srinakharinwirot University

May 1996

Abstract

The purpose of this thesis is to analyse the poetical tales in two items; motif in episode and construction of social that come through the episode.

The analyse data introducing by descriptive analysis are twenty poetical tales; Kaiphet, Kroakaewkayyasit, Kroaphetchetsee, Khanthong, Chakkaew, Chanthakorop, Champakaewchamphong, Champaseeton, Thinnawong, Thanukhan, Nokkrachab, Nanguthai, Plabuthong, Pangkasha, Phrathewannangkula, Phrasaengthinnakorn, Phetrungfai, Saingthong, Suwannasian and Suwannahongyon.

The result of motif in episode in poetical tales consist of five motif; motif in birth of the major character, motif in leaving hometown, motif in falling in love, motif in leaving love and motif in encountering again. The five poetical tales that have five motif are Khanthong, Champaseeton, Thinnawong, Thanukhan and Nanguthai. The eight poetical tales that have four motif (except motif in birth of the major character) are Chakkaew, Chanthakorop, Nokkrachab, Plabuthong, Pangkasha, Phrathewannangkula, Phrasaengthinnakorn and Suwannahongyon. The seven poetical tales that have four motif (except motif in living love) are Kaiphet, Kroakaewkayyasit, Kroaphetchetsee, Champakaewchamphong, Phetrungfai, saingthong and Suwannasian. The consumption is the plot of the poetical tales are the same by the result of social appearing in the poetical tales.

The construction of social appearing in the poetical tales showed that the previous social is Polygamous family, The administration in that old period is Absolute monarchy and they earn an easy life in agricultural social . They respect and letting educated man as the leader of their family and their social. Furthermore they give a respect to the girls of birth and breeding, believe in the result of virture and vice,astrology and magic.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ - ชื่อสกุล	นางอารี รุ่งเรือง (สกุลเดิม เพื่องเกษม)
วัน-เดือน-ปีเกิด	15 กุมภาพันธ์ 2503
สถานที่เกิด	อำเภอแกลง จังหวัดระยอง
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	22 หมู่ 9 ต.บางหัวเสือ อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ 10130
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์ 2 ระดับ 6
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนบางหัวเสือบุญแจ่มนิยมนิล ต.บางหัวเสือ อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ 10130
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2522	มัธยมศึกษาปีที่ 5 (แผนกศิลป์ - คณิต) จาก โรงเรียนแกลง"วิทยสถาวร" อ.แกลง จ.ระยอง
พ.ศ. 2525	ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) วิชาเอกภาษาและ และวรรณคดีไทย จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน
พ.ศ. 2539	การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) วิชาเอกภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร